

РОСІЙСЬКА КАРТА НА УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРАХ

Вітаємо вас, дорогі читачі "Слова Просвіти"!

Так склався наш календар, що на день виходу тижневика кожен із нас, виборців, уже знає результати і перебіг виборів, знає, чи переміг разом зі своїм обранцем чи програв... Кожна з газет, теле- та радіоэфіри гучно протрубили "славу" і "ганьбу" майбутнім депутатам всіх рівнів — у залежності від власної залежності: безпрецедентна вакханалія ЗМІ проти В. Ющенка, Ю. Тимошенко, О. Мороза стихає, засохли пишні троянди соц-демократів (об'єднаних), згадали про свої службові обов'язки "заєдисти", які так і не пішли у відпустку на час виборів... І хоч є велика спокуса ще й говорити про численні порушення на виборах, які, власне, й призвели до поразки наших кандидатів-просвітян Віктора Кібакала та Марії Олійник, аналізувати, що ми з вами не допрацювали, прагнути безумовного виграву "Нашої України", вітати наших авторів, голову ВУТ "Просвіта" Павла Мовчану та голову Національної Співки письменників України Володимира Яворівського, з перемогою,

ЗІ ЩОДЕННИКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

сьогодні поведемо мову про ту проблему, якій поки що ніхто не приділяє достатньої уваги. Говорю про російську карту на українських виборах, яка, хоч і мічена, і краплена, але завжди напхвата, коли Україна визначається із власною долею.

Сьогодні цією картою активно розмахували і СДПУ(о), і "За ЄДУ!", і — традиційно — комуністи різних мастей — КПУ, Комуністична партія України (оновлена), Компартия робітників і селян; її, не соромлячись, витягали, наче козирну "Озимі", блок Вітренко, нею "крили" "Русский блок" та "ЗУБР". Спектр застосування цієї заповітної карти надзвичайно багатий: від оголошення особливих пріоритетів у стосунках з Росією ("За ЄДУ!") та намагання урівняти російську мову з мовою титульної нації (СДПУ(о)) до декларування відмови від незалежності та злиття у єдиний і неділимий Союз ("ЗУБР", "Русский блок", блок Вітренко).

Останню "трію" ми мали змогу спостерігати не теледебатах — подібного політичного хамства ще треба

пошукати у світі! Заяви Чародієва та Свістуніва не лише образливі для українців, але й цілком заслуговують, аби цими панами зацікавилася прокуратура: такої неповаги до Конституції і держави пробачати не можна! У політичному полі ці два борці за особливі стосунки з Росією нагадують якихось отруйних комах. Так, саме комах, хоча й іменують та бачать себе сильними, загрозливими, несхитними; електорат зреагував не "Русский блок" та "ЗУБР" — 0,69 % та 0,43 % голосів відповідно. Мабуть, саме з ними збирається блокуватися Наталія Вітренко (3,22 %) для організації "антиамериканської коаліції" та "національно-визвольного руху", про що заявила у телефері "Нового каналу". Сподіватися на те, що ця пані після програву на виборах буде фарширувати рибу та зворушливо годувати внука, як це було в її рекламних перегонках, даремно. Ті, хто оплачував її змагання за депутатський мандат, безперечно знайдуть гроші і на остан-

Закінчення на с. 4

СВЯТКУЙМО, ШУКАЧІ СКАРБІВ!

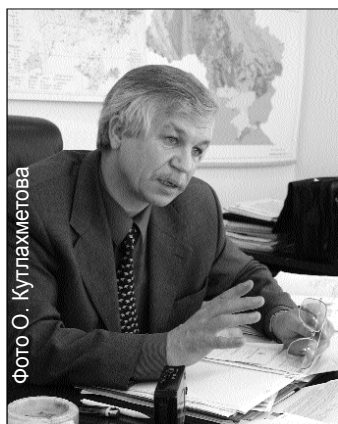

Фото О. Кутпахметова

7 квітня Україна вітає і поздоровляє дослідників надр. День геолога — це свято людей, котрі віддають свої сили і знання вивченню земних надр, забезпечуючи економіку держави якісною мінеральною сировиною, слідкують за глибинними і поверхневими геологічними процесами, попереджають про виникнення небезпечних ситуацій, виконують ряд інших важливих робіт для розвитку нашої держави, забезпечення її економічної і політичної незалежності.

З цього приводу ми звернулися до Дмитра Сергійовича ГУРСЬКОГО — голови Державної геологічної служби України. Подаємо фрагмент з його інтерв'ю, яке повністю буде

Саме завдяки самовідданій праці геологів Україна нині є провідною мінерально-сировинною державою світу. Частка продукції мінерально-сировинного комплексу у валовому національному продукті держави сягає 40 %. Шляхом виробництва та реалізації цієї продукції одержується до 60 % надходжень до бюджету та близько 63 % валютних надходжень.

Державним балансом запасів корисних копалин України враховано близько 8000 родовищ із 97 видів корисних копалин. За обсягом запасів деяких видів сировини Україна посідає провідні місця серед країн Європи і світу.

Впродовж останніх років геологами України підтверджено реальні можливості щодо подальшого приросту запасів вугілля, нафти, газу, відкрито і розвідано нові родовища золота, хрому, міді, свинцю, цинку, молібдену, рідкісних та рідкоземельних елементів, літію, ніобію, танталу, фосфоритів, дорогоцінних каменів тощо.

Саме ці корисні копалини передусім мають збільшити експортний потенціал держави. Україна має можливості створити потужне виробництво рідкісних металів — "ві-

тамінів промисловості": берилію, скандію, лантанодів, ітрію, цирконію тощо, на які нині, в зв'язку із поширенням наукоємних технологій, існує великий попит у всьому світі.

Лише протягом минулого року підприємства геологічної галузі збільшили запаси: газу природного — на 6,9 млрд. куб. м, нафти і газового конденсату — на 1,2 млн. тонн, вугілля кам'яного — на 15,5 млн. тонн, титану — на 1,6 умовних одиниць, урану — на 1,16 умовних одиниць, молібдену — на 5,4 тис. тонн тощо.

2001 року відкрито 4 нові перспективні газові родовища, а вже в цьому 2002 році, ще одне — Східно-Решетняківське. З початку нинішнього року вже виконано державне замовлення з геологічної підготовки до видобутку бурштину — одного з надійних джерел валютних надходжень.

Поздоровляючи зі святом своїх колег і весь народ України, для якого ми відкриваємо наші національні багатства, щиро бажаю всім успіхів у цій нелегкій роботі, нових відкриттів, міцного здоров'я, особистого щастя, семейної злагоди та здійснення всіх наших надій!

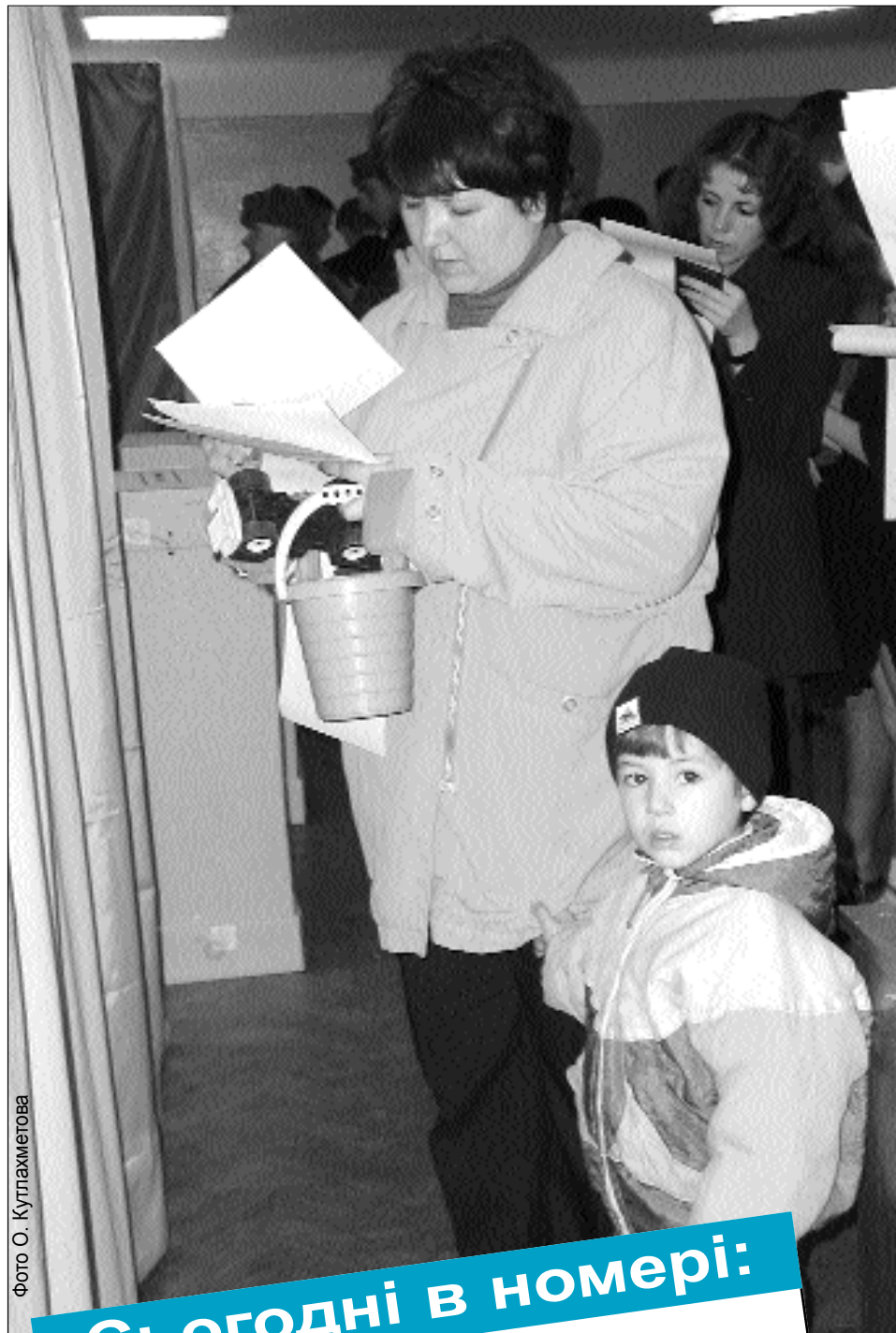

Фото О. Кутпахметова

Сьогодні в номері:

Атомна енергетика
небезпечна для людини і
природи?

стор. 6

Рідне слово — ти наша надія!

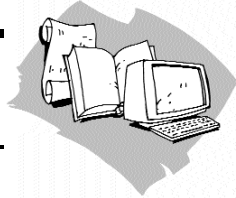
стор. 8

Павло МОВЧАН:
"Не тимчасове, а вічне
шукаємо в собі"

стор. 10

"Культурні", що стали
"героями"

стор. 14

«ХАРКІВ, ХАРКІВ, ДЕ ТВОЄ ОБЛИЧЧЯ?»

Не пам'ятаю, хто з поетів так докірливо і розчаровано вигукнув. А було те у 20-і роки, коли це місто вважалося столицею України, точніше, Української СРР (так тоді писали). Було його обличчя, звісно, радянським. А ще тому обличчю були властиві комуністичні риси плюс... ні, не електрифікація, а — русифікація.

Таким Харків лишився й досі, незважаючи на десятиріччя незалежності України. Бо десятиками років шалено окомуністичнювався та русифікувався. Славетний Григорій Квітка-Основ'яненко тепер би не знайшов місць, де стояли приміські села Основа та Гончарівка, з якими пов'язані його життя і творчість, бо не почув би мови, якою розмовляли його персонажі та односельці.

У лихі імперські часи все робилося, щоб витруїти з українців прадідівську мову. Колишні селюки із хворою національною свідомістю, засоромившись свого хохляцтва, швиденько стрибали в “русскаяязычное” міщанство. Потім усі перекинчики, а згодом їхні нащадки остерігалися українства, мов зарази, з анекдотичною ревністю утверджували у своїх сім'ях “общепонятный”, розмовляючи з рідними дітками лише російською, аби, не дай Боже, яке українське слівце не прилипло та не видавало їх за недолугих. Бував у харківських родичів, з обурення посперігав це. На мою малолітню тоді доньку, яка розмовляла українською, тамтешня дівтора казала, що “эта девочка приехала с Украины”. Смішно? Ніскільки тоді, не дуже й тепер.

Хоча у справі українізації зроблено немало: і вивіски, і назви вулиць написано українською. А на вулицях, в установах, у різних сферах обслуговування городян панує російська. Та певні сили лукаво здійснюють ґвалт про буцїмто “наси́льственную украинизацию”. Мало того, нахабно домагаються надання російській мові офіційної, цебто другої державної, з приводу чого одночасно з нинішніми виборами до Верховної Ради України та місцевих рад провели в Харкові референдум. Зрозуміло, прагнуть узаконити русифікацію та асиміляцію.

З обуренням і докором ще раз вигукнеш: “Харків, Харків, де твоє обличчя?” Час уже мати б національне. Але те обличчя досі з комуністичними рисами. Старі назви та символи, незважаючи на президентські розпорядження, тут замінити не квапляться. Нещодавно одержую лист із Харкова від родича. На зворотній адресі і на штемпелі відправлення зазначено (хоч і українською мовою): “п/в Комуніст-1”. Ех, Харків, Харків! Невже там правлять бал найнесимпатичніші Квітчині герої, невігластво і впертість яких межува-

да з диким самодурством?

• **Василь КОСЯНЕНКО**, учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні, член районного осередку Всеукраїнського товариства “Просвіта”, смт Сосниця

РОСІЙСЬКА КАРТА НА УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРАХ

Закінчення. Початок на с. 1

ні “проекти” полум'яної політичної провокаторки. Сам Черномірдин цікавиться долею прогресивної соціалістки, а задум “антиамериканської коаліції” здатен підняти противників Ющенка навіть з мертвих! Отож, гроші будуть, вантажте ваші антиукраїнські ідеї бочками!

Сьогодні ми лише називаємо цю тему: російська карта на українському державному столі. Занадто вона серйозна, аби не повернутися до цієї теми знову; здається, крім мене, скромної редакторки малотиражної української газети, її помітив і дійсний зубр — директор Інституту країн СНД Костянтин Затулін (див. “Літературну газету” № 12, 2002 р.), чий роздуми названі вишукано і просто: “Вибори і Кучма”.

На цікаві аналогії налаштовують ось такі цитати з названої статті: “...після виборів Росія не

перестане бути сусідом України, і газ не перестане текти через Україну на Захід з усіма витікаючими в прямуому і переносному смислі для України наслідками” та: “Так що у Кучми в черговий раз є єдиний вихід — звернутися до проросійських сил. Поки він ще цього вповні не розуміє. Але я думаю, — пише К. Затулін, — що після виборів йому доведеться визначитися. Тому що у Кучми ситуація дуже проста: не так хочеться йому бути президентом на третій термін, як страшно не бути президентом. Процеси можуть зайти дуже далеко. І що з ним відбудеться після відставки, ніхто прогнозувати не береться”.

Перекладаючи цю цитату з російської і достатньо глибоко в неї вдмавшись, я відчула певний жаль до нашого Президента. Тон роздумів директора наводить на думку про інше директорство над нашим гарантом: це ж треба бути таким залежним, аби подібний тон собі міг дозволити навіть

адмінресурс сусідньої держави!

Яким же тоді тоном говорять з нашим Президентом посол Росії, глава їхнього уряду чи — страшно подумати! — сам Путін?! Ось звідки постійне роздратування Леоніда Даниловича, ненормативна наймитська лексика, жести біля тієї частини голови, що на сленгу називається “дах” і т. д. ... Правда, ми всі це вже десь бачили?! Або — щойно бачили. Так це ж “агітаційний арсенал” Наталі Вітренко, “ЗУБР”-ят і Свістунова: приниження суперників, погрози, облблювання українців: “Хіба ви народ?!” — і прагнення під крило “великої Росії”, якій зобов'язані своїм політичним існуванням.

Така вона, російська карта, друкована за хутором Михайлівським. Такі мої враження від виборчих вправ проросійських політиків на українських виборах.

P. S. Аби ви, дорогі просвітяни, не подумали, що карта ця ветха й зношена, а то й бита, згадайте антизаконний харківський

референдум про вживання російської мови. 83 % харківських виборців проголосували за її офіційний статус. Як запевнив обласний прокурор, це незаконний референдум. То для кого й навіщо його дозволили?!

А 4 квітня 2002 року відбулося останнє засідання Верховної Ради третього скликання. Геннадій Удовенко зазначив у своєму виступі, що провал проросійських блоків на виборах свідчить про те, що в народі ідея “навіки разом” не популярна, давно віджила. То, можливо, варто й тим, хто керує державою, її забути?!

Любов ГОЛОТА

МОЄ ВІДКРИТТЯ ШЕВЧЕНКА

Нещодавно ознайомився з книгою Павла Мовчана “Хвала канону”, яку прочитав не “по діагоналі”, а з увагою і розумінням. Авторе благоговіння перед СЛОВОМ викликало в мене не просто повагу, а довіру й приязнь, хоча раніше, за враженнями з телеекрана, мав його за нетолерантну людину. Безумовно, свою думку варто відстоювати, але тільки якщо вона правильна, — єдиним критерієм оцінки правильності людської є відповідність діянь наших установленням Господнім. А такий талант не можна розмінювати. Адже нести благо Україні можна тільки Божим талантом, а не його сурогатом у формі суспільної діяльності. Гріх витрачати святий вогонь на спалювання сміття.

Залишившись один, літній і хворий, неспроможний нормально жити — харчуватися, безсильний терпіти судову сваволлю, де мене замість захисту розтоптали, — я було звідчайвіс зовсім, але допоміг Господь. Раптом прийшло розуміння Господньої зумовленості, — не якоїсь горезвісної “детермінованості”, а заздалегідь визначеної Богом долі кожному. І поки в нас немає розуміння Бога, немає покори Йому, ми падаємо на вибоїстій дорозі; змінимося, упокоримо гордість, приймемо Бога як Вищу Істину, — і дороги наші стануть рівніші!

Мене потрясло, що відбувалося біля пам'ятника Кобзарю в торішній день його пам'яті, тому що квіти — Божий дарунок, хто б їх не поклав, і топтати їх — блюзнірство, немає в серцях цих запеклих

Бога, гріх на них. От саме тоді знайшов я книгу П. Мовчана “Хвала канону”, подаровану чи дану мені в навантаження ще в радянські часи. Шкодувати ні про що не можна, але свердлить докірлива думка, що десяток років пролежала винятково для мене важлива і корисна книга; хоча й виправдання певне є, тому що доглядав один батьків похилого віку, не до книг було...

Але сказано, що усьому свій час, і краще пізніше, ніж ніколи!

Читаючи Мовчанові есе, я не тільки захоплювався точністю формулювань близьких мені думок, але й бачив огріхи, бо й на Сонці є плями. Та, сумлінно аналізуючи літературні тексти, він не кокетує, вказуючи на “верхнезтажне” знання російської мови, бо інакше не став би цитувати хибні чужі переклади.

У нарисі “Шевченко “ на стор. 115 цитується поема Кобзаря “Кавказ”:

*У нас же й світа, як на те —
Одна Сибір неісходима... —*

і відразу наводиться переклад П. Антокольського:

*У нас же и простор на то, —
Одна сибирская равнина!*

Цей переклад звучує “в'язницю народів” до однієї лише сибірської рівнини, приземляючи політ Тарасового образу. Порівнявши переклад з оригіналом, знайшов чимало переколючень, і, вважаючи їх неприпустимими, зробив свій переклад, за яким пішли десятки інших...

Не погоджуся, що можна перекладати будь-кого з поетів “на власну поетичну мову”, тим біль-

ше, якщо перекладається Шевченко. Його слово має звучати й у перекладі адекватно оригіналу — і в змісті, і в ритмі. Більш того, не можна забувати, що Шевченко був слов'янофілом, і, не терплячи російське самодержавство, любив як простий пригноблений російський (і неросійський) народ, так і кращих представників Росії. Саме тому й важливий для всіх Шевченко, що тільки він один із усіх поетів зрозумів суть і правду світу, явлену в Бозі.

Жоден із російських поетів, навіть Лермонтов, — більш углиблений, ніж Пушкін, не підняли своє слово так близько до Бога, як Великий Кобзар. І не даремне він став символом України, країни особливої, що має від Бога призначення стати прикладом добра і правди усьому світу. Але, на жаль, праправнуки не читають Кобзаря ні рідною мовою, ні російською, погрузнувши у брутальних чварах, а хвора Україна ніяк не підніметься на ноги, поки лебеді, раки і щуки тягнуть її в різні боки. Тільки ж не можна допускати, щоб Шевченка читали в поганих перекладах, яких більше, ніж гідних.

Неприпустимий переклад “Заповіту” Твардовським, бо ні про який “курган” — “високу могилу” — у Кобзаря не йдеться, і перекладач не вправі займатися домислами. Дуже постраждала й мелодія вірша, — язик в'язне. А ліричний шедевр Кобзаря “Садок вишневий коло хати...” просто покалічений: чудові звукові образи, що поєднують дівчат і солов'я, затерті далекими від оригіналу словами. Перекладач М. Ушаков змусив хру-

щів не “гудеть”, а “сноваць”, тобто літати туди-сюди, але головне — утрата чудового образу весняної природи, де хрущ — чи не головний персонаж. На вечерю біля хати, у цьому перекладі, сідає не родина, як у Кобзаря, а якісь “все”; солов'їний спів одержує негативну оцінку — “беда-то”, а хибне узгодження останніх строф спотворює їхній зміст.

Таких прикладів — надто багато, саме тому я й засів за переклад “Кобзаря”. У міру сил своїх висохлих, — вкалічив після виробничої аварії, — сподіваюся з Божою допомогою зробити “Кобзар” російською мовою на рівні оригіналу, і хотів би допомогти “Слова Просвіти” в публікації перекладів.

На жаль, і єдиний переклад із “Кобзаря”, зроблений М. Рильським, — “Муза”, теж не точний: Шевченко звертається до сестри Феба-Аполлона, а не до його подруги, яких у цього велелюбного заступника мистецтв було пребагато, а от муза ліричної поезії Ерато одержала від брата Феба піру, що надихає поетів. Взяти в “завісу” — це не взяти “на руки”, сивим туманом Муза в Кобзаря оповила поета, а М. Рильський оповив туманом “чисте роздолля”, та й низка інших недоречностей, без яких цілком можна було б обійтися.

Володимир СОКОЛОВ, с. Високе, щир на Харківщині

НЕ ЗАЛИШМО СВІЙ РОЗУМ БЕЗ ПЛОДУ

Спочатку трохи історії. Українська православна Церква свій родовід веде од часу прийняття християнства в 988 р. І від її виникнення до 1668 р. Церква була єдиною твердиною національного духу, самосвідомості. В 1654 р. Україна вступає під протекцію російського царя, зберігаючи всі атрибути незалежної держави, крім часткових дипломатичних обмежень (Москва монополізувала зносини з головними своїми суперниками — Польщею і султаном). Відповідно до сучасної науки міжнародного права утворився “союз (спілька) держав”.

Після смерті Б. Хмельницького Переяславські угоди розчинилися в морі чвар, зради, підкупів, політичної сліпоті. Україна стала політично залежною від Москви. Потрібно було підпорядкувати її ще й духовно, бо молодий республіканізм України став легкою здобиччю для феодальної Москви.

Маніфестом від 25.01.1721 р. Петро І скасував соборність Церкви, утворивши Святий і правлячий Синод, що складався з кількох осіб і був наділений владою більшою, ніж патріарх і Помісний Собор разом узяті. Фактично, повноту влади цар зосередив у своїх руках. Це був великий розкол. Церква стала не Тілом Христовим, а звичайним людським зібранням, яке занурене в безкінечну боротьбу за прибутки!

Знаменням Господнім в 1991 р. без кровопролиття сталася самостійність України. Є

державна, повинна бути і своя Помісна православна церква, де б, як у всіх церквах світу, богослужіння проводилося державною мовою.

У Святому Євангелії вказується на величність Церкви, метою якої є виховання членів її в дусі Христового вчення. Церква є стовпом і підвалинами правди, а священнослужителі повинні бути взірцем для вірних у житті, у слові, в дусі, у вірі, в чистоті, в любові. Звертаючись до ефесян, апостол Павло застерігав: “Нехай жодне гниле слово не виходить з уст ваших, а тільки добре для повчання, щоб воно подавало благодать тим, які чують його” (р. 4. в. 29).

З уст священників Московської патріархії у проповідях про відсутність Святого Духа в спорідненій церкві Київського патріархату, про священників-розкольників у душі пастви сіється розбрат, наповнює їхні душі хворобою, яка має назву гріх. Симптомами цієї хвороби є сварки між людьми, неспокій у суспільстві в цілому, що веде до руйнації Храму Божого, — у людині: “Хто зруйнує храм Божий, того покарає Бог, тому що храм Божий святий, а храм цей — Ви”.

Ще суттєва деталь. Чи може зрозуміти прекрасний гімн любові молоде подружжя, що стоїть під вінцем, коли священник глаголить його староцерковною мовою. “Коли я молюся незнайомою мовою, то хоч дух мій молиться, але розум залишається без плоду” (І коринфян р. 14). Великі надбання, духовні

багатства, вміщені в Святому Письмі, що пропагуються в храмах незрозумілою мовою, не можуть стати надбанням широкої аудиторії віруючих, особливо молоді.

Ще у 20-і роки минулого століття вчений Ф. Успенський мав мужність сказати: “Мова і релігія — це два високих дари, із-за котрих варто боротися до знеможення сил, зі зрадою котрим народ втрачає національну самобутність, своє право на історичну роль”. Видно, маючи це за мету, духовенство МП ігнорує мову корінного народу, нав'язливо проповідує російську, цим самим продовжує русифікацію українців. Все це робиться руками священників, уродженців України, в т. ч. Західної. Мабуть, вони покладають надії на багатство непевних, прагнуть служити більше мамоні, аніж Богові. Значна частина духовенства політизована і далека від душпастирства. Розуміючи це, православні, що шукають істини Господньої, йдуть в інші конфесії і громади (в основному — в протестантські).

З Господнього милосердя Україна відбулася, відбудеться з часом і Помісна церква. Не знаю, як теперішні священники МП дивитимуться своїй пастві у вічі, як очищаться душі від злослів'я, грошоловства, котре є коренем усього лихого. Чи вони сподіваються, що російська паства сприйме їх як своїх проповідників? Думаю, ніколи! Вони для них чужинці, чи є зараз і ними зостануться.

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибне на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впливався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залюбленої у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабиного літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопали і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недосажним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смерек, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однійменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадались, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замріяний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдвляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигодував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сідав за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторів легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимир Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуса в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вижицею не захотіли. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла все-таки гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вижицю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводився перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було фортепіано. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентові-композитору несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво бдав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вижиці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав загложити двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потім був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед диверма юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ущент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи поділяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?"

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

БГІШМА-АПАГЕЯ І СВЯЩЕННА ГАНГА

РІЧКОВА БОГІНЯ І ВОСЬМИЙ СИН ЦАРЯ ШАНТАНУ

Цар Пратіпа усамітнівся біля священної Гангі для ревного подвижництва. І якось річка в подобі богині підійшла до відлюдника й сіла на його праве стегно. Здивований Пратіпа мовив до чарівної гості:

— Що привело тебе до мене, красуне? Чим можу прислужитися?

— Я покохала тебе, царю, — мовила юна дівчина. — Покохай і ти мене. Адже кажуть мудрі: закохану жінку не слід відштовхувати.

— Я не можу покохати чужу дружину або жінку не свого стану. Така моя свята обітниця, — відповів Пратіпа.

— Я не заміжня і не з іншого стану. То невже відштовхнеш мене?

— Не можу я пристати на таке. Ти сіла мені на праве стегно, а воно лише для дочок і невісток. Закохана жінка сідає на ліве стегно. Тому й відмовляю тобі, красуне! Будь краще моєю невісткою. Я вибираю тебе для свого сина.

— Що ж, нехай так, — погодилася дівчина, — я одружуся з ним. Але він не мусить знати, хто я і що я. Що б я не чинила, нехай він не перешкоджає і ні про що не розпитує. Тільки тоді доля пошле нам щастя, а тобі — внуків.

Дівчина зникла. А згодом у Пратіпи та його дружини народився син. А що народився він тоді, коли Пратіпа перебував у смиренному відлюдництві, то й назвали його *Шантану* — *Супокійний*.

Коли Шантану виріс, цар-батько закликав його до себе:

— Колись, сину, провідала мене невимовно чарівна дівчина. Якщо раптом вона прийде до тебе, візьми її заміж, але не розпитуй — ні хто вона, ні звідки. І що б не робила, ти на те не зважай.

Посадовив сина на царський престол й подався в ліс доживати віку. Шантану ж, ставши царем, часто вирушав на полювання. І якось на березі Гангі помітив юну дівчину, наче богиню краси на лотосі.

Дівчина зашарілася під його захопленим поглядом. А Шантану лагідно мовив до неї:

— Хто б ти не була, стань мені любимою дружиною!

Дівчина підійшла ближче:

— Але з однією умовою: не стримуй і не картай мене, що б я не чинила. Приймаєш цю умову, і я — твоя дружина.

— Авжеж! Авжеж! Звичайно, приймаю! — палко запевнив її цар.

І богиня Ганга стала дружиною Шантану. Та що вона богиня, молодий цар тоді ще не знав. Обоє нестямно кохали одне одного й не помічали, як летять дні, тижні, місяці й роки. У них народилося семеро синів, і кожного дружина бігцем відносила до річки й кидала в бурхливі хвилі. Шантану бачив те, але мовчав, боячись втратити кохану. Та коли народився восьмий син, а дружина і з ним кидала до річки, Шантану не витримав.

— Не губи безневинної дитини! — заблагав він. — Хто ти й звідки, що так безжально позбавляєш життя моїх синів? Зупинися, не бери на душу ще одного неспокійного гріха!

Тоді дружина прибрала подобу богині й мовила:

— Ти хочеш знати, хто я? Втілення Небесної Гангі, мати ось-

ми напівбогів, які через прокльон мали жити на землі. З тобою я жила, щоб сповнити божий замір — зняти той прокльон. А для цього їхніми батьками могли бути тільки я і ти. Я позбавляла дітей земного життя і вже врятувала сімох наших синів. Але восьмого не встигла, тож він залишиться при тобі. Назви його на мою честь. Дбай про нього, і він стане могутнім воїном, неподоланим у битві. А я полишаю тебе, бо ти порушив дане слово.

Мовила так Ганга й зникла. А невимовно засмучений цар повернувся до столиці, де назвав сина *Гангадатта* — "Даний Гангою".

Йшли роки. Одного разу Шантану, вже вдівець, знову зустрів біля річки юну вродливицю. І запитав:

— Хто ти й звідки, красуне?

— Дочка рибалки, достославний царю, — чемно відповіла незнайомка. — Човном перевозжу людей через ріку. А батько мій — рибальський ватажок.

Шантану закохався в красуню-перевізницю. І пішов до її батька, просити руки дівчини.

— Ти можеш одружитися з нею, але за однієї умови, — відповів той.

— І що ж то за умова? — поспитав цар.

— Умова така: син, який у вас народиться, посяде царський трон.

Пообіцяти цього Шантану не міг, хоч і палав коханням до Сат'яваті — так звали дівчину. Невеселий повернувся цар до палацу: він не міг калічити життя єдиного сина заради власного щастя.

Гангадатта невдовзі дізнався, чому батько засмучений. Він сам пішов до рибалок і заявив, що зрікається свого права на престол. Але батько Сат'яваті поставив нову вимогу: щоб він ніколи не одружувався і не мав дітей. Заради батька Гангадатта пристав і на це.

На своїй колісниці він одвіз Сат'яваті до царського палацу. Шантану вразив самовідданий вчинок сина. Розчулений батько прорік йому бути неперевершеним воїном. А Гангадату після його страхітливої клятви стали називати *Бгішма* — "Грізний".

У Шантану й Сат'яваті народився син, котрий виріс і посів престол, але невдовзі помер. Дві його дружини, яких викрав йому Бгішма, народили двох синів — Панду й Дгітараштру. Перший мав п'ятьох синів, другий — сто синів і одну дочку. Нащадки Панду називалися *пандави*, а Дгітараштри — *каурави*. Битві двоюрідних братів пандавів та кауравів присвячена "Махабхарата". Бгішма в цій війні був полководцем, він очолював військо кауравів. На 10-й день 18-денної битви Бгішму смертельно поранив Арджун, теж могутній воїн, одружений із сестрою Крішні. Він підступно пустив у нього стрілу з-за спини дівчини, в яку Бгішма відмовлявся стріляти. Бгішма прожив ще 58 днів і виклав Юдгіштхірі, найстаршому з пандавів, настанови про те, як керувати державою. Ці настанови склали "Шанті-парву", "Книгу миру" — 12-ту книгу "Махабхарати" (всіх книг — 18). Тоді ж Бгішма виклав і воїнський кодекс честі, особливо властивий раджпутам, багато чим схожих на запорозьких козаків.

БГІШМА-МГІШМАКА, БУШМА-БУШМАКА

У міфі про Бгішму чимало точок дотикання з Україною. Зокрема, суто воїнське ім'я *Бгішма* відповідає українському прізвищу *Бушма* й означає "Грізний", "Кого бояться вороги". Компонент *bhish* (синоніми *bhi*, *bhaya*) — "страх", "побоювання", "ляк" (СРС, 475, 482) споріднений з укр. *боятися*, *безбоязний*, *боязкий*, *боягуз*.

Імені *Бгішма* відповідає інше воїнське ім'я — *Бгішмака*, що й собі тотожне українському прізвищу *Бушмака*. Його мав цар Бгішмака, батько Рукміні, дружини Крішні, ім'я якої, в свою чергу, споріднене з латиським прізвищем *Рукмане*.

Інше ім'я Пратіпи, діда Бгішми — *Пар'яшравас*. Воно тотожне імені *Переяслав*, досить рясно відбитому в давній і сучасній слов'янській топонімії: Переяслав на Київщині, Переяслав-Заліський і Переяслав-Рязанський у Росії, Преслав у Болгарії, Бреслау в Німеччині тощо. Санскр. *para* означає "багато", "дуже", "винятково" й тотожне українським префіксам *пере* й *пре*. Тобто імена *Пар'яшравас* і *Переяслав* означають "Багатославний", "Преславний".

У Шантану був старший брат *Бахліка*, а внука Бахліки звали *Бгурішравас* — "Багатославний". Це воїнське ім'я тотожне україн-

Смерть Бгішми

ському імені *Борислав* (наприклад, у відомого українського поета, фронтовика *Борислава Степанюка*) й відбите в назві сучасного міста на Львівщині. Санскр. *bhuri* теж означає "дуже", "багато". Тобто *Бгурішравас* та *Борислав* і собі означають "Багатославний", "Преславний". *Бгурі* також — імена Брахми, Вішну та Шіви, а ця трійця верховних індуїстських богів уособлює тризуб і праве, ліве й середнє вістря у ньому. Тож ім'я *Бгурішравас* може означати й *Брахмослав*, *Вішнуслав* або *Шівослав*. А оскільки Шіва — спадкоємець ведійського Рудри, тотожного слов'янському Родові, то й *Родослав*.

Бгурішравас, цар бахліків, теж підтримував кауравів. На 14-й день битви (війна "Махабхарати" тривала 18 днів) Бгурішравас зітнувся в герці з царем Сат'які, прибічником пандавів. Сат'які почав знемагати, і тоді Крішна попрохав Арджуну підсоби́ти йому. Той, неперевершений лучник,

пустив у Бгурішраваса стрілу й відтяв праву руку (сам Арджун — лівша). Лише тоді Сат'які здолав Бгурішраваса.

Бахліка й назва країни (інші назви її — *Бактрія*, *Балх*) на південь від ріки Окс (нинішня Аму-дар'я), батьківщина царів-кеїв. Територія на північ по Оксу називалася *Согдіана* (пор. *Сугдео* і *сугдейців-кравенців* у Криму, про яких пише "Влесова книга"). Окс — грецький варіант назви *Вахш*, "Бик", а *Биком* у давнину називався й Дніпро.

Бахліки-бактрійці разом із шаками (скіфами), парфянами й сіндами-сувірами воювали на боці кауравів, тобто проти Арджуни й Крішні. Хоча саме плем'я Крішні і його старший брат Баладева підтримували кауравів. Зазначимо, що імена воїнського й пастушницького божества Крішні рясно відбиті в українських прізвищах (*Кришень*, *Кришненко*, *Гупал*, *Гупало*, *Гупалюк*, *Гупаленко*), як і його старшого брата, землеробського божества (*Болудей*, *Білдей*, *Балвір*, *Бальвір*, *Балбір*, *Балбірєнко*). Якщо врахувати, що сінди-сувіри жили на теренах Давньої України, що вони споріднені з українськими сіверами-кімерами (ТРС, 10 — 17), то виходить, що на боці кауравів воювали й кімери-сівери. А *каурави* — це *кравенци*, тобто *коровичі* "Влесової книги". *Кравенци* ж — давня форма сучасного терміну *українці*.

ГІДРОНІМНІ Й ТОПОНІМНІ ПАРАЛЕЛІ

Бгішма — син Гангі, тому зоветься *Гангадатта* — "Даний Гангою", "Гангодан". Але Ганга має і назву *Апага*, тому інше ім'я Бгішми — *Апагея*, тобто "Апажин", "Син Апагі-Гангі". А також *Апагасута* — "Народжений Апагою". У "Махабхараті" річка *Апага* пов'язується з Араттою, а *Аратта* — давня назва Пенджабу, з яким Україна виявляє багато зв'язків на різних рівнях.

Арага в санскриті — "ріка", "потік", досл. "Водоплинна" або "Плинновода" (санскр. *ara* "вода" + *ga* "текти", "плинути"; SED, 82).

У ведах *ара* означає найперший із п'яти елементів світу — воду. Різновидами *ара* є *арах*, *арат*, *арас*, *арсу*. *Арас*, *арсу* — "вода" містить санскр. *arsara*; так називаються водні діви, згадувані ще у ведах, слов'янські русалки. Як і русалки, апсари зваблюють і занапащають людей. Вони й небесні танцівниці, розважають небожителів і polegлих воїнів у сварзі-раю — небесному царстві Індри (про Індру й сваргу мовить "Влесова книга"). На його прохання апсари-русалки іноді сходять на землю і спокушають праведників, щоб ті нечуванним подвижництвом не похитнули могутності богів (див. статтю "Бгарата — Калідаса — Україна", № 25 за минулий рік).

Імена *Aradeva* — "Бог вод", *Arapati*, *Arapati*, *Apara* — "Владика вод" (санскр. *pati* тотожне укр. *батько*, рос. *батя*) має ведійський Варуна, тотожний грецькому Посейдонові, скіфському Тагимасадові й слов'янському

Клятва Бгішми

Дажбогові (ТРС, 68 — 81). У ведах атмосферні води-апас звуться матерями й дарують зцілення, довгий вік, а то й безсмертя. Води — дружини Сомі-Чандри, тобто Місяця (на Київщині є річка *Шандра*, у басейні Дністра — річки *Шандрова*, *Шандровець* та інші, а в Пенджабі — *Чандра* й *Чандрабгага*).

Річка *Апака* є в басейні Сейму, *Апажа* — в басейні Десни. У басейні Сіверського Дінця фіксується яр *Опаківський* (*Апоков колодязь* — XVII ст.). *Апока* — назва річки в Криму. Там же в Криму — гора *Олук* (с. Тарасівка Нижньогірського р-ну), де збереглися руїни античного міста Кімеріка. *Опочна* (Опічна) — притока Синюхи (бас. Південного Бугу, Кіровоградщина). Сюди ж річка й село *Опішня* на Полтавщині (СГУ, 399).

Особливо промовисті прикарпатські й закарпатські факти:

Опака (варіант — *Опока*) — притока Бистриці-Тисменицької (бас. Дністра); витік у лісі *Опачка*, населений пункт *Опака*, гірло Заколоть (Дрогобицький р-н на Львівщині). У верхів'ях — *Опачка*.

У басейні Дунаю річка *Апшиця* (притока Тиси) тече з-під гори *Апецький Плавець* північніше с. *Водиця* (Рахівський р-н Закарпатської обл.). У тому ж Рахівському районі були села *Апшиця* (суч. *Водиця*), *Вишня Апша* (суч. *Верхнє Водяне*), *Середня Апша* (суч. *Середнє Водяне*), *Нижня Апша* (суч. *Діброва*) — в Тячівському районі. Варіанти їх: *Апса*, *Апсиця*, *Апсавиця*. Там же — потічок *Апшинець* (л. Чорної Тиси п. Тиси л. Дунаю). Пор. також — гребля *Апшинец*, гора *Апшенеска* тощо (СГУ, 23).

Як бачимо, тут *Апшиця* = *Водиця*, *Апша* = *Водяне*. Отже, пов'язування закарпатських назв *Апса-Апша*, *Апсиця-Апшиця* з санскр. *aras*, *arsu* — "вода" цілком слушне й умотивоване.

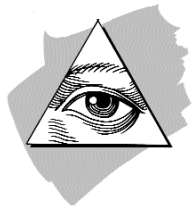
Ці дані ще раз засвідчують існування третього, західного ареалу індоарійської мови (інші два — Індія і держава Мітанні на Близькому Сході, II тис. до н.е.), який простягається від Північного Кавказу до Закарпаття і охоплює всю Україну.

СГУ — Словник гідронімів України. К., 1979.

СРС — Санскритско-русский словарь. М., 1978.

ТРС — *Наливайко С.І.* Таємниці розкриває санскрит. К., 2000.

SED — Sanskrit-English Dictionary. New Delhi, 1993.

Продовження. Початок у
ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11,
13 (2002 р.)

КАРБИ ПАРАЛЕЛЬНОГО СВІТУ

І, перелітаючи вперше в житті океан рейсом Москва — Нью-Йорк у 1989 році, я кляпів біля ілюмінатора, співвідносячи реальний часопростір з тим, що опуклювався на глобусі... І здавалося, що цей другий бік планети є світом потойбічним, світом снів і очікувань, який раптово уривається словом моєї матері про сестру: "Вона померла".

І, ступивши в аеропорту на американську потойбічну землю, був приголомшений розмахом цивілізації, кількістю і різноманітністю літаків, безліччю авто, висотою і дзеркальністю хмародрапів, мурашиною метушнею, душевним вивихом обкурених муринів, неймовірною кількістю товарів ужитку, строкатістю вбрання і глухою відчуженістю. Душа в мені затерпла. І, забрівши до першої-ліпшої кав'ярні, з подивом відзначив гостинність, яка починалася з графина холодної води...

І, промандрувавши від одного міста до іншого, я протягом майже місяця відчував на цьому обширі якусь незбагненну тимчасовість в усьому: в забудовах, в розтягності міст, в постійній змінюваності мегаполісів, переміщенні людських ресурсів, і водночас в уніфікованості всього і вся: від страви до одягу. До однотипності, незважаючи на розміри монолітів, на добротності і масштабності будівель...

Чогось там таки бракує. І намагався знайти відповідь: чого саме? І лише згодом, проаналізувавши все чути, бачене, прочитане про цю наддержаву, збагнув: відсутня вікова прив'язаність людини до краєвиду, бракує міфології та міфологем, бракує переказів та легенд, бракує тих природних ритмів, яким було підвладне лише тубільне населення. Тепер я розумію, чому тема освоєння космічного простору є такою маніакальною не лише для американських кіношників, але й багатьох науковців, студентів... Цивілізація прагне вийти за земні межі, вона хоче екстраполювати себе в Космос. Звідси і ця архітектурна скляна вертикаль. Ця пронизливість і гучність сучасних пісень, африканських ритмів.

Майже ніде не побачиш перехожих. Всі сидять на колесі, яке ось-ось розкрутиться і, відірвавшись од землі, понесе людину як порошину бозна-куди... Не дивно, що там, на півдні Штатів, часто виникають потужні завихрення, що у своїй турбулентності можуть втягнути не лише худобу чи людину, а й цілі будівлі...

Земля без духів, земля без священних дібров, без історії... Тобто історія, що писалась і на камені, і на піску, стерта, тому людина не обтяжена минулим і найменше заклопотана завтрашнім. Вона живе сьогоднішнім. Теперішній час — домінант. І я запитую себе, чи хотів би я бачити такою Україну? Високотехнологічну, динамічну, ситу, трохи недотямкувату, самовдоволену, в якій хірургічним спосо-

бом вилучили б минувшину?

Зелені штучні газони, рівненькі хіднички, випряжена шинка, сардельки з кетчупом, оката яєшня, помаранчевий сік, хліб, рівненько порізаний на скибки, вкритий маслом без запаху і без смаку... А потім зуби розчаровано впливаються у воскові муляжі яблук, груш, слив, персиків. Запах відсутній, смак — ніякий... Гідропонні огірки, гідропонні помідори, червоні трускавки, до яких необхідно було б ще додавати есенцію. І на запитання моїх друзів, як мені смакують овочі, я з дитячою безпосередністю випалив:

— Вода...

Так, вода... Охолоджена, фільтрована, прозора... Чарівна... А де ж смак?

Там, там, далеко, у своїй криниці, у своїй Раковці, у своїй Стугні, у своїй Альті, у своєму

культуру з цивілізацією...

Як відомо, диференціація, тобто розділення цих двох категорій, почалася з відокремлення людини від природи, виключення природних явищ та відповідного одухотворення самої природи від цілісної космогонічної системи. Людина поставала сирітною в техногенній цивілізації. Бог чи пантеон богів як всепроникаюча реальність, що пронизувала людське життя, а особливо духовні сфери людської діяльності, такі як словотворчість, музика, живопис, скульптура, архітектура, — почала вилучатись із цих сфер. Тому так звані авангард чи модернізм стали формальними за своєю суттю, де місяця для духу не залишалося.

Коли ми вживаємо такі категорії, що побутують в археології, як "черняхівська культура", або

озивається до нас своєю глибиною, і є постійно живильним ви-током для всіх суцільних українців.

Професор Лілльського університету Же (Франція) зауважує, що кожна казка своїм корінням углиблюється в первісну свідомість, а сама свідомість занурюється ще далі, — за його висловом, у "космічну горловину", і сама людина запрограмована від початків, від так званого "галактичного яйця" на космічність і певну детермінованість, неминучість. Саме тому їй була властива провіденційність, прозорливість у часові, коли наступні події в житті передбачалися, що свідчило, у свою чергу, про психологічний збіг часу з людськими почуттями. Час переживався не просто як час минулий, теперішній чи майбутній, а як теперішньо-минулий, як теперішньо-теперішній і як тепе-

У Чортотмликському кургані, як відомо, було знайдено і золоті гребінці, і сережки із зображенням сфінксів, і дзеркало, і кістяну скриньку, і веретено.

У розграбованому Студенецькому кургані на Канівщині, що височіє й досі поміж селами Бобрися та Студенець, знайдено поруч із жіночим скелетом дерев'яний сагайдак, обшитий шкірою, з 21-им бронзовим наконечником стріли, а також скелет коня, спис і ніж. Варта уваги кінська могила, розташована на відстані двох метрів від головного поховання, що була перекрита дерев'яними жердинами і розділена двома простінками, змурованими з цегли-сирцю. У кожній окремій камері лежав кінський підпруги з головою на схід сонця. Дно також було вимощене цеглою-сирцем. На обох конях були однакові-синькі гнуздечки. Уздовж кожного кінського черепа лежала золота стрічка у вигляді риби, на скронях були закріплені золоті пластинки, що зображали пташині пера, котрі завершувалися пташиними голівками. Окрім дорожніх оздоблень, — залізні вудили, мідні кільця, мідні пряжки. Кінські спини були вкриті білими лискучими попонами. Кінські налбники у вигляді орла були дерев'яними із золотою облямівкою...

Можна лише пошкодувати, що всі ці скарби, знайдені на нашій землі, перебувають поза межами України, частина з яких, за словами академіка Б. Піотровського, "складає найкоштовніше зібрання Ермітажу і є найвартіснішим матеріалом для характеристики населення Подніпров'я та Північного Причорномор'я в VII — III вв. до н. е." Відомий російський археолог Анастасія Петрівна Мацевич у своїй науковій розвідці, присвяченій кургану Солоха та Студенецькому, що на Канівщині, зазначала ще в 1952 р. на міжнародній конференції, присвяченій скіфо-сарматській археології: "Комплекс кургану Солоха — документ величезної ваги. Пошуки привели до надзвичайно важливих результатів. Вони відкрили тісні зв'язки Північного Причорномор'я з областю на півночі Балканського півострова, де замешкували македоно-фракійські племена, які в V — IV ст. до н. е. створили процвітаючі держави, зруйновані перемогою Павла Емілія при Півні в 168 році до н. е."

Ще донедавна їхня історія, за висловом Візнера, була "історією потопленого народу"...

Далі буде.

ПАМ'ЯТЬ ЗЕМЛІ — ЇЇ ГОЛОС

Нашу історію затоплювали небуттям протягом тривалого часу. Нас ніби розвернули спиною до нашої минувшини, відібрали теперішньо-минулий час. Живіть теперішнім. А отже, без будуччини. І при всьому позитиві, який мав місце при прийнятті християнства, при тому велелюдному хрещенні, мене цікавить: а де, на якому дні, у яких намулах затоплена голова, срібна голова Перуна із золотими вусами, образ якого збігався з образом Збручанського ідола. А

Павло МОВЧАН

ВИТОКИ

Фото О. Кутляметова

Бугові, у своєму Дніпрі... Там, де і душа потамовує свою справу, біля своїх витоків. Там, де творчість, а не ремесло. Там, де чути мову серця, а не мову голови. Бо саме мовою серця творилися і легенди, і колядки, і псалми, і Притчі Соломона, і всі епоси, і всі заповіді: від Христових до Шевченкових.

Леонардо да Вінчі наставляв своїх учнів: "О митець, твоє розмаїття нехай буде таким, як сама природа. Продовжуйчи те, що почав Бог, намагайся примножити не справу рук людських, а вічне творіння Всевишнього. Ніколи і нікого не наслідуй. Нехай буде кожен твій твір немовби явищем природи".

ТРИЄДИНІСТЬ ЧАСУ

Священні гаї, священні річки, священні діброви, священні могили, гори, дерева, урочища пов'язані безпосередньо з людиною, що поклонялася всьому цьому, і мовою серця озвучувала надокілля. Вона дотримувалася табу щодо тих святинь мудро, і виважено регулювала свою діяльність, зберігаючи необхідну рівновагу на величезних обширах: від Передкавказзя до Сянню. Наші пращури зберігали єдність із надокіллям, жили в ритмі з ним, не розчленовуючи

"зарубинецька культура", або ж "трипільська культура", то ми маємо на увазі єдину і цілісну самозорганізовану систему духу й матерії людської діяльності, яку умовно можна означити як первісний синтез. І згадані мною вже колядки, щедрівки, гаївки, веснянки, русальні пісні, а також відповідні обряди свідчать про цю нерозривність. Навіть знаряддя праці, включно зі зброєю, вpletені в синтетичну систему повсякчасної творчості.

І первісна Космогонія наших пращурів була покликана зорієнтувати людину в безмежному просторі та часові на вічне, а не тимчасове. В нашій дитячій свідомості довго зберігалися міфологеми про залізні стовпи, що підпирають небо, і про потоп, який ставав раптово, реальністю під час затяжних злив, або ж про охолоняюче сонце, чи сонце, розгніване на людей, тому ми і вигукнули, сподіваючись, що воно, сонечко, зглянеться на наші дитячі поклики: "Сонечко, сонечко, виглянь у віконечко..."

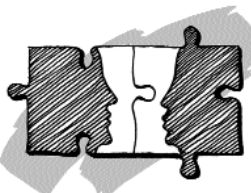
На ранніх стадіях розвитку нашого етносу цивілізація була ніби облямівкою для коштовного смарагду — Культури: Зміювали, що стали ознакою саме цивілізації, відмежовували Культурний простір від Дикого поля... І цей культурний простір

рішньо-майбутній.

Блаженний Августин підтверджує у свої роздумах цю нерозривну трискладовість часу. І перша категорія: теперішність минулого була особливо загостреною, судячи з похоронних обрядів наших предків.

Найпереконливішими аргументами цієї нерозривності часу є, поза сумнівом, наші степові кургани, у яких були заховані не лише усолші царі, а й слуги, коні, різне начиння, амфори з вином, копійки, золоті оздобы і т. п. Усе те, що потрібне небіжчику на тому світі.

Ось курган Солоха... Грабований-переграбований. Але залишки скарбу — красномовне свідчення того, як небіжчика відправляли в позачасся. Професор Петербурзького університету Микола Веселовський, провівши розкопки кургану Солоха на Дніпрі біля Нікополя в 1912 р., знайшов у бічному похованні кургану (бо центральне було розграбоване) казан, амфори, візки, стільчики, чашу, золоті бляшки, золоту голку, бронзовий ківш із головою лебедя на довгій ручці, срібний киклик із написом, оберемок тригранних наконечників стріли, залізний загострений стрижень, вино в амфорі, частину бичка для споживання...

БАНКОМАТИ ЗБУДЖУЮТЬ І не тільки зацікавленість мирян, а й підприємливість злочинців

Полишивши солідну тишу мурових холів у презентабельних фінансових установах, гроші виїшли на вулицю і нині позирають на перехожих очима своїх банкоматів. Дивимось й ми на цю електронізовану калитку при вході до універмагу "Україна" чи на людних перехрестях. Гроші — просто на вулиці! Це стимулює.

— Чи не боїтеся? — запитав, зателефонувавши до кількох банків. Мало хто з моїх співрозмовників хотів розмовляти на цю тему. А от голова пресової служби "Правексбанку" Костянтин Ремизовський не залишив банкоматним злодіям жодних шансів: "Ми використовуємо оригінальну систему безпеки, розроблену фахівцями спецслужб нашого банку. Система має комплексну багаторівневу структуру захисту і повністю виключає можливість несанкціонованого доступу до грошей".

Чи у нас грабують ці вуличні комп'ютерні сейфи? Відповідальні правоохоронці наразі ухиляються од відповіді на це делікатне запитання. Проте крадіжки грошей на електронному рівні починають набувати поширення, причому, не тільки за кордоном, а й у нас.

Минулого року Дніпровський районний суд м. Києва виніс вирок у справі панів Р. і К., котрі "провернули" операцію електронного вилучення грошей в системі НБУ на суму 80 млн. грн.

Для цього, крім високого рівня особистої комп'ютерної підготовки, злочинцям не обійшлося також підглядіти пароль, під яким керівник підвідділу входив у програмний комплекс "Операційний день банку", скопіювати ключ електронного підпису,

вийти на внутрішній банківський рахунок "Емісійні банкноти" (читай: готівка) і сформувати кілька окремих пакетів фіктивних електронних платіжних документів для того, щоб забезпечити переведення внутрішніх банківських операцій у зовнішні — міжбанківські, а далі — на рахунки фірм, які погодилися "увійти в долю".

Після того, як гроші "втекли", слідчим знадобилося майже десять місяців, щоб зрозуміти технологію пограбування і "вирахувати" одного зі злодіїв, якому спочатку нічого не можна було довести...

Це — приклад, так би мовити, "кабінетного" електронного пограбування. Інша справа — вуличне електронне пограбування. Тут виявляється дещо інший "фах" і тип злочинців.

Троє молодиків протягом трьох місяців поцупили з банкоматів Вроцлава 300 тис. злотих (близько 76 тис. доларів США). Злодії сконструювали нехитрий пристрій, що на короткий час накладався поряд щілини для введення карток, зчитував магнітний запис із карток клієнтів і передавав по радіо до мікроавтобуса неподалік. Навпроти банкомату підвішували рекламу, або якийсь щит чи кронштейн, ніби для освітлення, на якому закріплювали мініатюрну телекамеру; через неї дізнавалися про індивідуальний пароль клієнта.

Виготовлення ідентичних карток-дублікатів, за допомогою яких вилучалися гроші, виконувалося безпосередньо в мікроавтобусі, обладнаному відповідним устаткуванням і апаратурою.

За підробку платіжних карток польське законодавство передбачає покарання до 25 років ув'язнення. Тобто рівно стільки ж, скільки й за фальшування грошей. Як правило, за цією статтею не роблять жодних

НЕ В ГРОШАХ ЩАСТЯ

пом'якшень. Для порівняння: вищезазначені пани Р. і К. отримали у нас по 4 роки. Та й чи відсидять вони повністю — це також питання.

Отже, вигідний "бізнес"? Я підійшов до банкомату, що стоїть збоку від турнікетів на станції метро "Площа ім. Л. Толстого". У скриньці поряд — очевидно нікому не потрібні — сертифікаційні квитанції по виконаних операціях клієнтів. Прочитав одну з них:

ПРОМІНВЕСТБАНК
УКРАЇНИ

ТЕЛ. + 380 44 229 5161

ДАТА : 06 — 02 — 02

ВРЕМЯ : 23 : 44 : 30

ATM : ATM00034

НОМЕР КАРТЫ: 4 . . 7443
(VISA Cards)

КОД АВТ : 081597 / 100685

СУММА : 50.00 UAH

ВСЕГО ХОРОШЕГО!

Ні, я не збираюся грабувати банкоматів "Промінвестбанку України". І тому всі ці цікаві реквізити мене абсолютно не цікавлять. Натомість мене дуже цікавить, чому це ук-

Фото О. Кутляхметова

раїнське патріотичне керівництво цієї поважної фінансової установи України так зневажливо ставиться до української мови, що навіть святее слово "Україна" переписує російською?

Звичайно, якийсь росіянин, приїхавши до Києва, радітиме цій "дрібниці". Почуватиметься так, неначе й державного кордону не перетинав.

Тому дуже сумніваюся, що від такого осучаснення грошових операцій буде "всього хорошого". Бо хоч "сумма" подається тут в "UAH", проте саме завдяки ось таким "дрібницям", поданим по-російськи, нашу гривню багато хто досі називає **рубльом**.

Тому не тільки цікавість викликають банкомати, а й зрозуміле здивування.

• **Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ**

НАШІ ПРАВА

Так, кожен. Тільки, поки що, не у нас, а в Польщі. І практично будь-яку, крім службової документації спеціальних установ — безпеки, війська, вищих органів на мобілізаційний або особливий період тощо.

Від 1 січня 2002 року набрав сили прийнятий польським Сеймом Закон від 6 вересня 2001 року "Про доступ до публічної інформації", що поширюється не тільки на громадян Польщі, а й на будь-кого зацікавленого. Більше того, державний службовець, до якого звертаються по інформацію, не має права цікавитися, з якою метою і чому хтось хоче отримати ці відомості. Ст. 2 Закону визначає чітко: "Від особи, яка користується своїм правом на інформацію, не можна вимагати юридичних або фактичних підстав зацікавленості". Згідно із законом доступ до інформації — безкоштовний, хіба що відповідна інституція зазнала витрат, наприклад, пов'язаних зі способом переказування інформації (зокрема виготовлення фільмів, касет, дисків тощо). Для порівняння нагадаємо читачам, що в Україні в державному бюджеті на 2002 рік у частині "Надходження до бюджету" є спеціальна стаття (поз. 241210) — "Плата за послуги, що надаються бюджетними установами — 3,8 млрд. грн.". Тобто 8,5% всіх надходжень до бюджету держава прагне стягнути з громадян та організацій за їхню зацікавленість життям держави, в якій вони живуть. Причому стягнути на рахунок бюджетних установ, які вже й так існують коштом громадян і організацій. Цей абсурд може зматися хіба що з абсурдом нашої податкової системи, зокрема з її одіозним ПДВ (податком на додану вартість).

Оце вам різниця між відкритим і закритим суспільством. Відкрите суспільство — це держава, службові особи якої служать громадянам, а закриті — де службові особи вважають, що громадяни повинні їм платити за відкривання інформації, призначеної для всіх. Цікаво, що вказана стаття прибутку бюджету України — "плата за послуги, що надаються бюджетними установами" — у півтора раза перевищує такі

бюджетні надходження, як "відрахування від сплати за транзит газу через територію України" (поз. 24061 бюджету). Не кажучи вже про те, що будь-яку інформацію чиновник в Україні може просто не дати, навіть якщо вона не являє собою жодної таємниці. Я ладен припустити, що й згідно з офіційним запитом — і за гроші! — він може крутити носом. А от "неофіційно" продати інформацію (про гроші ми, наразі, промовчимо) — це вже викликає зацікавленість. Тут вже є певний паритет: вашу зацікавленість еквівалентно міняємо на нашу зацікавленість. І тут, як кажуть, усе таємне стає явним. От як, наприклад, списки акціонерів АТ "Славутич" — з домашніми адре-

Будь-яка державна інституція зобов'язана надавати інформацію про свій правовий статус і функції, предмет діяльності і компетенцію, принципи діяльності, які вона веде, реєстри й архіви, а також способи й умови надання інформації про них. Не таємними вважаються також: тексти виступів і оцінки, які дають посадовці, інформації про стан держави, місцевого самоврядування, їх організаційних і структурних одиниць, майна, правові й майнові аспекти інституцій, організацій і їх функціонерів, розмір державного боргу і місцевих органів урядування тощо.

Щоб не було підстав для усунення од відповідальності за невиконання цього За-

ІНФОРМАЦІЮ ОТРИМАЄ КОЖЕН!

сами, номерами телефонів і кількістю акцій на рахунках.

Не будемо зараз розглядати питання — як ці списки потрапили до рук "інвесторів"-перекупників. Головне, що завдяки саме цим спискам деяким метким хлопцям удалося викупити у бідних акціонерів кілька великих пакетів за безцінь, тобто фактично забрати собі їхню власність, їхнє реальне майно. А майно — це вже не папірці. Його ціна, як мінімум, на порядок вища.

Натомість у Польщі громадяни нині чітко розуміють різницю між державною, особистою чи комерційною таємницею і публічною інформацією. Охороняється таємниця кореспонденції, таємниця даних про психічне здоров'я, банківська і лікарська таємниця, таємниця сповіді і бюлетені для таємного голосування. Але якщо службовець виконує публічні функції, він зобов'язаний дати інформацію про ці функції. Тому кожен має право доступу не тільки до урядових документів, а й до участі в засіданнях колегіальних органів влади, обраної на загальних виборах.

кону, в ньому подано перелік типів, видів, інституцій, які зобов'язані безумовно відповідати на запити громадян, починаючи від Сейму і уряду до керівництва та функціонерів профспілок і політичних партій.

Для оприлюднення всього об'єму несекретної інформації в Інтернетовому "Бюлетені публічної інформації" створюється спеціальний "Урядовий телеінформаційний публікатор".

Відповідь на запит громадянина кожна інституція чи установа має надати не пізніше двох тижнів з дня подання. Увесь цей цікавий Закон видано в газетах, а також в Інтернеті (www.rzeczpospolita.pl/gazeta/wydanie-011217/prawo/prawo...)

В умовах України можемо, наразі, хіба що усвідомлювати, яка прірва відділяє нас від цивілізованих держав. І що вже говорити про права пересічних громадян, якщо навіть професійним інформаторам суспільства — журналістам буває надзвичайно важко "докопатися" до суті подій на кухні влади.

Голова Національної спілки журналіс-

тів України Ігор Лубченко добре розуміє наші реалії:

"Тут бачимо два боки проблеми. Перший: правильних законів, постанов, доручень багато, але їх виконання (чи, скоріше, невиконання) — це ніби зовсім інша справа інших людей. Зокрема, більшість положень Указу Президента України від 9.12.2000 року, яким передбачено додаткові гарантії діяльності ЗМІ, досі не виконано."

Другий: життя в Україні давно вимагає зведення окремих нормативних актів у єдиний всеохоплюючий комплекс законів про інформацію і її використання, в якому слід відобразити інтереси всіх членів суспільства, в тому числі: журналістів і ЗМІ. У нас досі не розроблено навіть Основ державної інформаційної політики. То що вже говорити про те, хто і на яку інформацію має право, а хто не має права ігнорувати запити громадян."

Упродовж двох років "крутяться" в різних інстанціях кілька варіантів "інформаційних" законів. Поки що безуспішно. Але час не втрачено, бо вже не тільки визріває усвідомлення необхідності, а й опрацьовується в Держкомінформполітики другий варіант Інформаційного Кодексу, на який ми подали свої зауваження і пропозиції.

Очевидно, що розгляд і прийняття цього Кодексу буде прерогативою нового складу ВР. З приходом Івана Сергіювича Чиж на посаду голови Держкомінформполітики, можемо сподіватися, що роботу над Інформаційним Кодексом буде успішно завершено. Він динамічна людина і йому однаково близька практика парламенту і журналістика".

На мій погляд, такий Кодекс сьогодні потрібен Україні як повітря. Бо він учить громадян шанувати себе, а службових осіб — насправді служити людям.

Євген ГОЛИБАРД

КУЛЬТ І БЕЗКУЛЬТУР'Я НА ТЛІ ВИБОРІВ

Історія, як наука, існує тільки тому, що майбутнім поколінням доводиться потім розплутувати те, що понаплутували покоління сьогоднішні. Інакше вона була б хронологією.

PR-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ПОГЛЯД

Комерціалізація всіх складових суспільного життя створила в сфері ЗМІ потужну конкуренцію між **совістю і політикою**, між **мораллю і грошима**. Писати правду в Україні стало небезпечно; натомість брехня, котра спирається на грошовитий фундамент, отримала офіційне визнання, як PR-технологія, а отже, невідласто і його носії стали мало не на чолі інформаційного харчування громадян.

У цих умовах поняття плюралізму набуло значення плювалізму (від слова *плювати*), а пошук “смажених фактів” став обов’язком пишучої братії. Тому американську трагедію було сприйнято у багатьох ЗМІ, як знахідку, як чудовий інформаційний привід; такий собі “подарунок долі” для писак-невігласів, які радо почали “розкручувати” подію і її наслідки, смакуючи деталі і не шкодуючи прикметників.

Через деякий час читач втомився від повторення цифр про чисельність загиблих, матеріальні втрати компанії і уповільнення темпів розвитку американської економіки. Звик. Проте дехто з газетярів вважав, що тему не вичерпано і її можна продовжувати “доїти” далі.

І тоді з’явилися публікації “аналітиків” з так званим **нетрадиційним поглядом**. В одній із них, розглядаючи причини готовності людей до самопожертви в ім’я ідеї (нехай навіть хибної і злої), автор, змішуючи грішне з праведним, дописався до того, що прівівняв християнство до політичної діяльності:

“Кожна релігійна конфесія... прагне до неподільного панування над душами вірників (так у автора — Є. Г.), над духовним світом якомога більшого числа людей. Сутність прагнень: панувати, керувати, верховодити, порядкувати, розпоряджатися, ватажкувати... У цих своїх діях Церква застосовує “неіржавіючу зброю” — гасло про “благо народу”. За ширмою подібних гучних фраз, між тим, проглядається виразно і власний інтерес...”

І все це подається цілком серйозно, з прагненням переконати читача. А пише це, як читаємо поряд із прізвищем автора, заслужений працівник культури України (!). Не знаю, чим він прислужився українській культурі, але можна легко зрозуміти на кого, на чий антиукраїнський інтерес працює цей “нетрадиціоналіст”:

“Якщо партії, зазвичай, не приховують своєї мети, одверто і відкрито проголошують своє намагання прийти до влади, то пастирі релігійних конфесій реалізують своє жадання владарювати над душами людей тонко і потаємно... Не останнє місце посідає величне шикарне оформлення храмів, часто до цього залучаються високопрофесійні митці”.

Отже, завдяки заслуженому для української культури авторові, ми тепер знаємо, що всесвітньо відому перлину архітектури — базиліку св. Петра у Римі зведено не на подяку і хвалу Богу, а для того, щоб “верховодити, панувати і ватажкувати”, а Святійший Отець Іван Павло II приїздив в Україну не для благословення нашої землі і її народу, а для “потаємного владарювання над душами.” (!)

НОРМАЛЬНЕ ІДОЛОПОКЛОНІННЯ БЕЗ НАРКОЗАЛЕЖНОСТІ

Коментуючи поведінку бабусі в тро-

А де Божа заповідь “Возлюби ближнього”?

лейбусі, яка перехрестилася, коли проїжджала повз храм, заслужений працівник культури пояснює: *“Вона не може інакше! Бо перебуває в психологічній залежності... Як наркоман, беручи в руку шприц, до якого при звичається...”*

І тут-таки, для підсилення своєї “наркотичної” аналогії, ностальгічно збивається на типовий совєцький жал: *“...призбута класична формула: “релігія — опіум для народу” — не така вже й хибна...”* (!)

Між іншим, “формула” ця ніяка не класична, а диявольсько-більшовицька, або, якщо більше подобається, — комуністична. І належить вона одіозній і, по своєму, нещасній особі, тіло якої, замість по-людськи поховати, досі використовують на Красній площі у Москві як один з імперіалістичних (а принагідно і комуністичних) символів російської величчя.

Водночас, до кам’яного ідола із зображенням цієї особи на Бессарабській площі в Києві цілком нормальні на перший погляд пані і панове, без видимих ознак наркотичної залежності, продовжують покладати живі квіти. Живі квіти до холодного кам’яного ідола, до “величного шикарного оформлення” якого було “залучено високопрофесійних митців”. Хоча чоловік, з якого цього ідола вирізьбили і культ поклоніння якому “св’ято” зберігається досі комуністами та “прімкнувшіми к ним”, ніколи в Україні не був, а тільки тим і прославився, що був засновником найпотужнішої за всю історію людства системи державного тероризму, у порівнянні з якою акції Бен Ладена видаються дитячими забавками.

Але шедевром думки заслуженого культуролога, який намагається представити нам культ Бога-Творця як політичне явище, є таке його пояснення фундаментальних догматів християнства:

“... поняття Бог..., рай і тому подібні поняття — суть ідеї, слова, що символізують й уособлюють світлі людські прагнення, надії і сподівання на краще. Ці поняття є елементами внутрішнього світу особи й реально існують лише “там”: у мозку і почуттях. І ніде інде їх не було, немає, не буде і в принципі бути не може.” (!) Чи не правда — до болю знайома категоричність?

Отже, приїхали: “Крой, Ванька, — Бога нет!” Це вже ми чули в сумнозвісну епоху московського більшовизму-тероризму. Під гаслом “релігія — опіум для народу” вони спочатку покидали хрести з храмів, а душпастирів запроторили до ГУЛАГу, а потім безбожно заморили голодом та порозстрілювали десять мільйонів ні в чому не винних людей.

БОГА ВИЗНАЮТЬ ЛИШЕ ТІ, ХТО ХОЧЕ ЖИТИ ПО СОВІСТІ

Звичайно, пан культуролог має право бути атеїстом. Тим більше, що цитує ст.35 Конституції України про відокремленість Церкви від держави. “Бог існує лише у вашому мозку”, — намагається переконати нас заслужений діяч культури України, сподіваючись, можливо, на те, що ми, темні, не читали нашої Конституції.

Бо в Конституції України, одразу після її назви, у преамбулі, стверджується від нашого з вами імені, шановні громадяни, з усією чіткістю, офіційністю і урочистістю: *“... виражаючи суверенну волю народу, ... усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми і майбутніми поколіннями...”*

А яке усвідомлення, яку відповідальність і перед ким нам нав’язує цей “нетрадиціоналіст”? Шило з мішка вилазить наприкінці: *“...не можна побудувати досконалого суспільства на основі неправди, якою, по суті, були і є різноманітні релігійні міфи... людиною високої духовності може бути і атеїст. Наближаються вибори до Верховної Ради...”* (підкреслення моє — Є. Г.)

О! Нарешті стає зрозуміло, в чому справа. Адже наближаються вибори до українського парламенту, а серед кандидатів є віруючі. Залишимо на совісті “культуролога” його занадто своєрідне використання слова *права*. Головне, що він вважає, що “людиною високої духовності може бути й атеїст”.

А тут тобі Віктор Ющенко і Юлія Тимошенко, інші відомі в Україні і світі особи, що претендують на місце в парламенті, — якраз люди віруючі. Усвідомлюють відповідальність перед Богом. Але, виявляється, що Бог, як вважає заслужений культуролог, існує не на Небі, а лише у голові релігійних фанатів, а отже людей, м’яко кажучи, несповна розуму.

Між тим, об’єктивно існує Декалог — десять Заповідей Божих. У цих заповідях немає жодних конфесій і жодної політики. Вдумайтеся: вся юриспруденція (а вона всуціль атеїстична), з її кодексами, енциклопедіями і навчальними закладами, потужні правоохоронні системи, суди, прокуратура і в’язниці існують лише з однієї простої причини: люди не дотримуються Божих Заповідей.

Причому, не дотримуються не тільки ті, хто краде і вбиває, а й ті, хто їх ловить і судить. А тому частенько буває, що й не дуже ловлять, натомість нерідко переслідують невинних. За правом безбожників.

Охоронці права (правоохоронці!) пору-

шують право не тому, що погано вчилися у юридичних вузах, а тому, що Декалог не є для них Законом. Щоб абсолютний Закон Божий панував над недосконалими людськими кодексами, треба його вивчати ще в початковій школі. Бо це є справа моралі та особистих переконань, а не юриспруденції.

Свідомо не називаю прізвища заслуженого працівника культури України, який, зачепивши тему ісламських камікадзе на тлі американської трагедії, силувався викликати у читачів недовіру щодо віруючих кандидатів до ВР. Давайте дамо йому шанс подумати і — може, дасть Бог — дійти до **правди**, а не її облудного сурогату.

ХТО, КОГО І КУДИ “ПРОСУВАЄ”

Газету із зацитованою тут статтею було кинуто майже до кожної поштової скриньки нашого будинку. Тираж цього номера газети — у порушення Закону “Про засоби масової інформації (преси)” — не зазначено. Натомість зазначено першого засновника газети — секретаріат Кабінету міністрів України. А поруч — традиційне: “Точка зору авторів може не збігатися з позицією редакції.” Отака вона — відповідальність. І перед Богом, і професійна.

Тож нащадкам-історикам буде що розплутувати з нашої нинішньої плутанини. Особливо у царині культури, де набралось дуже багато заслужених, чії знання межують із тим самим невідластом, котре постійно удосконалюється.

Адже достовірно відомо, що 2002 рік цілком офіційно оголошено в Росії роком України. Активну участь у реалізації планів Кремля (а нині ці плани щодо України — так само, як і факти впродовж століть — що завжди мають односторонню і цілком незмінну спрямованість) беруть ... українські урядовці (!) Причому, з досить чітко виражених промосковських позицій.

Зокрема, державний секретар Кабміну України В. Яцуба у доповідній записці від 24.10.01 № 1537997/97 на ім’я прем’єр-міністра А. Кінаха пропонує “працювати над подальшим просуванням питання про автономію УПЦ” (тобто тієї російської Церкви в Україні, яка “сором’язливо” викреслила літери МП зі своєї скороченої назви, щоб пересічному українцеві не впадало в очі, що це п’ята колона московського патріархату).

Серед інших заходів, відповідальний урядовець В. Яцуба вважає за доцільне “ініціювати будівництво спільного українсько-російського храму”. Отак, крок за кроком, через “спільні” економічні простори, “спільні” військові навчання, “спільні” полігони на території України, “спільні” підприємства (не кажучи вже про російські полігони, російські підприємства і майно, російські збройні сили, російських “радників-іміджмейкерів”, російські ЗМІ, російських гастролерів тощо — все це на території України), за допомогою спільної — без лапок — діяльності наших урядовців, у всіх на очах відбувається ліквідація української державності.

У цьому контексті зацитована вище стаття заслуженого культуролога з’явилася на шпальтах урядового видання цілком закономірно. А тому питання про те, чи збігається точка зору автора з позицією газети (як і з позицією Кабміну) тут уже не стоїть. Так само, як тут не стоїть питання про дотримання ст.35 Конституції України про відокремленість Церкви від держави. Тим більше, коли ця Церква є московською. Не стоїть питання, бо вже є відповідь реальними справами.

Євген ҐОЛИБАРД

Ще років з двадцять тому останнім "криком моди" було будівництво житла з вбудованими в панель батареями водяного опалення. Дуже зручно, чисто. Ніяких тобі ніш — просто випромінюємо всіма гранями будинків дорогоцінне тепло назовні. Правда, дешиця потрапляє і всередину... Майже те саме відбувається і в цегляних будинках, де під опалювальні батареї чи радіатори влаштовуються ніші. Та й чого ж його не витрачати? Все одно за нього вже заплачено! І не за лічильником, а за... тарифами, ніяк не пов'язаними з якістю опалення. Враховуючи ж те, що часом на теплотраси тягнуться не лометри, не доводиться дивуватися, що температура води на ввіді в будинок часто нижча від температури повітря, яку ця вода забезпечила в квартирі. Платимо ми не за кількість тепла, отриманого від опалення, а за кількість прокачаного через систему опалення води. Те саме з холодною й гарячою водою, ліфтом (незалежно від поверху, на якому ви живете, й іншими т. зв. "послугами").

Та повернемося до електроенергії і її "дефіциту". Згідно з офіційними повідомленнями втрату решток ЧАЕС нібито можливо компенсувати, лише добувавши атомні реактори на Хмельницькій і Рівненській АЕС. І на цю добудову потрібно щось від 65 млн. доларів США (обіцяє це суму Росія) до близько мільярда доларів США (які Україна вимагає від Великої Британії). Навіть не зосереджуючи увагу на досить суттєвій різниці у вартості (на 1000—1500 %!), яка не додає честі нашим економістам, поставимо питання так: а чи не можна б якось дешевше компенсувати ту мізерну втрату — 2 %? Не дарма ж комісія з питань технологічної безпеки інформувала, що енергомісткість нашого валового продукту в 2—3 рази вища від зарубіжних аналогів? І що вже сьогодні, вживши найелементарніших заходів, можна заощадити 10—15 % енергії. До того ж, ми б зекономили оті 65 мільйонів чи 1 мільярд американських доларів на освіту, охорону здоров'я чи соціальні потреби. Або ж на кредити селянам для придбання пального, техніки чи посівного матеріалу! Зекономленої у такий спосіб електроенергії вистачило б навіть, щоб вивести з експлуатації ненадійні блоки Південно-Української чи Рівненської АЕС, про які попереджав В. Щербинський ЦК КПРС ще у 1983 році!

Давно відомо, що на ЛЕП (лінії електропередачі) втрачається близько 10 % електроенергії. У нашій же загальнодержавній електромережі — до 20 %, бо наші ЛЕП на 50—75 % зношені. І миколаївці, маючи власну (?) АЕС, собівартість електроенергії якої нібито дуже низька, споживають вироблену аж у Харкові за ціною набагато вищою. Чи не станеться, що після приєднання до енергосистеми Росії нам запропонують електроенергію, вироблену на Камчатці? І доведеться з власної кишені сплатувати втрати електроенергії на ЛЕП? Так, ніби це ми її споживали? Виглядає це виключно атомникам, які зацікавлені в енергозатратній економіці, бо таким чином постає проблема: знову не вистачає електро-

У ЗАШМОРГУ ЕНЕРГОЗАТРАТНО І ПОЛІТИКИ

Все частіше останнім часом доводиться чути, що в Україні енергетична криза. Що виведення з експлуатації ЧАЕС і втрата 2 % загальнодержавного виробництва електроенергії поставили нас перед катастрофою. Що у нас немає іншого виходу, як добудувати ХАЕС-РАЕС, Ташлицьку й Дністровську ГАЕС. Але чи є підстави й справді піддаватися паніці? Спробуємо розібрати

енергії! Отже, потрібні ЗАЕС, ХАЕС, РАЕС, ПУ АЕС, скільки ще?

Є в Україні програма енергозбереження? Є. Як і й Національна енергетична Програма. Програма енергозбереження — на папері. Її просто ніхто не збирається виконувати. За те чітко й твердо впроваджується атомна енергетика і витісняється будь-яка інша, а перш за все — теплова. На відновлювану й екологічно чисту — біогаз, вітрову, геотермальну, сонячну й ін. — накладено табу.

Те саме стосується й найсучаснішої газотурбінної енергетики, яка є незаперечною альтернативою електроенергії вистачило б навіть, щоб вивести з експлуатації ненадійні блоки Південно-Української чи Рівненської АЕС, про які попереджав В. Щербинський ЦК КПРС ще у 1983 році!

Чи не є це найголовнішою причиною важко зрозумілих намагань ліквідувати лідера вітчизняного газотурбінного будівництва — Науково-виробниче підприємство "Машпроект", яке розробило найпотужніші у світі газотурбінні установки? Їх залюбки купують сьогодні Канада й Китай, Росія й Індія. Та й у США нині 60 % електроенергії виробляється саме газотурбінними установками. А тепер і Росія будує собі таку потужну електростанцію на основі розробок НВП "Машпроект", бо вони економічні й безпечні. Для прикладу: АЕС з холодного стану набирають повної потужності протягом багатьох годин і навіть діб. Газотурбінні — за 12—20 хвилин.

Зовсім інша картина з АЕС. У разі аварійного відключення споживачів (ожегледь порвала дроти на ЛЕП чи ще щось) АЕС мусять кудись дівати вироблену електроенергію, бо зупинити реактор миттєво

неможливо. І для того, щоб реактор не пішов, як будь-яка машина без гасіння потужності, "вразнос" (вибачте за русизм) і не вибухнув, поки його протягом багатьох годин охолоджуватимуть, для АЕС були придумані різні компенсатори, що забирали електроенергію і гасили її, компенсуючи відсутність споживача. До того ж, атомні реактори і можуть працювати лише в базовому режимі на проектну потужність.

Але за паливо платимо ми всі разом. Так що атомникам воно — дармово! А от щоденна, точніше — щоденна, аварійна ситуація — дуже серйозна проблема.

У СРСР знайшли вихід: весь Союз поділили на часові пояси, а всю енергосистему об'єднали в єдину загальнодержавну. У величезній країні, над якою майже не заходило сонце, завжди є регіони, готові споживати електроенергію. А втрати на ЛЕП навіть корисні — допомагали спожити "зайвину". Та сьогодні ми не в Союзі! Навіть тисячкілометрові перегонки електроенергії з Харкова до Миколаєва чи з ПУ АЕС до Закарпаття не в змозі зарадити лихові: не можуть вони на нагрівання дротів, долання опору в них і втрати на допотопних трансформаторах спожити стільки мегават, щоб компенсувати 1 реактор ХАЕС, 3 — РАЕС, 3 — ПУ АЕС і 6 — ЗАЕС! Що ж робити? Енергетики радять: збудувати ще 2 атомних реактори на Хмельницькій і Рівненській АЕС. Але ж чим більше АЕС, тим гіршою буде ситуація! І нам одразу

сховища у верхнє — Ташлицьке. А під час міфічних "пікових" навантажень на енергомережу вода з Ташлицького водосховища протягом 9—15 хвилин цими тунелями стікатиме назад в Олександрівське (колишній П. Буг), щоб турбіни в генеруючому режимі компенсували той "пік". Протягом 9—15 хвилин! І коштує ця 10-хвилинна розвага близько мільярда доларів США.

Зрозуміло, що така гідроакumuлююча електростанція не є електростанцією в принципі. Навпаки — це величезний споживач "зайвої" електроенергії. І саме в цій якості він атомникам і потрібний. Але не

зростання всього за один рік і тривожний вміст стронція-90, який у дніпровській воді зріс у 10—100 разів і більше, а через зростання і сільгосппродукти накопичується в кістках і організмі людей.

Патології вагітності й пологів із 1981 по 1989 р. зросли на 100 % і тенденція зростання збереглася. За даними облстатуправління, кількість онкохворих дітей, що перебувають на обліку, у Вознесенському районі — у 2—3 рази, а у м. Миколаїв у 7—10 разів перевищує середні по області показники. То чому ж владці "соромляться" віднести ці проблеми на рахунок "переваг" і

тут холодну знову в став-охолоджувач. А це дає надію на спроможність забезпечити охолодженням не лише три одночасно працюючі блоки, а й запланований 4-й і невідомо скільки ще, хоч це не вписується у загальноєвропейську концепцію безпечної експлуатації АЕС, яка передбачає не більше 3-х реакторів на одній АЕС. Енергетики це не обходять. Але чому це не обходить наших державних мужів? Чому вони наполягають не на економії, а на нарощуванні енергопотужностей?

Звичайно ж, про такі дрібниці, як знищення останніх козацьких порогів (М. Вінграновський у своєму циклі фільмів про козацькі столиці Запорозьку Січ знімав на Бузі, бо дніпровських порогів уже немає). Але чому державні мужи не переймаються втратою заповідного парку "Гранітно-Степове Побужжя", який знають у всьому світі як українську Швейцарію і який міг би дати величезні валютні прибутки від туризму?

Чому не зважає влада на звіт начальника Миколаївського облздороввідділу (1991 рік), за яким "наибольший удельный вес нестандартной воды в 1989 году" у регіоні видобутку урану для атомної енергетики: "Во Врдиєвському районі — все шахтні колодці замінені нітратами (191—248 мг/л)..., крім шахтних колодців, в с. Александровка замінені нітратами водою і в більш глибокому водоносному горизонті (в скважинах)". Не дослухалися і мали в 2001 році Болеславчик (Первомайський район), який обійшовся Україні в десятки мільйонів збитків. Що ж дивуватися, що й показники з онкозахворювань у районі, які споживають воду з П. Бугу нижче від ПУ АЕС, були у 1989 р. "вище середнього показателя, заболіваності в Вознесенському районі — 317,6, Еланецьком — 330,3, Новоолександром — 294,2". (Далі гол. лікар наводить низку захворювань з цифрами

фів за електроенергію, покладуть на нас? А вчені тимчасом все одноставніше пов'язують із розвитком атомної енергетики раніше невідомі людству СНІД, лихоманку Ебола, губчасту енцефалопатію. З нею ж пов'язують все частіші й руйнівніші землетруси, цунами, виверження вулканів, смерчі.

Збитки однієї лише Білорусі від Чорнобильської катастрофи на 30 років економісти оцінюють у 235 мільярдів доларів США. Один лише об'єкт "Укриття-1" обійшовся колишньому Союзу дорожче, ніж все повоєнне житлове будівництво! А сьогодні Україна сама на сам стоїть перед проблемою створення більш надійного "Укриття-2". До того ж, визнавши пріоритетною саме атомну енергетику, ми потрапляємо в абсолютну енергетичну залежність від Росії, де беремо паливо для АЕС.

То, може, досить красоти у наших дітей здоров'я і майбутнє, може, досить вбивати не нами створену природу і самих себе в ній, досить нам ефемерної дешевизни і варто за прикладом більшості країн світу піти шляхом енергозбереження та впровадження альтернативних, у т. ч. відновлюваних, безпечних джерел енергетики? Але для цього можна — й треба! — спершу прийняти нові правила гри:

— прозора політика, прозоре прийняття законів (у т. ч. національних програм, державного бюджету тощо);

— державна програма заохочень (підтримки) впровадження енергозбереження у всіх сферах життя;

— створення спільної (Верховна Рада і Кабінет міністрів) комісії для вивчення вітчизняних розробок (їх можна назвати з десяток лише в Миколаєві!) у галузі енергетики і впровадження їх;

— поступовий перехід до локальних енергоостровів (регіон, населений пункт, господарство, садиба) енергетичного самозабезпечення і відмова від передачі електроенергії на значні відстані. Це б мали бути поліенергетичні установки на базі вітро- і біоенергетики. Село могло би відмовитись од імпорту газу;

— екологічна й енергетична просвіта, патріотичне і християнське виховання молоді.

• Та все це можливе лише за умови патріотичного керівництва державою.

Олександр МАЛИЦЬКИЙ, член Ради "Зеленого світу"

ж підсовують "вихід" — гідроакumuлюючі електростанції (ГАЕС). Ці антиподи енергозбереження й економіки взагалі варті докладнішої уваги.

Що ж таке ГАЕС? Розглянемо на прикладі спроектованої Харківгідропроект Ташлицької ГАЕС Південно-Українського енергетичного комплексу, що на Південному Бузі (Миколаївщина).

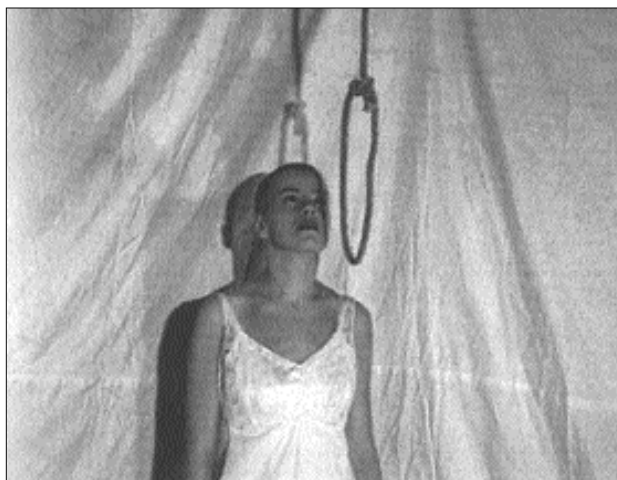
Для охолодження ПУ АЕС притоку П. Бугу річку Ташлик перегородили гребелею і створили Ташлицьке водосховище. Та десятків мільйонів кубометрів води у цьому черговому рукотворному морі виявилось замало. Тож був задуманий грандіозний проект: весь Південний Буг перетворити у став-охолоджувач ПУ АЕС. З цією метою у гранітній перемичці, яка нині відокремлює Ташлицьке водосховище (різниця рівнів складає 90 м), вибухами було пробито 10 тунелів загальною довжиною 30 км і діаметром до 10 м кожний. Річку ж П. Буг перегородили Олександрівською гребелею, щоб утворити ще одне — руслове Олександрівське водосховище — вже на сотні мільйонів кубометрів води. Величезні гідротурбіни, встановлені в тунелях, цілу ніч споживатимуть електроенергію ПУ АЕС і качатимуть мільйони кубометрів води з нижнього — Олександрівського водо-

ЧАРІВНИЙ ШАРМ ЖАХІВ...

Сучасним мистецтвом важко замилуватись. Мало лірики, обмаль романтизму. Естетичні критерії надто специфічні, аби забовваніти мов перед "Афродітою" Ботічеллі. Воно може дратувати і не подобатись. Від нього можна відмахнутись, мов від набридливої мухи. Невибagliвий громадянин, виплеканий маскультурою та "середньоосвітнім" лікнепом, так і вчинить. Випадково зіткнувшись із "Матрицею колаборації" в Центрі Сучасного Мистецтва... Мовляв, що за абракадабра? "Басейн"? Лялька гумова плаває в чавунній рурі... Відео-інсталяція Голіброди та Савчук. Ах, то візуальне обігравання простору? Але нічого випадкового не буває. Невибagliвий громадянин не поткнеться до ЦСМ.

Намацати пульс сучасного мистецтва допоможе

Відеокадр інсталяції Лііз Семпер

словничок, яким воно, сучасне, послуговується. Перформенс, інсталяція, відео-арт — основні форми, "матриці" образного шелесту думки митця. Їх роботи все частіше створюються як міждисциплінарні моделі, синтез сучас-

них технологій, наукових досліджень та медіа-містифікацій. Специфічна синтез-співпраця, даруйте, "колаборація". Навіть не заангажований у модну еквілібристику глядач відчує самоіронію сучасних митців, які "продалися з тель-

бухами" сучасним технологіям... Де вже їм пензля до рук, академічний рисунок з натури... Але сучасні митці не журяться. Вони взагалі іронічні, якщо не відверті циніки. Невибagliвий громадянин, апологет маскульту і лікнепу, придумав би соковитіше слово, якби натрапив на грубо збабрану візуальну насмішку: в темній кімнаті жіноча білизна. Розкидана й розвішана, з люмінесцентною підсвіткою. В хаотичному завихренні "Нічні метелики". Провокація так і називається. Кумедно?

Звичайно, іронія не основна риса сучасного митця. Відвертий трагізм на межі з чорним гумором. Передусім маю на увазі відео-інсталяцію естонки Ене-Лііз Семпер. Її сфокусована на тілі риторика дратуюче провокаційна та відверто інтимна. "Загроза в мистецтві". Важко знайти

для цього іншу назву. Адже мова йде про естетику суїциду. Дилемне "бути" чи "не бути". Агресивні жести Семпер. Критики назвали її емігранткою від культури. У короткому відео авторка поводить підкреслено театральню. Мов хвороблива героїня у стилі Достоевського, вона блукає нескінченною низкою самогубств. З приголомшливою байдужістю, під супровід патетичної музики Бетховена. Персонаж Ене-Лііз Семпер зрештою вішається на підмостках у тотальному культурному вакуумі. Чарівний шарм жахів? Можливість повагатися разом із авторкою? Особливо тамують подих юні максималісти, солодко подразнюючи підліткові комплекси...

Глядачу пропонується обсервувати ще один фільм-жах. "Атомну любов" Пітера Стайла (Польща) та

Іллі Чічкана (Україна). Чорнобильський край, мертва зона. Порожні будинки, іржава арматура дитячих майданчиків. Ностальгійні коники та гойдалки. На цьому аж надто непривабливому тлі кохаються він і вона. Обидва у скафандрах і шоломах. "Атомна любов". Майбутні Адам і Єва...

Приємно, що чудернацьке, іронічне, депресивне, шизоїдне, моралізаторське, глобалістичне, космополітне, ментально бліде, сучасне мистецтво не таке вже й складне для розуміння.

Уляна ГЛІБЧУК

ПИВО, ДЖАЗ ТА ОКСАНА ЗАБУЖКО... НА ДЕСЕРТ

У Києві відкрилася книгарня-кав'ярня "Бабуїн". Звідки ця екзотична назва? Просто для сміху? Принаймні, одне відомо точно: немає там ані опудала павіана, ні росялю в ліанах. Так собі, декілька масок на стіні, ікебана із висохлих троянд, все решта — книги, книги, стелажі... Навіть українські. Закрили "Барикаду" — з'явився "Бабуїн". "Останній притулок" для інтелігенції.

Фото О. Кулліметова

"Оксана Забужко читає свою поезію та виписує автографи на своїх книжках. Публіка має останню нагоду побачити сучасного класика перед довгим відрядженням до Америки. На десерт — джаз". Невеличкий рекламний витяг з прес-релізу. А ще "радикальна феміністка", "чарівна жінка", "конфліктна, немов Еринія", "чемна, немов дама Британської імперії". Присмак компліментарного стилю від Юрія Макарова. Від галантного Юрія Макарова. Він супроводжував пані Забужко. Поки поетеса чемно посміхалася телекамерам, народ потягував сигаретки, пиво і слухав непогану музику. "Зіркове" запізнення розтягнулося на годину. Мабуть, так і треба. Тут вам не якась пресконференція, а мистецька тусовка. Ще трохи часу, і читання віршів стало би зайвою деталлю. Достатньо самого пива і джазу...

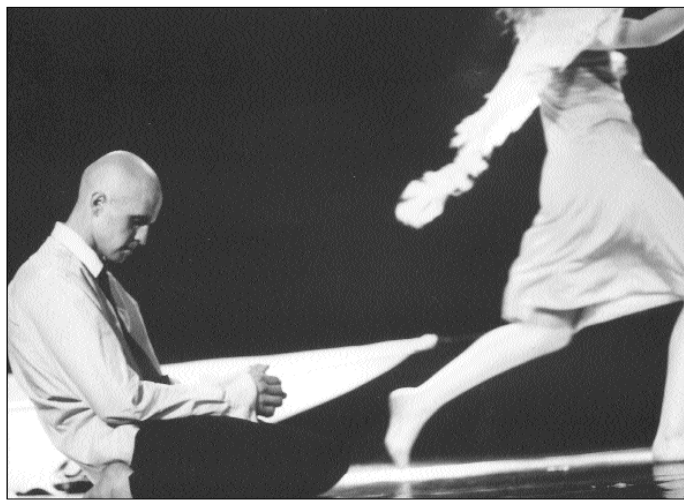
Потім Забужко читала тексти. Про кохання, про попелушку... Була схвильована, сентиментальна. Посміхалася над силу. Може, тому що вірші такі, печальні.

У. М.

«БАРДО ЦЬОГО ЖИТТЯ ДЛЯ ЗВИЧАЙНИХ ІСТОТ»

"Фізикл-театр "Контакт" Руслана Сантаха — елітарний. Створений для тих, хто полюбляє авангард. У виставі використовується контактна імпровізація та техніка contemporary dance — приблизно такий текст було проголошено в передмові до хореографічної постановки "Бардо цього життя для звичайних істот". Очевидно творці постановки як ніхто обізнані у тенденціях сучасного танку. У цьому можна було переконатися і прочитавши прес-реліз: тема, до якої звернувся Руслан Сантах (він є і постановником, і виконавцем головної ролі) — екзистенційна. Її філософія спрямована (як і в багатьох інших сучасних танцювальних пропозиціях) на спробу вирішення питань буття.

Бардо (не плутати із популярною маркою французького вина Бордо) — назва тибетської книги мертвих. Герой вистави знаходиться на межі між смертю та наступним народженням. Він, як у калейдоскопі, прокручує можливі ситуації з минулого та майбутнього життя. Не знаходить істини, повертається знов у стан бардо і, як з'ясовується, є до нього не готовим. І так до нескінченності. Без сумніву, тема приваблива. Глибинний

Р. Сантах (фрагмент вистави)

зміст, можливість численних інтерпретацій у русі і просторі.

Яким чином вона вирішувалася у хореографії Р. Сантаха? З'являвся герой у "білому савані". Техніка "відшліфована", рух чіткий, сухий. Здавалося, людина і справді знаходиться поза реаліями життя. З'являлися інші. В експресивному танку із елементами пантоміми та акробатики вони створювали образи. Немовля, дві жінки, пара закоханих... Цей вибух рухів, кольорів та молодості вдало контрастував із мінерним станом героя. Далі, на жаль, нічого нового, ок-

рім сюжетної лінії та невеличкої імпровізації в кінці, творчі глядачеві більше не запропонували.

Майже всю дію супроводжувала так звана "кислотна" музика із низькими частотами та її набридливим буханням. Звернувшись до такої одноманітної та банальної партитури постановник, можливо, хотів підсилити страждання героя і таким чином передати їх глядачеві. Танцівники (звісно, окрім героя, який залишався поза радіщами життя) вдало потираючи в такт, відпрацювали окремі номери, з яких вибудо-

увалася постановка. І така взаємодія з музикою була дивною. "Танці" притаманні швидше культурі нічних клубів, ніж сучасному танку, де танцівник мусить бути магом, виразником певної ідеї і використовувати музику лише для підсилення емоції, чи атмосфери на кону, чи, навпаки, конфліктувати з нею, вступаючи у діалог. Він є вільним від тем та ритмів музичної партитури. Він створює паралельно зі звуком свою реальність у русі. Принаймні про це йшлося на майстер-класах Київської школи імпровізації, у якій Р. Сантах брав активну участь.

"Бардо цього життя для звичайних істот" — постановка без ясної ідеї. І коли дивився на досить одноманітну дію, виникає бажання у відшліфований рух Р. Сантаха внести трохи лірики, емоцій, розширення рамок техніки, вільної імпровізації. Усе це лише бажання. Київський сучасний танок часом нагадує рибу. Викинута хвилиною на берег, судомно хапає повітря...

Наталія КАТЕРИНЕНКО

СМІШНО ПОДУМАТИ: БАЛЬЗАК — ПРОВІНЦІАЛ...

Побутує думка, що світову цивілізацію створили провінціали. Автор цього відкриття має на увазі передусім таких метрів, як Бальзак, Гоголь, Шевченко. Їх провінційне походження ставить поза сумнівом, а список імен намагається видовжити до безконечності. Як на мене, то логічна посилка тут дещо кульгає. Виходячи з неї можна припустити, що світову цивілізацію створила якась сексуальна меншина. Прикладів можна нашкрябати, була б охота. Але зосередьмося на великих провінціалах. Характерно, що жоден з них не горів ані найменшим бажанням повернути собі цей почесний статус. Дихаючи в поти-

лицю честолюбному служителю муз та грацій, привид провінції підстьобував творчу енергію, грав роль такого собі двигуна внутрішнього згорання. Усе що загодно, тільки не Моринці, тільки не Миргород з його хрестоматійною свинею серед такої затишної, рідної обивателю калюжі. Нерухомість її священна і визначальна у житті провінції. Всякий збурювач масної, аж лискучої поверхні стає тут персоною нон грата, неодмінно виштовхується з цього провислого у безвість тіла, або ж поволеньки спивається, одне по одному ховаючи надії та честолюбні плани. Смішно подумати: Бальзак — провінціал... В

серці своєму він носив Париж і вже тоді був більшим од нього, священний дар і гнів Шевченка не вписується ані у напівсонні будні України, ані в бутафорську круговерть північної столиці. Гоголю затісним став Петербург, а згодом і вся Росія з її "лакєй лакєвіч придворними" та карикатурними "носітелями духовності". Геній не може бути провінціалом. Провінція і геній — несумісні. Ще в утробі матері геній є більшим од найбільших столиць. І причина цьому ясна; так хоче Бог, ну а шляхи його несповідимі.

Андрій ОХРИМОВИЧ

БОРІТЬБА З НАСЛІДКАМИ — БЕЗРЕЗУЛЬТАТНА

Доводиться визнати: загальнолюдська трагедія, що сталася 11 вересня 2001 року, є характерним симптомом нинішнього етапу розвитку людства, який супроводжується злиднями, духовним спустошенням особистості, екологічними катастрофами, витонченою злочинністю, тероризмом і реальною загрозою виникнення термоядерного планетарного конфлікту. Знищено багато видів рослинного і тваринного світу материків та Світового Океану, порушений озоновий шар, активно забруднюється навколишній космічний простір. **Ми деградуємо, тобто реально переступили межу, за якою уже розпочався незворотний процес загибелі людини як біологічного виду!**

У процесі наукового дослідження причинно-наслідкового зв'язку цього незворотного процесу, встановлено, що проблема має глибоко комплексний характер. Розкриті закономірності первнів живої речовини дозволили встановити головний принцип її еволюції, тобто причину, що змусила безсмертні одноклітинні організми ступити на щаблі еволюції, організовуючись у багатоклітинні організми всіх рівнів, втрачаючи при цьому свободу і, отже, знаходячи смерть. На перший погляд, означена дія в еволюції живої речовини здається парадоксальною, але, як переконують наукові дослідження, напрямком цього еволюційного кроку був єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети: через багатоклітинну організацію створити функцію Розуму.

Наукові дослідження закономірностей первнів живої речовини, її вищої організації як людини соціальної, уможливили визначення першопричини трагедії цивілізації. **Зроблено висновок, що всі вищезазначені загальнолюдські проблеми породжені однією загальною причиною — недосконалістю людини як біологічного виду в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, що зумовлена винятково гетеротрофною (тваринною) формою харчування.** Серед цих проблем варто виділити основні:

— **соціально-політичні** (способи нагромадження й розподілу засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **соціально-економічні** (способи видобутку засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **медико-біологічні** (причина старіння організму, невиліковних хвороб і передчасної смерті);

— **біокосмічні** (неможливість виходу людини за межі Землі на тривалий термін, а також життєзабезпечення традиційною гетеротрофною їжею й утилізації біовідходів).

Важливо відзначити, що саме людина, недосконала в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, є найбільш агресивною, найбільш хижою шлунковою істотою в Природі і, перебуваючи на Вер-

шині харчових ніш усього живого, практично вичерпала їх, чим і зумовила незворотний процес власної загибелі й загибелі всього живого.

Споконвічна боротьба людини з наслідками не розв'язує проблеми, а тільки посилює її з неоправною втратою вищих цінностей — людських життів і часу. Те саме — боротьба з тероризмом, джерела якого виходять, насамперед, із незгоди певних осіб, груп і прошарків суспільства чи цивілізації, з політикою владних структур, що реалізується через насильство. З іншого боку, об'єкт незгоди, тобто політика, є також формою насильства, за допомогою якого

ційними етапами, тобто між двома рівнями досконалості: *попереднім* — людини примітивної, але хитрої, що займає вищий ярус тваринного світу завдяки сформованій функції Розуму, та *наступним* — Людини Розумної, Людини Космічної. Тобто ми подолали тільки 2% свого висхідного еволюційного шляху між двома суміжними еволюційними етапами. Характерною ознакою цього шляху є *спадкоємність* у енергоречовинному обміні, що підтверджується як антропологічною (фізіологією організму), так і функціональною (розмноженням, харчуванням) *спорідненістю* між людиною і твариною.

2. Дія двох природних супе-

У ЛЮДСТВА Є ШАНС ВИЖИТИ!

Автотрофне харчування — це забезпечення людства їжею, що дає необхідні для життя органічні речовини з неорганічних у процесі фотосинтезу або хемосинтезу, повністю знімаючи проблему голоду.

владні структури нагромаджують та розподіляють засоби існування. При цьому головним інструментом політики є економіка, що полягає в насильницьких способах видобутку засобів існування, насамперед їжі, при цьому гроші є їх еквівалентом і мірою. Таким чином, йде постійна боротьба двох сил за засоби існування за принципом: з одного боку, агресивне, хиже бажання відняти їх за будь-яку ціну, з іншого боку — сила, не здатна віддати. У цій боротьбі завжди перемагає сильніший. Тому ця дія, як і сам принцип, характеризує низький — тваринний — рівень виживання людини як біологічного виду.

ПРИЧИНИ? ОСЬ ВОНИ!

Протиприродне для людини застосування фізичної сили (насильства), як основного засобу в процесі життєзабезпечення на даному етапі її еволюції зумовлено такими причинами, як:

1. Дуже низький рівень розвитку сучасної людини як біологічного виду.

Недосконалість сучасної людини зумовлена, насамперед, її роздвоєністю між двома еволю-

речностей:

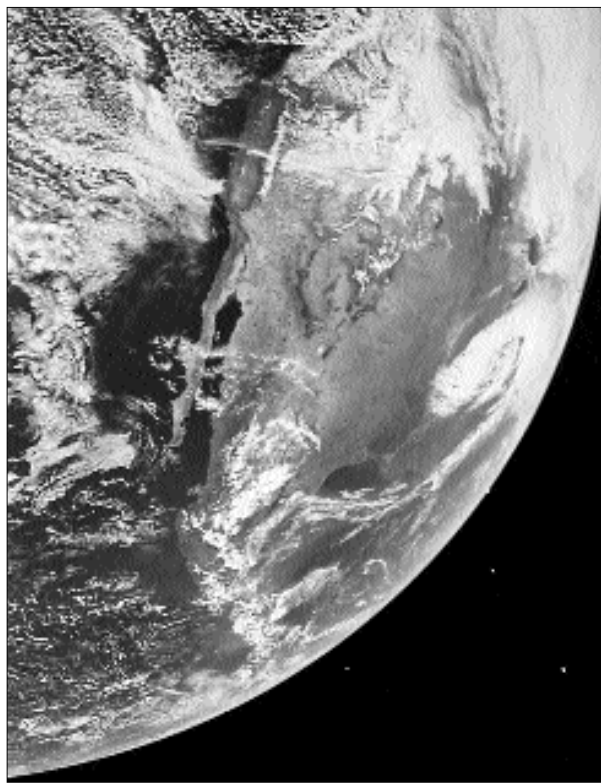
— *суперечність, спричинена дією антиентропійного принципу розвитку живої речовини.*

Відповідно до цього принципу жива речовина при життєзабезпеченні, що здійснюється винятково через процес постійного видобутку їжі, повинна мати мінімальні витрати своєї внутрішньої енергії. Внутрішня енергія живої речовини, її кожної біологічної системи має закономірно накопичуватися задля реалізації основної функції живого — розмноження. Ця суперечність спричиняє одну із наймерзенніших людських вад — лінощі, котрі є гальмом активного вдосконалення людини, що неминуче породжує ще й такі вади, як гордіня, гнів, нечесність, одним словом — зло;

— *суперечність між інстинктом розмноження (основної функції живого) і потребою в їжі та просторі, як фатальна й неперимривна суперечність між свободою і необхідністю.*

На цю закономірність вказував Томас Мальтус ще в 1798 році. Відповідно до об'єктивно існуючих законів кількість народонаселення збільшується в геометричній прогресії, а видобуток засобів існування, насамперед їжі, — в арифметичній. Усунення диспропорції здійснюється за до-

помогою законів Природи (голод, холод, хвороби, епідемії) і за рахунок соціальних дій (злидні, рабство, насильство, конфлікти, війни). **Фактично війна є закономірним процесом природного добору в межах єдиного, функціонально невірноважного, а тому недосконалого, біологічного виду — Homo Gastro Faber (людини — майстра шлунку) — за ознаками тваринного світу: агресивності і хижості. При цьому завжди передусім знищуються розумні індивіди.** Весь трагізм людської історії — на шляхах видобутку їжі, адже вона при цьому спрямовує свою діяльність лише на удосконалювання знаряддя вбивства!

Для запобігання незворотному процесу загибелі цивілізації, насильства, конфліктів і воєн людству дається усвідомлення своєї трагедії та активне усунення її першопричини. **Ця можливість може бути реалізована тільки через відкриття принципово нової невичерпної харчової ніші, тобто автотрофного харчування — за теорією першого президента АН України В. Вернадського — як єдиного гаранта умови виживання людства. Таким чином, відкриття принципово нової невичерпної харчової ніші є закономірним еволюційним стрибком людства до якісного нового, активного етапу в еволюції живої речовини — ноосфери.**

ЩОБ ВИЖИТИ, МУСИМО СТАТИ ДОСКОНАЛИМИ

Перемога Розуму Людини над смертю, тобто над своєю основною недосконалістю, передбачена ще М. Ф. Федоровим, розвинута до наукової і соціальної думки К. Е. Цюлковським, В. Ф. Купревичем і В. К. Винниченком, науково обґрунтована як закономірна еволюційна неминучість академіком В. І. Вернадським і розроблена нині на рівні **Концепції**

активної еволюції, є природним, еволюційним розв'язанням проблеми. **Прикладною роботою наукової Концепції активної еволюції є розроблений на біохімічному і генетичному рівнях науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”**, відповідно до якого практично реалізується процес активної еволюції людини, тобто якісний еволюційний стрибок через якісну зміну її енергоречовинного обміну з навколишнім середовищем.

Важливо відзначити, що розроблений науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації” узгоджується з найбільш значимим відкриттям ХХ століття в галузі біології — відкриттям автотрофних тварин. Отож ланцюг еволюції живої речовини замкнувся. Природа сама подбала про збереження живих свідків — автотрофних тварин, як найбільш значимої ланки в єдиному ланцюзі еволюції живої речовини і, отже, дає нам підтвердження реальної можливості переходу людини як біологічного виду на автотрофне харчування — реальної можливості порятунку. Ясна річ, у парі з духовним розвитком: зміна енергоречовинного обміну людини як саморегулюючої і самовідновлюючої біосистеми закономірно і неминуче приведе її до еволюційного наслідку — функціонального вдосконалення й досягнення гармонії: внутрішньої (душі й тіла) і зовнішньої (з біосферою).

Людина зазнає також якісних змін на антропологічному рівні, а саме:

— значно збільшиться якість Розуму, сягнувши 100% його використання, що засвідчить перехід на активний — ноосферний етап розвитку;

— значно зменшиться кількісний показник фізіологічної можливості функції розмноження, що визначатиметься Розумом;

— значно збільшиться тривалість Життя.

Автотрофне природно-генетичне харчування, що ґрунтується на забезпеченні харчової ніші організмами, котрі створюють необхідні для свого життя органічні речовини з неорганічних у процесі фотосинтезу, стане єдиним і надійним способом лікування хвороб століття, — завдяки усуненню причин їхнього утворення і розвитку. Людина стане досконалою космічною істотою, часткою планетарної соціально-природної системи, з єдиною мовою — мовою того народу, що відкрив людству шлях спасіння і безсмертя, тобто шлях активної еволюції. **Іншого шляху порятунку людства та біосфери планети Земля — нашої спільної оселі в живому просторі Космосу — я не бачу!**

• **Віктор ЛУЦЮК**, академік Російської Академії природничих наук, автор наукового проекту “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”, м. Севастополь

Для кожного, хто не охолов до своєї історії, кому не байдуже “звідки пішла руська земля”, пам’ятні хрестоматійні слова: “Так почнемо ж оповідку цю... І було три брати: один на ймення Кий, другий Щек і третій — Хорив, а сестра в них була Либідь. Сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, котра нині йменується Щекавицею, а Хорив на третій горі, яку накликали за його ім’ям Хоревицею. І збудували містечко на ймення старшого свого брата та освятили його Києвом”. Правда ж, нині важко уявити нашу історію без цієї випадком збереженої духовної пам’ятки?

“Повість временних літ” дійшла до нас у двох літописах — Лаврентіївському та Іпатіївському. Перший, як вважають дослідники, створив (а було б точніше — переписав) 1116 року ігумен Видубицького монастиря Сильвестр; через два роки з’явилася ще одна редакція, ім’я укладача якої залишилося невідомим. Тексти, розміщені в цих літописах, переписані з первісного твору, автором і упорядником якого вважають ченця Києво-Печерського монастиря Нестора. Повість у первісному написанні, на жаль, не збереглася.

Чим же цінна пам’ятка? Насамперед історичним джерелознавством та художньою вивершеністю. На високому мистецькому рівні відтворено оповіді про виникнення східнослов’янських племен і їх писемність, дату заснування Києва та родовід давньоруських князів. Нащадки мають змогу дізнатися про міжусобицькі чвари, нележку боротьбу, яку вели наші далекі предки з кочівниками. Щоправда, окремі події, пов’язані з історією Київської Русі, висвітлюються в “Повісті...” з деякою тенденційністю. Досить лише одного факту — взаємин великокняжої верхівки із сусідніми землями Древлянщини. Завжди вони були складними й суперечливими. Київські князі повсякчас намагалися упідлеглити древлян, нехтуючи елементарними нормами взаємовідносин.

У літописі в цілому об’єктивно висвітлено постать Ігоря. Його названо вовком, котрий “пішов до древлян по данину і збільшував до попереднього податку новим, і вчиняли насилля над ними вої його”. Однак в складній ситуації жорстокий вчинок Ольги (роком пізніше вона з численним військом оточила Коростень і спопелила його) літописець повністю виправдовує: “Захопила місто і спопелила його, міських старійшин полонила, а інших людей повбивала, ще одних віддала в рабство воям своїм, а решту залишила, щоб сплачували данину”.

Чим же заслужила в Нестора таку симпатію Ольга? Лишень тим, що підступно обдурила довірливих лісовиків, — сповістивши, що йде справляти тризну по чоловікові — і жорстоко розправилася з волелюбним народом. Літописець про ці факти, звісна річ, умовчує, оскільки був речником північної верхівки.

Хоч би як там було, але цікавлять насамперед фактичні матеріали з історії Київської Русі. Звівши їх у цілне художнє обрамлення — своєрідну повість, літописець у такий спосіб залишив своїм нащадкам першознавші студії про нашу сиву минушину. Це наводять на думку, що народженню такого твору неодмінно передували більш ранні літописи й художні житія, на ґрунті яких власне й міг з’явитися національний шедевр, але які з певних причин не дійшли до нас.

Про його автора знаємо мало. Роки народження, як і смерті, точно невідомі. Незаперечне лише одне: для свого часу це була високоосвічена людина. Щоб прислужитися своїй історії, він 1073 року постригся в ченці Києво-Печерського монастиря. Такий вибір був цілком виправданим, адже культурно-мистецьке і освітанське життя в ті часи зосереджувалося переважно при монастирських резиденціях. Маючи доступ до рукописних джерел, Нестор невсипно вивчав їх і, водночас, сам прилучався до створення духовного підмуру вітчизняної культу-

Фото О. Кутлахметова

ЛІТОПИСЦЯ ВИСОКЕ ЧОЛО

ри. Як вважають дослідники, йому належать також “Читання про життя і згублення... Бориса та Гліба”, церковно-історичний твір “Житіє Феодосія, ігумена Печерського”.

Але найвизначнішою пам’яткою, безперечно, залишилася “Повість временних літ”, що датується 1113 роком. Подальші вістки про життя й діяльність літописця губляться. Цю дату прийнято вважати й роком смерті ченця. За тодішніми звичаями Нестора було поховано в Ближніх печерах Києво-Печерського монастиря.

Вітчизняна історіографія робила чимало спроб дослідити призерхлі глибиною віків віхи життя видатного діяча і письменника давньоруської культури. Проте в природі, на жаль, існує певна закономірність — втрачені на бурхливих історичних перехрестях “автографи часу” не завжди вдається повернути; особливо це стосується духовних пам’яток як найбільш уразливих.

Дослідників цікавило зокрема, яким був славетний охоронець історії? Ретельно змальовуючи “давно минулі літа” отчої землі, він не залишив по собі жодного документального портрета. Щоправда, грішне було б скаржитися на неувагу до цієї особи.

Починаючи з сімнадцятого століття, над відтворенням образу вітчизняного історика працювала не одна когорта митців.

До нас дійшла галерея персоніфікованих зображень Нестора, більшість з яких позначені високим рівнем художнього відображення літописця в графіці, живопису, гравірувальних та скульптурних композиціях. Усі вони, хоча й виконані на належному професійному рівні, не можуть, однак, претендувати на достовірність.

Сподіванки на “живу” зустріч зі славетним літописцем, здається, вже були нереальними. І ось у радянській криміналістиці з’являється новий метод, запропонований відомим антропологом, археологом і скульптором М. Герасимовим. Його практична цінність у тому, що будь-які м’які частини обличчя можна відтворити за допомогою черепа. Така пластикна “операція” майже безпомилково “оживляє” первісний типаж людини. Завдяки саме цій методиці були реконструйовані скульптурні портрети Ярослава Мудрого, Андрія Боголюбського, Тимура, Улуг-бека, Івана Грозного, а також жителів трипільських поселень на території України. Відтак з’явилася надія зустрітися “зі справжнім” Нестором-літописцем, оскільки його останки добре збереглися.

Першими за цю нележку й копітку справу взялися спеціалісти Інституту археології АН УРСР доктор біологічних наук О. Данилова та кандидат історичних наук С. Сегеда. Вони провели детальне антропологічне обстеження ос-

танків літописця і, на основі наукових зйомок, створили, якщо можна так висловитися, автобіографічний негатив: Нестор був середнього зросту (165 сантиметрів), худорлявий, із явними ознаками астеничності, спина сутулувата, а вказівний на праворуччій пальці од надмірного фізичного навантаження морфологічно найбільш розвинений. Усі ці ознаки добре узгоджувалися з розумовою діяльністю людини. Нестор, як ми знаємо, впродовж багатьох років невтомно працював над рукописами, а отже, вів малорухоме життя. За допомогою антропологічних даних вдалося встановити й середній вік — 65 років, що цілком відповідає історико-літописним свідченням.

Залишилося провести антропологічну реконструкцію. Делікатну роботу доручили одному з учнів Герасимова — судово-медичному експертові при науковій лабораторії пластично-антропологічної реконструкції Інституту етнографії Імені М. М. Миклухо-Маклая АН СРСР С. Нікітіну. Після скрупульозно проведеної роботи невдовзі було виліплено бюст нашого найдавнішого літописця й просвітянина, з ім’ям якого пов’язана ціла епоха вітчизняної культури.

Наближений до реального відтворення бюст Нестора-літописця експонується нині в Києво-Печерському заповіднику. Саме тут дев’ять століть тому в історичному місці давнього Києва, схилившись над письмовим столом, він трудолюбно поскрипував гусячим пером, вимережуючи безсмертні рядки, звернені до сучасників:

“Ось повість временних літ, звідки пішла руська земля”. Не помилимося, коли скажемо: без глибокого коріння родовідної пам’яті — а саме такою є “Повість...” — ми багато чого втратили б, духовно збідніли, недорахувалися і недооцінили б. Будь-яка людина, як і народ у цілому, не може існувати без свого генетичного коду. Саме тому до постаті нашого найпершого літописця завжди була прикута пильна увага з боку як вітчизняних діячів культури, так і наших зарубіжних ідейних апологетів. Декому хотілося б позбавити нас вітчизняної пам’яті, не тільки кидаючи тінь на нашу історію, а й піддаючи сумнівам достовірності літописів чи приписуючи їх собі. Не випадково прогресивні діячі науки і культури в 1873 році при Київському університеті створили науковий осередок “Історичне Товариство Нестора-літописця”, яке чимало посприяло і популяризації історичного минулого нашого народу. Протягом 1873 — 1917 років ця наукова установа доклала чимало зусиль, щоб якнайповніше дослідити давні пам’ятки.

Активна діяльність Товариства мала широкий розголос. Це підтверджує й той факт, що до його роботи були залучені відомі вчені не тільки Києва, але й Харкова, Петербурга. За 33 роки вийшло 24 томи “Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца”, в яких з’явилися праці І. Срезневського, М. Комарова, І. Лучицького, П. Єфименка, Д. Багалія, О. Левицького, Л. Падалки, І. Каміна. Праці відомих учених допомогли повернути із забуття чимало фактичного матеріалу, котрим користуються й сучасні дослідники.

Сьогодні, оглядаючи з нових позицій свою історію, інакше оцінюємо деякі критерії, котрі нерідко фальсифікувалися або навмисне замовчувалися. Тому варто з більшою увагою поставитися й до нашого найпершого літописця. Одним з таких виявів могло б бути присвоєння його імені музею “Історії Києва”, при якому б годилося створити гурток палких дослідників нашої історії. Адже саме з містом над Дніпром пов’язана діяльність Нестора.

Через дев’ять століть знову повернувшись до нас літописець. Експонований бюст дає змогу уявно перенестись углиб на кілька епох історичного літописання, уважніше придивитися до мудрого погляду, високого чола як символу пам’яті нашої історії, котра нагадує: діяння людини безсмертні, якщо вони служать народові!

•

ПРО ТРИПІЛЬЦІВ, СЕМІТІВ ТА НЕЗБАГНЕННУ УКРАЇНСЬКУ ДУШУ

Трипільська археологічна культура посіла особливе місце в українській національній свідомості. “Незбагненна українська душа” обирає за свою матір із сотні різноманітних археологічних культур України саме Трипілля. Причини такого вибору ірраціональні і не піддаються логіці здорового глузду. На питання де, як і коли жили трипільці, більшість прибічників трипільського походження українців відповідають приблизно так: “Де і коли вони жили, не знаю, а що були українцями — знаю точно”.

Однак, врешті-решт, хто сказав, що національний міф, як важлива складова національної самосвідомості, обов’язково має будуватися за принципами наукової логіки? Скоріше навпаки.

Так чи інакше, я не вважаю трипіль-

Один з головних шляхів розселення найдавніших землеробів і тваринників починався в Південній Анатолії й вів на захід островами Егейського моря в Східну Грецію. У VII тис. до н.е. вихідці з Анатолії принесли із собою на південь Балканського півострова навички відтворюючого господарства, культурні рослини (пшеницю, ячмінь, сочевицю), домашніх тварин (вівці, кози), близькосхідну культуру та мову. Ці люди належали до східно-середземноморського антропологічного типу, який характеризується грацильністю (тонкокістністю), невисоким зростом, темною пігментацією, скошеним чолом і великим носом своєрідної форми.

Поступово просуваючись на північ, нащадки найдавніших близькосхідних хліборобів досягли Дунаю, і рушили його долиною на захід у Центральну Європу й на схід у Правобережну Україну. Так, разом із навичками землеробства і тваринництва, близькосхідний за походженням етнокультурний комплекс поширився в VII – IV тис. до н.е. в Південній та Центральній Європі. Трипільська культура — яскравий прояв цього культурно-історичного явища між Східними Карпатами і Дніпром.

Північними сусідами цих найдавніших землеробів Європи були аборигени — мисливці та рибалки Німецької, Польської, Поліської низовин та Лівобережжя Дніпра. Ця первісна, досить відстала людність у V – IV тис. до н.е. розвивалася під прогресивним впливом більш розвинутих прибульців із півдня. Від людності балкано-дунайського неоліту аборигени-мисливці лісової зони Європи отримали навички виготовлення глиняного посуду, землеробства, тваринництва, примітивної металургії міді тощо.

Пізніше, в IV–II тис. до н.е., на базі згаданої місцевої людності постала індоєвропейська сім’я народів, до якої належить переважна більшість мешканців сучасної Європи. Більшість дослідників вважає, що формування праіндоєвропейської мови та культури почалося в V тис. до н.е. в Південній Україні в ході контактів із трипільцями місцевої людності лісостепового Подніпров’я та Лівобережжя. Від трипільців та інших представників балкано-дунайського неоліту пращури індоєвропейців отримали згадані новації. Однак, всі вони запозичувалися разом із відповідною термінологією. Новітні дослідження лінгвістів довели, що сільсько-господарська лексика індоєвропейських народів значною мірою має близькосхідне походження.

Особливо багато землеробських та тваринницьких термінів, назв продуктів харчування, предметів побуту індоєвропейці запозичили у прахаттів та прахуритів, прабатьківщина яких розміщувалася в Малій Азії. Це і зрозуміло, адже саме звідси у VII тис. до н.е. прийшли в Схід-

ну Грецію пращури балканського неоліту. С. Старостін (1988) наводить велику кількість мовних запозичень з хаттської та хуритської мов в індоєвропейських, в т.ч.: akuo- кінь, kago- коза, porko- поросся, hvelena- хвиля, вовна, auig- овес, pag- ягода, rughio- рож, жито, lino- льон, kulo- колоти, спис, gueran- жорнов, sel- село, dholo- долина, arho- ареал, простір, tuer- творог, sug- сир, bhar- ячмінь, renkue- п’ять, klau- ключ, medu- мед, солодкий, akro- поле, bar- зерно та багато інших.

Український лінгвіст із Москви В. Ілліч-Світич (1964) відзначав, що певну частку своєї аграрної, тваринницької та побутової лексики індоєвропейці запозичили з таких близькосхідних мов, як шумерська, прасемітська, еламська. Як приклад запозичень із прасемітської мови дослідник наводить слова: tauro- бик, gait- коза, agno- ягня, bar- зерно, deho- хліб, зерно, kern- жорнов, sekur- сокира, nahu- посудина, корабель, hast- зірка, septm- сім та ін. З мови шумерів індоєвропейці запозичили корені: ko- у- корова, reud- руда, auesk- золото, du- eg- двері, hkor- гори та ін. Думаю, В. Ілліч-Світич обрав невдалий термін для позначення частини згаданої лексики. Семіти виділилися з афразійської спільноти Східного Середземномор’я не раніше III – IV тис. до н.е. А близькосхідні запозичення в індоєвропейських мовах сталися не пізніше V тис. до н.е. Тому те, що В. Ілліч-Світич звав семітською лексикою, по суті, є афразійською.

Отже, простежений археологами та антропологами генетичний, культурний, антропологічний зв’язок балканського неоліту, а через нього і трипільської культури, з південноанатолійським центром становлення хліборобства й тваринництва підтверджується новітніми лінгвістичними дослідженнями. Численні хатто-хуритські лінгвістичні запозичення в мовах індоєвропейців, які отримали навички хліборобства та скотарства разом із відповідною термінологією від культури балкано-дунайського неоліту, у т.ч. трипільців, дають підставу припускати, що останні в етно-мовному відношенні були

Жіноча статуетка трипільської культури (перша половина V тис. до н. е., с. Олександрівка Одеської області)

споріднені з хатто-хуритами Малої Азії VII–IV тис. до н.е. Однак, присутність серед індоєвропейських лінгвістичних запозичень шумерських, афразійських, еламських термінів свідчить, що балкано-дунайський неоліт не був монолітно хатто-хуритським. Очевидно, було кілька різноетнічних міграційних хвиль з Близького Сходу в Грецію, у яких різною мірою брали участь не тільки хатто-хурити Анатолії, але й представники інших стародавніх етносів Близького Сходу.

Незважаючи на певну строкатість, балкано-дунайський неоліт, в т.ч. трипільська культура, генетично, культурно, антропологічно, а також етно-мовно тісно пов’язані зі згаданими етносами Близького Сходу, які не належать до народів індоєвропейської мовної спільноти. Оскільки українці, на відміну від трипільців, є індоєвропейцями, то немає вагомих підстав вважати трипільців українцями. Українська культура та мова принципово різняться від культури та мови стародавніх народів Близького Сходу та їхніх родичів трипільців.

Однак було б неправильно цілком заперечувати роль трипільців в українській генезі. Як і інші стародавні народи України (скіфи, сармати, готи, фракійці, балти тощо), трипільці не були українцями, але певною мірою були їхніми пращурами. Адже елементи культур згаданих етносів стали органічними складовими неповторного українського етнокультурного комплексу, який, на мою думку, склався в V – VII ст., тобто у ранньому середньовіччі. Саме в цей час формувалася етнокультура більшості великих народів середньої смуги Європи: французів, англійців, німців, сербів, хорватів, чехів, словаків, поляків та ін.

Отже, українці не кращі, але й не гірші за інші народи Європи. Їхній етногенез — це об’єктивний процес, зумовлений універсальними законами етнотворення континенту. Оцінювати ж концепції походження українців чи будь-якого іншого народу мірилами патріотизму чи романтичних сентиментів — безглузда і контрпродуктивна справа.

Леонід ЗАЛІЗНЯК,
зав. відділу археології кам’яного віку Інституту археології НАН України,
доктор історії, проф. НАУКМА

Посудина з мальованим орнаментом трипільської культури (перша половина IV тис. до н. е., с. Кирилівка Одеської області)

ців, що прийшли в Україну у V тис. до н.е. з території Трансильванії та Молдови, ні українцями, ні, тим більше, семітами, як помилково написала “Україна молода” 12.09.2001. Отже, що відомо науці про генезу та етнічну належність трипільців?

Сучасний рівень розвитку археології дозволяє ставити питання про визначення етно-мовних характеристик людності, що полишила в лісостепах Правобережної України пам’ятки трипільської культури. Археологічні дані неспростовно свідчать, що Трипілля є крайнім північно-східним проявом своєрідного світу найдавніших хліборобів Європи, відомих під назвою балкано-дунайського неоліту. Але й на Балканах ця людність не була автохтонною і прийшла сюди з Близького Сходу, точніше, з півдня Малої Азії.

Річ у тім, що близько 10 тис. років тому криза мисливського господарства в Сирії, Палестині, на півдні Анатолії зумовила винайдення й поширення відтворюючого господарства — мотичного землеробства і примітивного тваринництва. Вирощування пшениці, ячменю, розведення овець, кіз забезпечило суспільство їжею і призвело до демографічного вибуху на Близькому Сході. Надлишки людності почали розселятися на сусідні, малозаселені терени: на схід до Індії, на південь в Аравію, на захід у Північну Африку.

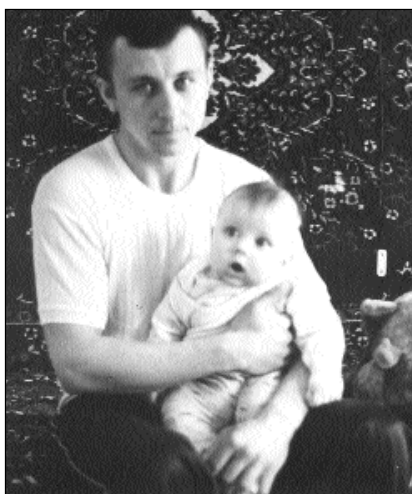
Фрагмент жіночої статуетки трипільської культури (перша половина V тис. до н. е., с. Олександрівка Одеської області)

ДИТЯЧИЙ САДОК СЕЛУ НЕ ПОТРІ-

У селі Крехаїв Чернігівської області протягом останніх 20 років спостерігається страшна тенденція: на одного новона-

родженого припадає 11 померлих. Але сільський голова Олександр Тавлуй знає, як врятувати Крехаїв від вимирання...

**“А ЩО
ТУТ РОБИТИ?”**

Біля Крехаївської школи у пісочнику грається з м'ячем хлопчик.

— Де тут у вас дитячий садок? — питаю його.

— Дитячий садок?! — здивовано перепитує він. — Нема у нас дитсадка.

— А був коли-небудь?

— Я не пам'ятаю. Здається, не було.

— А чому?

— Тому, що помирає людей багато, а народжується дуже мало, — спокійно відповідає хлопець.

— Отже, твоє село вмирає. Людей стає все менше. Скоро нікому буде обробляти землю. Сумно! Коли виростеш, залишишся тут?

— А що тут робити? — здивовано запитує хлопець. — Роботи нема. Коли стану дорослим, поїду в Київ або ще кудись...

**“ЦЬОГО РОКУ ПО-
МЕРЛО 11 ОСІБ,
А НІХТО НЕ
НАРОДИВСЯ...”**

Мишко — так звуть хлопця — показав будинок сільського голови Олександра Тавлуя.

— Олександр Івановичу, у вашому селі настільки загрозлива демографічна ситуація, що немає навіть дит-

садка. Як давно почався процес вимирання села?

— З 1980 року у Крехаєві на одного новонародженого припадає в середньому 11 померлих. На жаль, демографічна ситуація останнім часом ще більше погіршилася: наприклад, померла торік 51 особа, а народилося лише 6. А цього року в нашому селі померло 11 душ і ніхто не народився...

— Мабуть, у Крехаєві мало молоді?

— Так. Серед 738 мешканців села — 530 пенсіонерів.

— Олександр Івановичу, які перспективи у Крехаєва? Ваш прогноз: що буде з вашим селом через 20 років? Чи можна врятувати Крехаїв від вимирання?

— Крехаїв ніколи не вимре. Але якщо загрозливі демографічні тенденції не зникнуть, через 15—20 років наше село перетвориться на дачну дільницю, де відпочиватимуть кияни і чернігівці. А щоб відродити Крехаїв, припинити його вимирання, потрібно провести сюди газ, створити робочі місця, наприклад, на підприємствах переробної промисловості. І тоді молодь не залишатиме рідне село...

**“ЖИТИ, ПРАЦЮВАТИ,
НАРОДЖУВАТИ
ДІТЕЙ!”**

Сумний настрій трохи розвіявся після відвідин двох молодих крехаївських сімей, де народилися діти.

— Сина ми назвали Макар, — розповідає вчитель фізкультури Олександр Макаренко. — Школа дала нашій сім'ї будинок. Живемо тут, працюємо, і Макар наш житиме

тут!

Крихітний Макар тим часом солодко спав у колясці під яблунею.

— Чи є майбутнє у вашого села, Олександр?

— Це від нас залежить. Треба жити чесно, працювати на совість, народжувати дітей, привчати їх змалку до праці — і все буде гаразд! Ми в це віримо!

Не так оптимістично був настроєний сусід Олександра Олексій Мокрий, у якого недавно народився син Роман.

— Дуже важко зараз молодій сім'ї, особливо в селі, — зізнався Олексій.

— Ми з дружиною любимо дітей і охоче народили б і другу, і третю дитину. Але хіба зможемо їх прогодувати? Працюю на трьох роботах, але грошей не вистачає. Складається таке враження, що держава байдужа до проблем молоді сім'ї, а влада не зацікавлена у збільшенні населення України.

Ось лише один приклад наведу. Коли народилася моя дитина, отримав я 90 гривень матеріальної допомоги. А потім приїхали з Чернігова чиновники і забрали назад ті гроші. Забрали і кажуть: “Вам не положено!” Хто ж так робить? Між іншим, я сирота, і на допомогу батьків розраховувати не можу — тільки на себе...

...Автобус “Київ — Крехаїв” рушив у напрямку столиці. Раптом чуємо попередню сумні звуки похоронного маршу: ще одного крехаївця понесли на кладовище... Так, зараз Крехаєву не потрібен дитячий садок. Але настануть кращі часи, і молодь не тікатиме з цього мальовничого села.

На фото: 1. Солодко спить у колиці маленький мешканець Крехаєва Макар Макаренко.

2. Олексій Мокрий із сином Ромою. Державу спочатку видіпила по народженню хлопчика 90 гривень матеріальної до-

«ХТО ІСТОРІЇ НЕ ЗНАЄ, ТОЙ МАЙБУТНЬОГО НЕ МАЄ...»

У цьому переконаний Олександр ТАВЛУЙ, сільський голова з Крехаєва Чернігівської області, який закінчує роботу над брошурою про історію рідного села.

Олександр Іванович тримає в руках стос паперів.

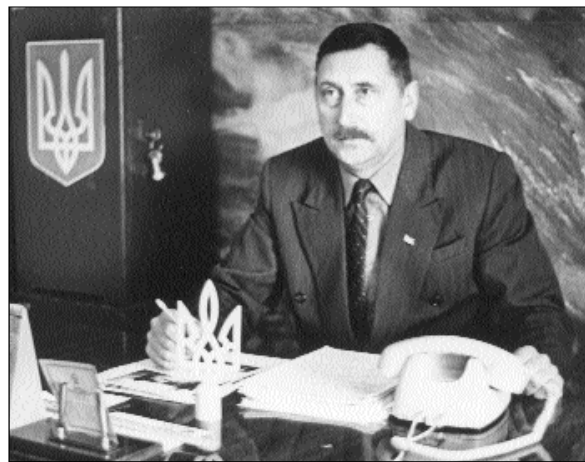
— Тут 105 аркушів, — пояснює він. — Два роки працюю над цим рукописом. Присвячений він історії мого рідного села Крехаїв.

— Проводячи історичні дослідження, ви, мабуть, зробили якісь цікаві відкриття?

— Так. Городище Крех відоме з 1362 року, і за цей час на території нашого села відбулося багато унікальних подій. Особисто мене вразив такий мало-відомий факт: велика ділянка лісу біля нашого села належала матері гетьмана Івана Мазепи. А які прекрасні люди тут народилися і працювали! Ми, крехаївці, пишаємося, що Наталя Петрівна Зубицька, відомий український фітотерапевт і чуда поетеса, родом із Крехаєва. Тут народилися мужні полководці Григорій Богданенко і Петро Москаленко, творили талановитий письменник Яків Гончарук і видатний художник Іван Балин. Про все це я пишу у своїй брошурі.

— Де ви берете інформацію?

— Розмовляю з літніми людьми, працюю в Центральній районній бібліотеці, у

Олександр Тавлуй у робочому кабінеті

церковних архівах, в бібліотеці імені Вернадського, в Остерському краєзнавчому музеї, використовую Інтернет.

— Олександр Івановичу, за фахом ви — агроном, працюєте сільським головою, але у вільний час займаєтесь історичними дослідженнями. Чому? Як ви знаходите час для роботи над брошурою?

— Переконаний, що кожен українець повинен знати свій родовід, історію свого села, міста, народу. Тому що закони життя універсальні, і той, хто знає і розуміє історію, той живе свідомо і може передбачити майбутнє. А хто не знає історії, той приречений на життєву поразку.

Реальна зарплата сільського вчителя набагато менша, ніж та, яку він отримує від касира за платіжною відомістю. Чому?

Заходимо до кабінету української мови та літератури Крехаївської середньої школи. На стіні — великий стенд з портретами видатних українців, що народилися в Крехаєві.

Цей стенд учителька зробила сама, за власний рахунок оформила його, — прояснює директор школи Валентина Іванівна Тавлуй. — Ось бачите шафу з роздатковим матеріалом? На його оформлення вчитель також змушений витрачати власні гроші. До кожного уроку потрібно приготувати план-конспект: старі конспекти використовувати не дозволяється. Папір, зошити, ручка — усе це вчитель купує з власної кишені. А як часто буває, що учень приходить на урок без ручки: або загубив, або паста скінчилася. Вчитель дає свою ручку учневі. А все це гроші!

— Отже, реальна зарплата вчителя набагато менша від тієї, яку він офіційно отримує в бухгалтерії?

— Так, кишеня вчителя не буває важкою. В середньому щомісяця кожен учитель витрачає з власної кишені не менше 50 гривень на потреби школи, а це складає 25—30 відсотків від зарплати педагога. Наприклад, я, директор школи, отримую близько 300 гривень. Але з цієї суми значну частину витрачаю на шкільні справи: ремонт приміщень, методичну літературу. На потреби моєї сім'ї грошей не вистачає. Тому доводиться тримати дві корови. І хоч я не цураюся ніякої праці, але мені, педагогу, хотілося б увесь вільний час присвятити самоосвіті, самовдосконаленню, яке не знає меж. Але з фінансових причин я не маю такої можливості. І це ти-

КИШЕНЯ ВЧИТЕЛЯ ВАЖКОЮ НЕ

пове явище для села, де всі вчителі через низьку зарплату змушені багато часу приділяти підсобному господарству, яке їх годує.

— Сумно. Отже, реальна зарплата сільського вчителя ще нижча, ніж значиться в документах. Як вирішити цю проблему? Як підвищити оплату праці сільського педагога? У Києві це робиться за рахунок батьків, які доплачують учителям. А в селі?

— У селі цей шлях нереальний, бо населення дуже бідне. Надій на меценатів теж нема, тому що потужних підприємств не маємо. Залишається єдиний шлях: чекати, поки держава розбагатіє і зможе краще забезпечувати сільського вчителя.

— Схоже, що цього доведеться дуже довго чекати, треба вже сьогодні жити. А якщо створити для сільського вчителя податкові пільги?

— Непогана ідея. Нам обіцяли, що вчитель матиме право на використання 75 кіловат-годин електроенергії безкоштовно щомісяця та на машину палива. Хочеться вірити, що це не передвиборчі обіцянки, а реальна турбота про сільського педагога, який живе заради майбутнього, віддаючи усі сили вихованню дітей.

На фото: Директор Крехаївської середньої школи Валентина Іванівна Тавлуй показує стенд, виготовлений учителькою за власні гроші.

• Сторінку підготував Олег ГУМЕНЮК
Фото автора

“Тихою сапою” ведуться роботи з підготовки будівництва нового мостового переходу через Хортицю, що ніяк не розв’язують транспортну проблему в місті, але напевне загублять Національний заповідник.

Ще у 80-і роки чиновники вперто прагнули прокласти новий мостовий перехід через заповідну Хортицю поруч з існуючими мостами, відмітаючи геть будь-які інші варіанти. Тоді неформали-екологи відстояли національну Святиню. Досі багато хто нарікає на тих екологів: мовляв, якби вони не виступили проти проекту, не було б тепер у Запоріжжі транспортної проблеми. Як не було б, до речі, й заповідної Хортиці.

Сьогоднішні спроби міської влади Запоріжжя на чолі з Олександром Поляком прокласти мости через Хортицю викликають, принаймні, подив. Адже саме для того, щоб про подібне й думки не виникало, Хортиці надано статус Національного заповідника. Необхідно згадати і Закон “Про природно-заповідний фонд України”, де сьомою статтею визначено: “...На землях природоохоронного та історико-культурного призначення забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає... на стан природних та історико-культурних комплексів та об’єктів, що перешкоджають їх використанню за цільовим призначенням”. І там же, стаття 16-та: “На території природних заповідників забороняється будівництво доріг..., та інших об’єктів транспорту і зв’язку, не пов’язаних з діяльністю природних заповідників... та геологорозвідувальні роботи...” А щоб особливо підкреслити важливість дніпровської перлини, її недоторканість скріпила видана весною 93-го

Постанова Кабміну (підписана прем’єр-міністром Кучмою), положення “Про Національний заповідник “Хортиця” та “Про державний геологічний заказник “Дніпровські пороги”...

Із розмови з головним архітектором Запоріжжя Віктором Трубіним можна зрозуміти, що новий мостовий перехід — справа вирішена. Архітектори та мостобудівники неодмінно бачать новий міст на 800 метрів нижче діючої магістралі над лівим руслом. Це так званий четвертий варіант мостового переходу, який ледь вдалося скасувати захисникам Хортиці наприкінці вісімдесятих. І ось, знову — тільки

БЕЗЗАКОННЮ ЧАС ПОКЛАСТИ КРАЙ!

через Хортицю! Головному архітектору було задано дуже просте запитання: скільки площі заповідного острова планують для дороги, смуги відводу? Віктор Павлович запевнив, що мінімально...

Ось так. Ніхто цього навіть не прикидав! Такі підрахунки будуть зроблені при техніко-економічному обґрунтуванні, яке сумлінно готує Київський Інститут “Союздорпроект”. В архітектурі посилаються на рішення депутатів Запорізької міськради минулого скликання, коли шести пропонувався варіант мостів, у тому числі і в обхід острова, вибрали... протизаконний.

У нормальній, вибачте, державі, таке рішення одразу ж опротестував би прокурор і змусив би його скасувати. А тих, хто замахнувся щось будувати проти закону — за тим самим законом притягли б до відповідальності.

Самі архітектори визна-

ють, що поряд із “раціональним” четвертим варіантом розглядався та був відкладений варіант мостового переходу нижче острова. Такий шлях обійдеться дорожче приблизно удвічі, за прикладом головного архітектора, стане довшим кілометрів на тридцять. Але ж то як ще глянути та порадити. Немало людей у місті дотримуються іншої думки (суджу за матеріалами дискусії тринадцятирічної давності): якщо транспорт із траси Москва-Сімферополь пустити не через місто (що, зазначу, дуже неекологічно), а саме через Розумівку, то його шлях може скоротитися і на півсотні кілометрів. Містобудів-

ники визнають, що й залізничний транспорт потрібно пустити в обхід міста саме за цим маршрутом. У такому разі мости Преображенського звільняться від транзитного автомобільного та залізничного транспорту, а, отже, — істотно розвантажаться. Тоді можна пустити й швидкісний трамвай, що суттєво скоротить автопотік на нижньому ярусі. Словом, варіанти компромісних рішень є, але міському голові Олександру Поляку та його команді, наперекір Закону, дуже хочеться будувати мости через унікальний заповідник. Мости будуть теж унікальні — завширшки близько півсотні метрів, з шестирядним рухом автотранспорту, і що зовсім нове для запоріжців — із платним проїздом!..

Тим часом, поки тривають розмови довкола недоцільності та злочинності будівництва на заповідній землі, науковці з лабораторії геофізики одного з університетів Києва ретельно, аж до

стометрової глибини, вивчають геологічну картину місцевості Хортиці нижче першого мосту Преображенського — саме там, де, за словами головного архітектора міста, і намічено зводити нового моста. Таке вивчення геофізиками не залишає ніяких слідів, як було після протизаконного свердління геологів поруч бази відпочинку феросплавного заводу та мосту на Старому Дніпрі. А що залишиться від Хортиці після 10-річного (як мінімум) будівництва мостових переходів, здогадатися неважко, — прикладів довкола немало. Можна згадати, хоча б долю унікального Запорізького дуба...

Запорізька міська громадська асоціація “Захистимо Хортицю!” рішуче вимагає від міської влади найближчим часом провести громадську експертизу проєктного завдання на будівництво мостів та громадські слухання з цього питання. Асоціація прийняла звернення до українців усього світу із закликом долучити свої голоси на захист острова. На землях Національного Хортицького заповідника ніхто нічого не може будувати без дозволу загальнонаціонального референдуму. Та й узагалі, що за розмовою може йти про якийсь там дозвіл у заповіднику, коли є Закон, що недвозначно забороняє будь-які дозволи! Національна комісія у справах ЮНЕСКО при міністерстві закордонних справ України занесла дві перлини Запорізького краю — острів Хортицю та Кам’яну Могилу біля Мелітополя — до спеціального ілюстрованого видання “Україна: шедеври культурної спадщини”. Адже Хортиця належить не тільки Запоріжжю. Це надбання всього людства, яке мусимо передати нащадкам таким, яким успадкували його від предків.

Василь СЕРГІЄНКО,

СТОРІНКАМИ МАЙБУТНЬОЇ «КОЗАЦЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»

ОЛЕНИ АПАНОВИЧ

ГЕНЕРАЛЬНА ВІЙСЬКОВА КАНЦЕЛЯРІЯ — вищий центральний орган виконавчої влади Гетьманщини, який виник спочатку як канцелярія при гетьмані України Богдані Хмельницькому. Очолив Генеральну військову канцелярію генеральний писар Іван Виговський, майбутній гетьман України, який підніс значення канцелярії, перетворивши її на важливу складову частину системи управління Українською гетьманською державою.

У Генеральній військовій канцелярії зосереджувалася військова, політична й міжнародна інформація з усієї України і з-за кордону. В цій установі під керівництвом гетьмана розглядалися й вирішувалися важливі адміністративні питання. Звідси відправлялися численні посольства й гінці. Тут вироблялися і зберігалися державні акти, велось діловодство з усіх сфер внутрішнього і міжнародного життя України.

При гетьмані України Іванові Мазепі Генеральну військову канцелярію очолював генеральний писар Пилип Орлик, видатний державний діяч, політик, дипломат, один з найосвіченіших людей свого часу. Пилипа Орлика також обрали гетьманом, але вже в еміграції.

Переживши суттєві зміни впродовж свого існування (друга половина XVII — XVIII ст.), Генеральна військова канцелярія з часом перетворилася у самостійну інституцію, до якої перейшли функції Ради генеральної старшини. Однак Генеральна військова канцелярія завжди залишалася органом при гетьмані, який за її допомогою здійснював свою цивільну та військову владу.

Генеральна військова канцелярія, яка в XVIII ст. перебувала в місті Глухові — тодішній столиці Гетьманщини, складалася з двох частин: розпорядчої і виконавчої, тобто апарату канцелярії. До розпорядчої входили гетьман, генеральні писар, суддя і ще двоє генеральних старшин (найчастіше то були обозний та осавул). В Генеральній військовій канцелярії знаходилися усі важелі безпосереднього практичного керівництва Гетьманщиною і козацьким військом у XVI-II ст.: адміністративного, судового і фінансового; тут складалися гетьманські державні документи — універсали, велось дипломатичне листування, розглядалися судові та цивільні справи козаків, селян, міщан. Під орудою гетьмана та його санкції приймалися остаточні рішення. За тимчасової відсутності гетьмана Генеральна військова канцелярія керувала Гетьманщиною від його імені.

У періоди тимчасової ліквідації гетьманства генеральна військова канцелярія підлягала імперським установам: Першій Малоросійській колегії (1722 — 1727) і “Правлінню гетьманського уряду” (1734 — 1750). Серед генеральних старшин тоді з’явилися російські члени канцелярії, яку очолював уже царський генерал.

Під час воєнних дій, зокрема в ході російсько-турецької війни 1735 — 1739 рр. Генеральна військова канцелярія відала комплектуванням, озброєнням та забезпеченням козацького війська, керувала мобілізацією козаків. Отримуючи від російського командування єдині наряди на все козацьке військо, Генеральна військова канцелярія розподіляла їх серед десяти лівобережних козацьких полків Гетьманщини. Під час походу канцелярія здійснювала загальне керівництво козацьким військом. Безпосереднє керівництво похідним військом, без командних функцій, передавалося спеціально створеній на цей час Похідній генеральній військовій канцелярії.

На виконавчий персонал генеральної військової канцелярії, кількість якого протягом XVIII ст. зросла майже до 200-от чоловік, було покладено безпосереднє діловодство.

Штат канцелярії складався зі старших військових канцеляристів, військових канцеляристів, просто канцеляристів і служителів: підписків, протоколістів, регістраторів, копіїстів, товмачів (перекладачів). Позаштатною була група без посад і без оплати, яка зараховувалася для навчання письму та діловодству. Старших військових канцеляристів було двоє, і вони вважалися начальниками канцелярського персоналу; до 1729 р. головою — правителем усього персоналу — був “реєнт” Генеральної військової канцелярії.

Канцелярські працівники вели та оформляли справи, листування, складали, переписували й копіювали документи, зокрема найважливіші державні акти, наприклад, гетьманські універсали, імператорські грамоти, укази та ін.

Генеральна військова канцелярія була своєрідною вищою школою підготовки фахівців — знавців канцелярської справи, які володіли досконалою для того часу технікою письма, знали формуляри різних типів документів. Еліта виконавчого персоналу Генеральної військової канцелярії — військові канцеляристи — комплектувалися найбільше з вихованців Києво-Могилянської академії.

Із остаточним скасуванням гетьманства в 1764 р. Генеральна військова канцелярія перестала існувати.

«ХТО Ж ВОНИ НАСПРАВДІ, ТІ СЬОГОДНІШНІ КОЗАКИ?»

Сам давно гадаю, що ж його відповісти! Я, Іван Лютий, — спадкоємець козацького роду (маю родинну довідку 1910 р.) і краєзнавець Решетилівської козацької громади на Полтавщині. Багаторічний пошук історичних джерел про належність моїх пращурів до козащини і прагнення допомогти землякам відродити козацьке товариство й надихнули мене зайнятися цією надзвичайною темою.

Безпосередніх зв’язків із місцевим Запорізьким козацтвом Дніпропетровщини я не підтримую, з козацьким товариством Полтавщини спілкуюся не часто. Але я маю можливість поділитися досвідом одержання інформації про буденне життя козаків із газетних публікацій. Сподіваюся, ці матеріали допоможуть редакції знайти цікаві відповіді на поставлене запитання.

На початку дев’яностих років Українське козацтво відзначало 500-ту річницю свого існування. У січні 2001 року в спілці письменників відбувся вечір, присвячений річниці українського гетьманства, започаткованого 450 років тому Дмитром Вишневецьким.

Перша козацька Рада по відродженню Українського козацтва проведена 15 вересня 1990 р. в аудиторії Київського держуніверситету.

16 вересня 2000 року в Інституті історії України до 10-ї річниці відродження Українського козацтва відбулася конференція козаків-засновників. Лейтмотивом конференції було гасло “Усю Україну не покочати”.

Про розвиток Українського козацтва, а точніше про його розкол на “чо-

тири уламки — Українське козацтво Білоса, Військо запорозьке низове, Вільне козацтво та Козацтво України Поповича — об’єктивно розповів у “Народній газеті” (№ 42, 2000 р.) старійшина, який відроджував козацтво, Анатолій Зубков. Ішлося і про те, як скандально й ганебно вперше відзначався День Покрови пресвятої Богородиці — офіційне свято Українського козацтва — в Українському домі, коли був запрошений московський піп.

У міській газеті “Днепр вечерний” (№ 16, лютий 2002 р.) надруковано статтю Юрія Кальченка “Об’єднимся, братя казаки”. Відбулася друга округна велика козацька Рада в м. Запоріжжі, де взяли участь 21 козацька організація (близько 2300 представників Запорізької, Дніпропетровської, Донецької областей та Криму). Головним гаслом Ради було — з’єднання всіх козацьких об’єднань України в єдине Українське козацтво.

Козацькі об’єднання “Козацтво України”, “Вільне козацтво Київщини” і “Козацьке військо Запорозьке України”, як розповів мені в листі старійшина козацтва Херсонщини, утворилися на уламках козацького товариства Київщини. До речі, верховні отамани Анатолій Попович та Дмитро Сагайдак — вихідці із генканцелярії УК.

У пошуку моїх пращурів серед козацтва я звертався до отаманів і старшин козацьких товариств Київщини, Полтавщини. Мав нагоду відвідати музей гетьманства, що в Києві на Подолі, навіть завітав до генканцелярії УК. У мене склалося дуже неприємне вра-

фото Петра Гончара

ження, наче ці осередки козацтва напівлегальні. Неможливо щось правдиве дізнатися від них. Тому й досліджую козацьке питання за періодикою (частину відсилаю для аналізу Вам)...

У міру свого досвіду і свідомості як професійного військового (25 років), ветерана війни з ядерними випробуваннями і військовими навчаннями з використанням ядерної зброї, буду допомагати у відродженні славного Українського козацтва.

Іван ЛЮТИЙ,
м. Дніпропетровськ

Я ніколи не була героїнею, нічого героїського в моїй біографії немає. Народилася в Румунії, у місті Плоєшти, біля Букарешту, де мої батьки, молоді вчителі-буковинці, п'ять років вивчали румунську мову, щоб їм дозволили потім вчителювати на Буковині. Вони закінчили за Австрією вчительські семінарії і до приєднання Буковини до Румунії після Першої світової війни румунської мови не знали.

Потім була чернівецька гімназія. 1940-го в сімнадцять років вийшла заміж, а в дев'ятнадцять овдовіла, під час війни закінчила в Сокалі (Галичина) гімназію і вступила у Львові на архітектуру.

На початку 1944 року повернулася до батьків, а вже на Великдень Буковину захопили радянські війська. Сподіваючися здійснити свою мрію, викликану знайомством у Львові з творчістю українських письменників 20-х років: П. Тичини, В. Сосюри, М. Рильського, М. Хвильового, вступила до Чернівецького університету на українську філологію, та вже в червні 1946 р. мене заарештували і засудили за статтю 54/1 а, 11 — це означало, що я "ізмєнниця родини і українская буржуазная націоналістка". Дали 10 років таборів посиленого режиму та п'ять років позбавлення громадянських прав. Таких, як я, у Чернівецькій тюрмі були сотні, а потім тисячі у Львівській пересильній, і везли нас ешелонами телячих вагонів у всі кінці безмежного СРСР. Наш ешелон попрямував у тріскучі морози (голова примерзала до дощок вагона) на Урал, у Свердловську область.

Не буду описувати голодне табірне життя, лісопояси і лісосплави — це все багато краще за мене вже описали. Хто не читав "велико-

МАЙДАНСЬКА-ІЛЮК: «ПОМ'ЯНІМО ЇХ!»

був там такий, звідкіля майже ніхто не повертався. Те, що побачила і пережила там, ніколи не зітреється з моєї пам'яті. У палаті туберкульозного відділення — 30 тапчанів, між ними вузьенькі проходи, важке повітря, гнітюча тиша. Ні сліз, ні нарікань, кожен чекає своєї черги туди — за колючий дріт...

На одному тапчані молоденька галичанка — високе бліде чоло, широко розплющені карі очі. По подушці розмаїні каштанові кучері, вона вже нічого не бачить — остання стадія туберкульозного менінгіту, не говорить, тільки час від часу тихий стогін свідчить про те, що мучки її ще не скінчилися. Чи дізналася колись її родина, де її безіменна могила?!

На другому — молода жінка із Запоріжжя. Працювала токарем на заводі, там і придбала туберкульоз. Переховуючи від німців важкопораненого брата-солдата, не евакуювалася із заводом. Невдовзі брат помер, і коли повернулися радянські війська, її, як "ізмєнницю", засудили на десять років. Лежала завжди на спині, раз на тиждень приходив лікар і пробивав залізною трубкою великий, роздутий живіт — по гумовій трубці у відро стікала рідина, потім рану заплілювали пластирем. Я бачила цю процедуру тричі, лікар — також із в'язнів, казав, що вимираюча має здорове серце... Ще в однієї дев'ятнадцятирічної дівчини після обмороження відірвали до коліна ногу, в неї почався туберкульоз кісток. Туберкульоз, туберкульоз, туберкульоз — і жодних ліків. Ми, "ходячі", чим могли допомагали тим, що вже не піднімалися. При нападах кашлю з вибухом крові прикладали холодні ком-

в "прожарці" (камері, де високою температурою випалювали всяку нечисть). Усі особисті речі відразу забрали в комору на зберігання; раз на декілька місяців за особливим дозволом ми могли туди піти — взяти якусь дрібничку і... зануривши голову в знайомі домашні речі, поплакати. На верхньому одязі в усіх були номери: на спині — великий, як на вантажному авті, на голові трохи менший. Мені дістався номер: Н-87. Не все я пам'ятаю, та табірний номер не можу забути...

У новому, тільки-но з прожарки костюмі, з підв'язаними очурами штанами — вони чомусь постійно спадали з моєї безтілесної, довгоногій фігури, з блоніного кольору коцом під пахвою, я зайшла в своє нове житло. Барак як барак, завдовжки метрів 30-40, ширина — 6 м. Ремонт робитимуть в ньому згодом, коли мене призначать на роботу в бригаду, що увесь час підлаштувала і підмазувала потріскані й посірілі від часу й нудьги стіни, що пережили не одне покоління в'язнів. Бравурним маршем "Прощання слов'янки", яким зазвичай зустрічали потяг Москва-Київ, мене ніхто не стрічав, усі мешканці бараку порозлазилися по роботах — саме порозлазилися, бо жила тут "підсобна" робоча сила — це ті, що за віком або каліцтвом робити на швейній уже не могли. Моє місце було недалеко від входу, на другому поверсі чотиримісних нар. Не знаєте, що таке нари? Колись, може, опишу їй нари, і все інше, але тепер не про це.

На першому поверсі моїх нар, якраз піді мною, давно вже "мешкала" колись знаменита на весь світ піаністка, пані Барвіньська — дружина композитора, ректора Львівської консерваторії, професора Василя Барвіньського; і він, і його брат, відомий лікар, також були десь тут, в неосяжному ГУЛАзі. Ця літня тендітна жінка була нам усім прикладом незламності і мужності. Вона відмовилася вбрати ватні штани, їй таки видали ще один сирій коц, з якого сама пошила собі довгу спідницю. Кожного ранку вона вставала за півгодини до "підйому", який був о шостій годині ранку, і робила зачіску та чепурила свій табірний "костюм"; на "лінійці", де була перекличка за "паролями" наших номерних знаків, вона ставала завжди в першому ряду, з гордо піднесеною головою. Дике табірне начальство, разом зі своїми поплічниками-наглядачами, не сміли ніколи образити її і навіть дозволили грати на старому фортепіано,

що не знати звідкіля взялося в табірному клубі-ідалні.

На цих же нарах, унизу, біля пані Барвіньської, мала своє місце стара селянка з Косівщини. Три її сини загинули в Карпатських лісах, виборюючи волю України. Стара мати ніколи не відмовляла "лісовим хлопцям" у шматкові хліба і горняткові теплого молока — за це отримала 25 років, — "не доживу, — журилася, — мені вже сімдесят, а так хочеться покласти хрест на тому місці, де була їхня кріівка..."

Маленька латишка Сільвія Бец, її арештували в 14 — носила в ліс старшому братові їсти; забрали зі школи, вимагали показати в лісі кріівку — мовчала, її завели в одну камеру, де були голодні пацюки. Вона стояла, маленька дівчинка, притиснувшись спиною до стіни, і руками відбивалася од пацюків. Бачила, як за нею стежили з дверного "очка", тому голосно сміялася. Не витримали ті, що катували, і через півгодини випустили. "Було дуже страшно, — признавалася Сільва, — але за моїми плечима, у кріівках, стояли мої брати і сестри, там вони щоденно ризикували життям за свободу моєї Латвії, я не мала права зрадити їх". Коли в 1954-му її, як малолітню, випустили, вона не поспішила відразу додому, в Латвію, а поїхала на Буковину, до моїх батьків, щоби відвезти їм і моїй донечці від мене довгоочікуваного листа і нехитрі табірні подаруночки, виготовлені ласкавими руками моїх подруг. Сільва прекрасно малювала, особливо їй вдавалися карикатури на наших наглядачів, які вона підписувала саркастичними епіграмами. Де ти тепер живеш, маленька Сільво Бец? Чи стала художницею, а, може, письменницею у виміряній своїй, незалежній Латвії? Я так і не відшукала тебе. Вибач...

У таборі швидко знайомляться і вже через кілька днів моя нова подруга Ольга під великим секретом сказала, що тут, разом із нами, "сидить" Олена Степанівна, так, так — та легендарна Олена Степанівна, портрет якої в однострої хорунжого УСС висів у кабінеті мого батька, поруч із портретом Тараса Шевченка — я росла у промінні її слави, і мені дуже хотілося хоч трохи бути схожою на цю горду, безстрашну, вродливу жінку із загадковою усмішкою Джоконди. При першій нагоді я помчала до бібліотеки, де, як мені сказали, вона працювала. Мене, охоплену станом екзальтації, зустріла висока, ставна, зовсім си-ва жінка з камінним лицем і суво-

рим поглядом світлих очей. "Ви?..." — прошепотіла я, навіть не звернувши уваги, що тут, у читальному залі, сиділо кілька незнайомих мені жінок, які, ніби читаючи, пильно прислухалися до нашої розмови. "Вам якусь книжку?" — перебила холодно, не давши можливості вилити свої емоції. Це було так сказано, що я зрозуміла — мені треба взяти книжку і йти геть. З того часу я часто бувала в бібліотеці, регулярно брала книжки, які вона заздалегідь мені підбирала. Там я прочитала всю класику російської літератури та європейської в російському перекладі, пані Олена ніколи не розмовляла зі мною, як і не вступала в бесіду ні з ким зі свого оточення, та мені здавалося, що, коли я заходила в бібліотеку за новою книгою, очі пані Олени ставали теплими і лагідними. Потім я довідалася — в неї був єдиний син, здається, мій ровесник, його арештували разом з нею і тримали десь у страшних нетрищах ГУЛАГів — кожне її необережне слово могло коштувати йому нових мук, а навіть і молодого життя. Вона мовчала. О, неперевершена кадебістська інквізиці!

Тепер ще про одну страдницю, яку потім, одного з буденних табірних днів, привезли сюди. Спираючись на березовий ціпок, шкунтиляючи, вона підійшла до звільненого на нижніх нарах місця. Скільки їй було років — 20 чи 60?.. Права рука нерухомо звисала, на голові був пожовклий від прання бинт, великі, сумні очі. В нічний тиш заснулого бараку розповідала мені свою історію. Після загибелі рідних, — батьків і молодшого братика — яких розстріляли передодня в УПА-івців кадебісти (будучи зв'язковим, в ту ніч вона виконувала завдання), маючи гімназичну освіту і вмюючи друкувати на машинці, після цієї трагедії пішла в підпілля — працювала в Проводі, видавала підпільну газету, знала розташування майже всіх боївків в окрузі. 1947-го їх бункер оточили, разом із нею там ще було два хлопці. Під час короткого бою встигла спалити всі документи, останню кулю пустила собі в голову, розтрощила лобову кістку, але не померла. Неприємною забрали її в тюрму, страшно катували, вимагаючи видати розташування боївків, зламали праву руку і гомілку правої ноги, потім кинули в підвал помирати, вона лежала на бетонній підлозі і, коли раз на день їй підсовували до рота бляшану миску з баландою — з рани в голові туди стікала кров. Вижила, тепер тут, у Мордовії, щось робитиме однією рукою. Рана на чолі затяглася тоненькою шкірою, було видно, як пульсує під нею живчик. Коли в 54-му, після смерті Сталіна, нас почали пересуджувати і висилати на поселення в Сибір, просила дати їй мою домашню адресу і дозвіл приїхати до мене, якщо її випустять — на той час нікого з роду в неї не було: "Доглядатиму твою донечку, ти знаєш — я зможу".

Коли влітку 1956-го я повернулася додому, від Олі жодної звістки не було. Де закінчилася твоя дорога, моя мужня посестро? Шумлять, певно, над твоєю могилою вікові мордовські ліси, як і над тисячами українців...

Пом'янімо їх у своїй тихій Молитві...

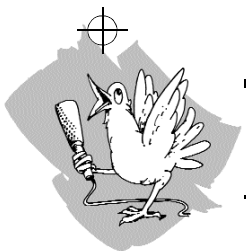
го мученика" Солженіцина "Один день Івана Денисовича" — за це його тоді тяжко скарали — позбавили громадянства і, як він не опирався, — "родина" йому не пробачила і... викинула за кордон, в Америку. Наших хлопців за вільноту так "тяжко" не карали, їх просто до "Октябрських ювілеїв" сотнями розстрілювали, або, западувавши на баржі, тисячами топили в холодних водах "рідного" Білого моря. Батько Сталін, який завжди про нас пам'ятав, вирішив, що утримувати політичних у загальних таборах разом із різними там розтратами, злочинами та іншими злочинцями не варто, треба їх зігнати в табори особливо-го режиму, створивши там відповідні "комфортабельні" умови життя. І знову потяглися безмежними просторами союзу "телячі експреси", тепер набиті лише політичними і прикріпленими до них сексотами.

Не пам'ятаю, скільки ми їхали, здається, я була не зовсім пригодною. Ще на Уралі мої легені, які не були запрограмовані на табірні режими, часто виходили з ладу, і я потрапляла в санітарні частини з високою температурою. Підозрювали відкриту форму туберкульозу, але мене це не врятувало від далекої дороги в Мордовію. У дорозі мліла від гарячки, мене відливали і везли далі. Коли прибули в "знаменитий мордовський Явас", "одразу направили в санітарний табір —

преси на груди і пляшки з гарячою водою до ніг.

Відкрита форма ТБЦ у мене не підтвердилася і, коли через місяць мене перевели в робочу зону, всі, з ким я прибула до Явасу, вже працювали на швейній фабриці — шили для доблесних воїнів Червоної армії сорочки і спідню білизну. Були жінки обмундировані в однакові, брудного сірого кольору, куртки і ватні штани, на головах шапки-вусанки — все це мало досить обшарпаний вигляд, не раз побувало

Ілля Онищенко призер міських змагань авіамоделістів

В гуртку обробки деревини

Боря Мішарін та Іван Седлецький призери конкурсів творчості

ТУТ ДІТИ ВЧАТЬСЯ ДУМАТИ

З численних "смажених" фактів у нинішніх газетах і телепередачах про дітей в Україні інколи створюється враження, що у нас мало не через одного, як не дебіл і наркоман, то хуліган і розпусник. Комусь дуже хочеться представити наше нове покоління бовдурами і нікчемами.

Кожен, хто переступає поріг Центру науково-технічної творчості "Сфера", що по вул. Героїв Сталінграда, № 18, на столичній Оболоні, одразу потрапляє у світ доброзичливості і тепла. У світ, в якому ініціатива та інтелект кожної дитини набувають найвищої цінності, а самодіяльність на терені новацій постійно заохочується зусіб.

2150 дітей віком від 5 до 18 років, які відвідують понад 40 гуртків, тут називають вихованцями, розвиваючи та зміцнюючи їхні творчі нахили у сфері науково-технічних дисциплін (123 групи), художньо-естетичному (27 груп) і гуманітарному (4 групи) напрямках.

45 викладачів "Сфери" піклуються про те, щоб діти відчули радість творчої праці, допомагають нашій юні формувати світогляд і життєві оцінки на підставі самостійної творчої праці.

У виставковому залі і мало не в кожній кімнаті Центру — стенди зі зразками дитячих робіт: авіамоделі та моделі суден, мініатюрні автомобілі та цілком солідні копії справжніх ракет, що запускаються на недовисоту, художнє гаптування та різноманітні продукти обробки деревини, екологічні та архітектурні рішення, виготовлення деталей машинобудування та складання оригінальних автотракторних зразків.

Члени Малої Академії Наук працюють над розв'язанням актуальних проблем цивілізації, астрономічний гурток функціонує на базі власної обсерваторії з потужним телескопом, тоді як малюки в групах дошкільної і початкової підготовки, дивлячись на старших товаришів, які свого часу починали з вивчення креслень, лише мріють про перемоги в міських, крайових і міжнародних змаганнях та конкурсах.

Педагогічний колектив Центру, який очолює прекрасний педагог з 20-річним стажем Олександр Тихопій, котрому завдячують левовою часткою успіхів — це справжні ентузіасты і фахівці своєї справи, як, наприклад, Андрій Петров — керівник гуртка судномоделістів, любов до дітей і професію він успадкував від батьків, справу яких нині успішно продовжує;

Сергій Олекса мріє про свій майбутній твір

Керівник ракетно-космічного гуртка Олександр Липецький і його вихованці: Денис Фартуков та Саша Подобрий

Віктор Кормановський та його "кінь"

Цей автодром діти побудували своїми руками

СЛОВО Просвіти

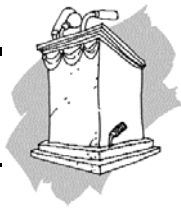
Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук.
Комп'ютерна верстка:
Ірина Шевчук та Олег Бесський.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://www.prosvita.org.ua>
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

ВИБРАЛИ — ВСУПЕРЕЧ

1 квітня, як завжди, зійшло сонце, не припинився рух громадського транспорту і громадяни пішли на роботу — незважаючи на те, що вибори офіційно закінчилися. Життя продовжується усім піарам на зло.

Країна нарешті зітхнула з полегкістю — звичайно, ненадовго, до першої сесії вже нової Верховної Ради — а поки що не без подиву озирається назад: ніхто не вірив, але і це пережили! Справжній "грязеві ванни" для "Нашої України", Блоку Юлії Тимошенко і всіх, хто бодай натякав на свою опозиційність до діючої влади, на підконтрольних есдекам і "єди" телеканалів. Масоване бомбардування громадської свідомості технологіями made in Москва чи ще деінде, "подарунки" виборцям у вигляді застарілих продуктовоїх пакетів та іншої локшини на вуха, а декому з особливо непоступливих — банальні побиття і лікарняне ліжко.

Безпрецедентні за кількістю порушень і фальсифікацій вибори в Україні, тим не менш, не дали можливості всюдисущому адміністратору повністю розгорнутися у всій своїй бюрократичній красі — усе ж таки 10 років незалежності не минули даремно, виборець сьогодні сві-

доміший і менше піддається зовнішнім впливам.

Суспільство, здається, нарешті всерйоз вирішило наблизитися до Європи, в якій, узагалі, теж багатопартійність, але при владі — всього декілька партій. В українському парламенті таких буде 6 — "Наша Україна", КПУ, "За Єдину Україну!", Блок Юлії Тимошенко, СПУ, СДПУ(о). Ці об'єднання набрали найбільше голосів виборців не лише згідно з підсумками підрахунків ЦВК, а й за результатами екзит-полів. Останні відрізнялися від офіційних, які стали остаточно відомими майже через тиждень після виборів. Наприклад, ЦВК нарахувала 23,5 % прихильників "НУ", екзит-поли — 25–27 %, "єда" офіційно має 12 %, екзит-поли кажуть — 10,4 %. Опоненти "єди" і політологи відверто говорять про те, що її переможні відсотки фальсифіковані. Чи не найбільше "своїх" виборців "заєдинщики" знайшли у закритих зонах — як-от психлікарні, СІЗО, тюрми чи військові частини. Там спробуй-но проконтролюй — своє чи чуже волевиявлення демонстрував виборець. Утім, зовсім не рідкісні випадки, коли спостерігачів без зайвих церемоній просто викидали з дільниць. Лідерами з та-

ких та безлічі інших порушень визнано Донецьку, Дніпропетровську, Миколаївську, Харківську, Запорізьку, Кіровоградську, Одеську та Сумську області. Іншими словами — майже половину країни.

Серед аутсайдерів — Партія зелених України, "Жінки за майбутнє", Блок Наталії Вітренко, Команда Озимого Покоління, "Нова Генерація", "Демократичний Союз", "Єдність". Добре, хоч її лідер — Олександр Омельченко — знову став столичним мером. Про "малокаліберників" штибу блоку "Проти всіх", Руху Бойка, ультраправих УНА-УНСО, ліву "Справедливість" чи "Руський блок" і згадувати якось незручно — невідомо, на що вони розраховували, йдучи на вибори. Реклама, звичайно, двигун прогресу, але просто гасла, за якими — жодних здобутків, вже не діють.

Так само, як і останні телезалпи по суперниках за день-два до голосування — не встигли глядачі перехреститися після побаченого на ICTV сумнозвісного фільму "Піар", як його тут же прокрутили на "1+1". Щоб якось підсолонити власну гірку працю, "плюси" збиралися влаштувати перед показом журналістське обговорення, його не вийшло. За всіх був змушений страждати в ефірі Юрій Макаров — талановитий журналіст і, взагалі-то, порядна людина.

Виборча ніч на українському телебаченні часом виглядала як своєрідний політичний рімейк відомого тріллера "Від заходу до світанку". Роль поганих проамериканських упирів майже одностайно віддали "НУ" та її лідеріві Віктору Ющенку. Позитивні герої — це, звичайно, вся об'єднана соціал-демократична рать разом з "За ЄдУ!", вони ж — хороші проросійські хлопці. І соціологія, яку головний "єдун" Володимир Литвин не так давно порівняв з повією, також любить "харчоблок" — у цьому, зокрема, переконав "Інтер", серед інших запросивши до слова керівника Всеукраїнської Соціологічної Служби Олександра Вишняка. Усе було б майже незаангажовано, якби не дрібниці — один з представників Служби, Іван

Курас, балотувався за "єдиним" списком. Незалежні електронні медіа в Україні — справа дуже умовна.

Влада не прогала. Переконлива перемога "Нашої України" ще не означає її безпроблемної законотворчості в парламенті. Спочатку Верховна Рада має обрати спікера, процес, як прогнозують, може затягтися. Комуністи, в чію опозиційність до влади вірять хіба що почесні пенсіонери Союзного значення, з партією влади охоче співпрацюватимуть, що не раз було раніше. Ситуативне об'єднання з "НУ", БЮТ чи СПУ можливе хіба що в питанні імплементу президента. Тим часом "єда" вже оголосила війну суперникам у Верховній Раді — Володимир Литвин неவிповідково заявив, що домагатиметься прийняття закону, згідно з яким "люди, що проголошують свою опозиційність, мають відмовитися од посад, бо бути при владі і бути в опозиції — нонсенс". Врешті, опозиційність "НУ" теж під великим знаком запитання — усім відома миролюбна вдача Віктора Андрійовича, який навряд чи піде на відкритий конфлікт з главою держави. До того ж, перспективи дезертирства з "НУ" до інших фракцій зовсім не примарні, недарма Президент "розчинив" список блоку своїми людьми. Але вся заковика в тому, що вибору у лідера "НУ" нема — або відверте об'єднання з Тимошенко і Морозом, або співпраця з Морозом і Тимошенко, третього не дано. Одне слово, парламентські будні нової Верховної Ради обіцяють стати справжнім святом для шанувальників політичної інтриги.

Інші поствиборчі баталії відбуватимуться в судах, де чи не найбільше з'ясовуватимуть стосунки з виборчими комісіями. Їхня улюблена гра "зніми кандидата з перегонів" досягла розпалу в Кіровограді — там кандидата на посаду мера Валерія Кальченка від БЮТ зняли з реєстрації о 23 год 56 хв 30 березня! Згідно з попередніми опитуваннями, за Кальченка віддали б свої голоси 70 % мешканців Кіровограда.

3 квітня ЦВК порахувала 100 % бюлете-

ПЕРШІ ЗАЯВИ ПЕРЕМОЖЦІВ

"Наша Україна", Віктор Ющенко:

— Якщо мова йде про те, як сформувати сили, щоб ми могли вирішити, як будувати в Україні стабільний економічний розвиток, ефективні соціальні програми, то я не хочу, аби логіка блоку "Наша Україна" будувалась на критиці когось. Ми маємо програму не проти когось. Бо це була б легка відповідь — проти когось. Скажіть, будь ласка, проти кого воювати, проти комуністів? Мені не хочеться займатися цією справою. Проти радикальних сил, які є зліва, справа? Я не хочу цим займатись. Я хочу сказати: якщо Україна хоче мати у своїх руках прогнозоване ефективне майбутнє, вона повинна вибрати політичну силу, що б мала конструктивні програми. Ми поклали цю конструктивну програму на стіл і кажемо: ми готові за кожну букву, за кожну позицію цієї програми професійно відповідати (www.gazom.org.ua).

КПУ, Петро Симоненко:
— Ми будемо послідовними в процедурі імплементації президента, саме це питання вважаємо першочерговим.

"За Єдину Україну!", Володимир Литвин:

— Треба провести детальний аналіз існуючого законо-

давства, подивитися, наскільки воно ефективне. Після цього — визначитися з переліком першочергових законопроектів. Серед таких я назвав би закон про парламентську більшість, про опозицію, про Кабінет міністрів, Податковий кодекс.

Юлія Тимошенко:

— У державі не може бути трошки демократії, вона або є, або її нема. Доводиться констатувати, що в Україні демократія відсутня. Тому одним з перших кроків буде реформа ЗМІ, свободу слова треба утверджувати законодавчо. Крім того, треба прийняти новий виборчий закон, що ґрунтувався б на пропорційній системі. За сьогоднішньої ситуації хаос в парламенті все ще залишається, жодна сила не має більшості. Сьогодні на політичне поле вийшли люди, які захищатимуть владу і утримуватимуть її, друга команда, тобто опозиція, робитиме все, щоб владу змінити. Нарешті. Є блок Віктора Ющенка, поки що він вагатиметься, від того, як визначиться, залежить дуже багато. Чи підтримуватиме владу, якій не довіряє народ, чи працюватиме на те, щоб Україна нарешті отримала нор-

мальний цивілізований шлях.

СПУ, Олександр Мороз:

— У новому парламенті неможливо буде формувати більшість за принципом "ліва" чи "права". Більшість буде тільки прагматичною і формуватиметься за принципом — ви за рух України до кримінальної диктатури чи до демократії?

СДПУ(о), Віктор Медведчук:

— Будь-який політик, який бореться за владу, повинен розуміти, що він може бути як при владі, так і в опозиції. Якщо ми будемо поза межами більшості, тоді, виходить, ми будемо в опозиції. Якщо в Конституції України передбачений імплементація президента, якщо для цього є правові підстави, то інститут імплементації може бути застосований. Я абсолютно не виключаю для себе і для фракції, що, коли правові підстави для цього будуть, то фракція виражатиме свою думку. В тому числі і підтримуватиме таке питання. Але при наявності підстав, які викладені в Конституції (<http://www.pravda.com.ua>).

ГОЛОСУВАННЯ: ЯК ЦЕ БУЛО

На столичній виборчій дільниці № 69, що по вул. Ушинського, 32, аншлагу не було. Тихо й спокійно. Хіба що велика кількість авто біля будинку та зростаюча активність виборців перед закриттям дільниці.

Я йшов голосувати, прихилившись із собою свідомість про смерть матері. І слушно, бо померла майже місяць тому була у списках виборців і мала право виконати громадянський обов'язок, що й засвідчили у присутності спостерігачів. Збентеження заступника голови дільничної виборчої комісії з цього приводу можна було зро-

зуміти: "Не треба із цього робити погоди!"

Ніякого збентеження не було, зате, з приводу лише двох виборчих урн, до яких навряд чи вмістилися всі бюлетені виборців. А отже, можна припустити, що маніпуляцій-транспортів із їх заміною впродовж дня не вдалося уникнути.

Як не уникнути помилок під час всіх операцій з п'ятьма бюлетенями, де виборець має віднайти своє одне безпомилкове рішення серед 33 позицій блоку партій по багатомандатному і 24 кандидатів по одномандатному округу до Вер-

ховної Ради, 13 кандидатів до Київради, 6 — до Соломенської райради та 11 по виборах міського голови.

Визначити 5 позицій з 87 — це завдання, яке для багатьох було не просто розв'язувати.

Але зверніть увагу, як усе геніально просто розв'язано по всій нашій державі: по дві урни (ті, що в залі на виду у всіх) на дільницю — а далі вже можна списувати все на недосконалість виборчого законодавства. І на свідомість громадян.

● Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ

ХАЙ ВАМ НАСНИТЬСЯ ВЕЛИКА УКРАЇНЬСЬКА ДЕМОКРАТІЯ!

Висновок спостерігачів із Міжнародного Республіканського Інституту (IRI, США): парламентські вибори в Україні не відповідають міжнародним стандартам. Попри це Америка готова співпрацювати з будь-якою парламентською більшістю.

Реверанси президента IRI Джорджа Фолсона та конгресмена Боба Шеффера (його, до речі, називають ймовірним майбутнім послом США в Україні, сам він каже, що це тільки чулки) на тему їхнього захоплення "мужнім українським народом" та нашою "однозначно демократичною" перспективою журналістська аудиторія в УНІАН зустріла здоровим сміхом.

Більше "республіканці" говорили про те, що відчували "нестачу справедливості" в державі.

— Україна все ще працює в умовах маніпулювання виборами. На це вказує нерів-

ний доступ до ЗМІ кандидатів, погрози фізичною розправою їм та виборцям тощо.

Але найбільша біда — технічна відсталість, бо існує "величезний розрив у використанні електронних технологій в Україні і тими країнами, що перебувають на такому ж етапі розвитку". Списки виборців усе ще друкуються на ручних друкарських машинах, немає систематичного процесу реєстрації виборців. Бюлетені рахують вручну. В декотрих випадках на дільницях навіть бракувало ручок і аркушів паперу. Застарілі технології створюють ще більше можливостей для фальсифікацій.

До того ж — відоме використання "мертвих душ", підвезення виборців з підробленими відкріплювальними талонами, черги на дільницях.

Станом тільки на 29 березня було зареєстровано 130 апеляцій до судів на рішення окружних виборчих ко-

місій.

— Ми не були свідками демократичного процесу 31 березня, — підсумував Боб Шеффер. — Між тим моментом, коли до урни опущено бюлетені і хвилюю, коли урну опорожняють для підрахунку голосів, є багато можливостей для помилок — мимовільних і продуманих.

У Донецьку одна жінка показала мені запрошення прийти проголосувати для її чоловіка, який помер 12 років тому.

Попри те, спостерігачі вважають, що порівняно з минулими виборами українці зробили певний прогрес, хоч "ситуація, безумовно, вимагає покращення". Стосунки ж України і США залишатимуться дружніми:

— Любов США до вашої країни не залежить від того, хто сформує парламентську більшість. Ми готові співпрацювати з будь-якою силою, що зробить це.

ПОЛЬСЬКОЮ РАДІСНО ПРО УКРАЇНУ

Енергії пані Ольги Чикаленко — завідувачки кафедри етнокультурології — можуть позаздрити навіть її вихованці, студенти Національного університету культури і мистецтв.

Студентська група з Києва разом з господарями і гостями свята

Це ж як гарно треба було вимислити: на українській кафедрі етнокультурології організувати супутні спеціалізації студентів з дев'яти мов і культур національних меншин: болгарської, чеської, словацької, польської, угорської, румунської, німецької, іврити і новогрецької.

І тому цілком логічно, що в університеті Михайла Поплавського сам пан Ректор, як і директор Інституту культури Юрій Афанасьєв, сприяли реалізації ідеї пані О. Чикаленко: у Міжнародний день рідної мови 21 лютого започаткували проведення в Україні Року рідних мов національних меншин.

Як наслідок, День польської мови, проведений наприкінці березня за підтримки Управління у справах національностей Київської держадміністрації і Посольства Республіки Польської в Україні перетворився у радісне свято взаємного патріотичного збагачення Українців і Поляків.

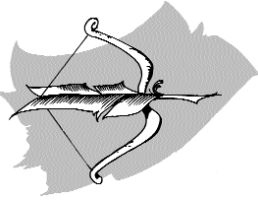
Директор Дому Польського в Житомирі п. Єжи Багінський зустрів автобус із київськими студентами просто на ганку своєї господи і одразу провів гостей до величезного, заставленого канапками, столу у вітальні, запропонувавши каву і чай.

У переповненій залі Дому — шановні

учасники свята, рівень яких визначив собою рівень самого заходу, а серед них: пані Наталія Брижко-Запур — радник з питань культури Посольства Польщі; пан Марек Кравчик — голова правління Товариства опіки з Інституту літератури в Парижі (славетна паризька "Культура", світлої пам'яті чи не найбільшого польського симпатика незалежної України і її відданого захисника — Єжи Гедройця); пані Йоанна Беганська — головний редактор польської редакції всесвітнього радіо "Полонія", інші достойні учасники, численні представники газет, радіо й телебачення з Києва, Житомира, Польщі.

Підводячи підсумок коротким виступам, які створили в аудиторії атмосферу веселого піднесення й родинного затишку, пан директор Є. Багінський звернувся до студентів із категоричною вимогою повернутися до столів і доїсти бутерброди: "Бо що це за студенти без апетиту?"

У великій залі житомирської школи № 17, більшість учнів якої вивчають польську, гостей прийма-

Сценку "Краснолюбки" виконує ансамбль "Акварельки"

ли вчителі й учні з батьками на чолі з директором Юрієм Романюком. У чудовому концерті, кожен номер якого міг би прикрасити будь-яку імпрезу найвищого рівня, прозвучали оригінальні твори польських авторів — вірші і пісні — Валентина Грабовського, Єжи Багінського, Євгена Голибарда, Ярослави Павлюк у майстерному виконанні студентів Національного університету культури й учнів місцевої школи.

Мені давно не доводилося бачити такого радісного, чарівного і, водночас, потужного свята українського патріотизму, підкресленого і зміцненого його польськомовним виконанням. Зливою оплесків і вдячними вигукми "браво" закінчувався кожен номер програми. Зацитую слова лише однієї з пісень Є. Багінського, яку майстерно виконав Михайло Гаврилюк (мій переклад на українську лише приблизно передає красу авторського оригіналу):

День добрий, вчителько моя!
День добрий, — їй світяться очі.
Приходжу до школи я радо —
Навчитися польської хочу.

Приспів: Бо я живу в моїй Україні.
Моя держава вільною є.
В моїй великій Батьківщині
Багато місця для добрих людей.

Хлібом колоситься поле,
Радість піснею лине,
Я, поляк, почувуюся своїм
В українській моїй родині.

Наталія Брижко-Запур, Йоанна Беганська, Єжи Багінський та Марек Кравчик під час концерту

коло Інституту літератури в Парижі і, згідно з підписаними угодами, підтримують нашу діяльність грошовими внесками.

Ми продовжуємо традицію, залучаючи Українців і Поляків до участі в проведенні як спільних, так і односторонніх досліджень, використовуючи багатющі документальні матеріали нашого архіву, організовуємо наукові секції, допомагаємо у виданні книжок, у

стажуванні докторантів, інших наукових працівників.

Нам приємно усвідомлювати, що ідея суспільного розвитку двох незалежних сусідів — України і Польщі — залишається актуальною, а її реалізація поступово дає більше обнадійливих результатів.

Записав
Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ

ДОБРІ СПРАВИ

Приспів.

Хай мудрість нас завжди єднає
В любові взаємній, незмінній,
Піснею братерства лунає
Над Польщею і Україною.

Приспів.

Від таких і подібних слів польською мовою в українському патріотичному ключі у багатьох присутніх навернулися сльози на очі.

Увечері київська група учасників побувала в санктuariї Матері Божої Бердичівської, де гостей тепло приймали в монастирі кармелітів босих, які відбудовують храм, що був однією з трьох найвищих католіцьких святинь у Центральній Європі впродовж XVII — XIX століть.

Наступного дня в Національному університеті культури і мистецтв відбулися наукові читання, під час яких з величезною увагою були вислухані цікаві доповіді: Марека Кравчика — "Єжи Гедройць і польсько-українське партнерство", Йоанни Беганської — "Освітні програми польського радіо і телебачення для закордонних слухачів і телеглядачів", наукові повідомлення студентів-етнокультурологів.

І думалося мені: якби оце кожна національна меншина з тих, що населяють Україну, та зорганізувала такий самий захід, що збагачує всіх у патріотизмі, тоді б не тільки нам самим, а й цілому світові було б легше остаточно визнати нас і поважати.

Від доброї думки до доброї справи — шлях короткий. Бо пані Ольга Чекаленко вже приготувала сценарій наступних свят різномовних громадян України.

Євген ГОЛИБАРД
Фото автора

РЕПЛІКА ЧИТАЧА

ТРЕБА ТЕРПЛЯ- ЧЕ ПОЯСНЮВАТИ

Перебуваючи в Римі на студіях, нерідко потрапляю в ситуації, коли доводиться переконувати різних людей (а серед них не тільки студентів, а й професорів) в очевидних речах. Інколи мої співрозмовники не знають, що таке Україна. Вони вважають нас частиною Росії. Коли починаєш пояснювати, що Україна — це окрема самостійна незалежна держава, яка має свою мову, культуру, традиції, вони дивуються, роблять великі очі і, судячи з усього, не дуже готові повірити в усе і одразу.

Одна з моїх курсових робіт ("Про символіку української писанки") була для багатьох тут справжнім відкриттям.

На жаль, не тільки за кордоном багато хто "клеїть" нас до Росії. Тому треба постійно і терпляче пояснювати як чужим, так і своїм громадянам, що українські національні інтереси мають мало спільного з інтересами російськими.

Яна ПЕТУХОВА
(телефоном з Риму)

ЗБЛИЖЕННЯ Є АКТУАЛЬНИМ

Марек Кравчик, будучи "прописаним" у Варшаві, працює в Парижі, а до Києва прибує з метою розширення українсько-польської співпраці в галузі культури і демократизації суспільства зокрема. Про це його коротка розповідь.

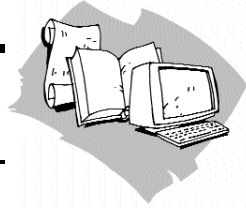
Товариство опіки над архівом Інституту літератури продовжує справу Єжи Гедройця, сприяючи розвиткові контактів між науковцями, громадськими діячами і творчою молоддю незалежних держав, що утворилися в Центральній і Східній Європі. Това-

СЛОВО З ПРИВОДУ

риство опікується проведенням історичних досліджень, які сьогодні можуть бути цікавими для людей, особливо громадян країн, розташованих на Схід від Польщі. Ця робота починалася ще тоді, коли у незалежність України і Польщі ніхто не вірив, за часів Йосифа Сталіна. Але вірив у це Єжи Гедройць.

Нині ми продовжуємо заохочувати перспективну молодь через недержавні фундації, надаємо стипендії для студій у різних напрямках.

Нам вдалося створити потужний альянс шістнадцяти університетів Польщі, які згуртувалися на-

ІРЖАВІ АРГУМЕНТИ ПАНА ЖЕЛЄЗНОГО

Газета "Киевские ведомости" черговий раз кинулася в бій проти української культури. Цього разу в статті Віктора Хвата під назвою "Залізний" мовний аргумент" (22.12.2001) представляється "дослідження" пана Железного, який вирішив запропонувати не мало, не багато, а "нову" версію походження "двомовності" в Україні.

На догоду російському націоналізму він каже, що Річчю Посполитою від колишньої Русі "юго-західні князівства" були "отторгнуті", а на потіху польському націоналізму виголошує, що вони потрапили "под мощное влияние Польского королевства". Далі йде сама суть мовознавчої "новизни": "почався процес схрещування місцевого слов'янорусского й польського мов". А відтак не забути й соціальні категорії, проблеми міста і села. Передові міщани, виявляється, так цупко трималися за "древнерусскую письменность", що "коли Україна повернулася у склад єдиного Русского государства, в жодній русифікації городів не було потреби". Що й бажано було довести, аби притягнути до відповідальності нинішніх порушників прав людини — українських "націонал-патріотів", які роблять "шалені спроби" нав'язати всім городським селянську мову. А навіщо вона їм, коли є що читати і на общерусском?

Пан Железний переорав товстенні словники і навипишував велику купу спільних слів для польської і української мов, яких він не знайшов у російській. За його "сміливою", як каже автор статті-рецензії Віктор Хват, теорією, городські й письменні тут невинні, весь тягар відповідальності покладений на неписьменних селян, на їхню усну мову: "в селах ополчення не зустрічало перехід (це при тому, що селянські повстання вибухали одне за одним — В. П.). Неписьменний мужик перебував у рабській залежності від польського пана і його численної челяді. Польські слова широким потоком проникали в його повсякчасну мову. Найбільш підходяща назва для цієї мови — російсько-польський діалект, хоча ми називаємо його українською мовою".

Оскільки у "новій" версії пана Железного щодо походження української мови довільно й упереджено спотворюється історія України і під такий покрив підганяється мовне питання, доведеться нагадати деякі факти. Після всім відомого 1240 року, коли татаромоголами був узятий Київ, українська державність ще сто років розвивалася як Галицько-Волинське князівство. Було воно безпосереднім сусідом Польщі, але ні про

яку колонізацію ні міського, ні сільського населення не могло бути й мови. Тільки з 1340 р. і до 1385 р., з часу короля Казимира і до Ядвіги — дочки угорського короля, який дістався польський трон, невелика західна частина України (Галичина) потрапила під владу Польщі. Але галичани, перебуваючи разом із поляками в різних державах аж до 1939 р., так і не колонізувалися, зберігши спільну мову зі всіма українцями. Це стосується навіть тих земель, що нині опинилися

фото Оксани Цезури

Залізний ківш совкової свідомості

у Польщі: Лемківщини, Холмщини, Підляшшя.

По-іншому склалася доля східних українських територій... Уже 1355 р. великим князем литовським Ольгердом від ординського ярма було звільнено майже всю Чернігівсько-Сіверську землю, а Поділля, Київщину і Переяславщину 1363 р. — після завданої нищівної поразки Золотій Орді у битві на Синіх Водах. До речі, на 17 років раніше, ніж відбулася Куликовська битва 1380 р.

Треба пам'ятати, що до 1430 р. вся Україна звільнилася від Золотої Орди, тоді як її влада над Москвою і після Куликовської битви тривала ще століття. "Самозвільнення" Москви, про яке каже пан Железний, і "купівля" волі шляхом входження до Польщі Укра-

їною — це чисті історичні вигадки, попросту — брехня.

У мовному плані за весь цей період з XIII і до XVI століття ні про яку колонізацію основних земель України, як і Білорусі, говорити не доводиться. Навпаки: державною мовою у Великому князівстві Литовському була літературна київська. Нею ж написана і найвизначніша пам'ятка — звід законів "Статут Великого князівства Литовського" 1588 р. Білорусі, яких протягом усього середньовіччя українці називали литвинами, і досі цей період вважають найвищим розквітом своєї державності, зберігають відтоді герб "Погоню" та біло-червоно-білий стяг.

Постає питання — коли ж, справді, почалися польсько-українські мовні контакти?

1385 року польське королівство і Велике князівство Литовське об'єдналися завдяки династичному шлюбу королеви Ядвіги і Ягайла — великого князя литовського, який став польським королем. Ця подія відома в історії як Кревська унія (тобто союз) за назвою маленького містечка Крево у Білорусі. Однак українські землі і далі належали до Великого князівства Литовського, а не до королівства Польського. І тільки під час нової Люблінської унії 1569 р., в кінці XVI століття, східні українські землі потрапили під безпосередню юрисдикцію Польщі. Лише з цього часу можна говорити про вплив польської мови на українську. Але колонізувалися якраз верхні верстви населення і передусім у містах, а не основна сільська маса. Аж до 50-х років XX століття більшість людей проживали саме в селах — від 80 % і до 60 %. Тільки за останні півстоліття це співвідношення змінилося.

Отже, коли брати принаймні Лівобережжя, то воно пробуло у Польщі з 1569 р. до національно-визвольного повстання під проводом Б. Хмельницького 1648 р. — усього 70 років, а Чернігівщина взагалі 30 років — з 1618 р., коли вона за Деулінською угодою була передана Польщі Московію. До Москви ж вона потрапила ще 1522 р. від Великого князівства Литовського. Між тим мова сільських чернігівців мало чим відрізняється від мови поліщуків з Київського і Житомирського Полісся. І це при тому, що Правобережна Україна після Андрусівського перемир'я 1667 р. була віддана Московію Польщі і перебувала в її складі до 1793 р., тобто ще століття.

Спроби колонізації за цей період були.

ПОЛЕМІКА

Але робилися вони не шляхом навчання місцевих українців-селян панської польської мови, а переселенням корінного польського населення, так званого осадництва. Однак, відомі документи, у яких відповідали перед королем особи скаржаться йому, що проходить 1–2 покоління і польські переселенці фактично українізуються. Тільки завдяки католицькій вірі деякі польські села досі збереглися на Житомирщині. Мова їх мешканців — звичайна українська. Не дивно, що під час попереднього перепису ще в УРСР з 300 тисяч поляків, що проживали тоді в Україні, близько 90 відсотків рідною мовою назвали українську.

Можна взяти ще характерніший приклад Закарпаття, яке ніколи не перебувало в складі Польщі. Незважаючи на закономірні діалектні відхилення, і там збереглася українська мова — ще з часу Київської держави. Тому стверджувати, що українська мова як виключно сільська виникла внаслідок колонізації, абсурдно.

Підібрані паном Железним приклади з польсько-російсько-українських словників абсолютно не коректні. Більшість із названих слів, такі як "блазень, блискавка, брама, будинок, гай, рік, рудий, розпуста" і тому подібне існують не тільки у польській мові, але й у чеській та словацькій. Отже, йдеться про цілу групу мов, а не лише дві з них.

Сучасні мовознавці значно ґрунтовніше за пана Железного вивчали питання про місце української мови серед усіх 12-ти існуючих слов'янських мов. При цьому підраховуються не тільки спільні лексеми, корені слів, але порівнюються і способи словотворення, граматичні форми, синтаксичні конструкції... Так от і виявилось, що українська мова значно ближча до словацької, словенської і хорватської, ніж до російської, до якої найближчими є болгарська і македонська. Під тиском цих неспростованих даних поділ слов'янських мов на південні, західні і східні довелося зовсім відкинути. А от при безпосередньому зіставленні польської і російської мов виявляється, що вони на фонетичному рівні мають важливі спільні особливості, яких нема у мові українській.

Володимир ПЕТРУК,

• науковий співробітник, письменник, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

фото Оксани Цезури

Словомлин

Для тих, кому не спиться опівночі і думається про всі земні проблеми на високому, олімпійському рівні, телемаїстри підготували сюрприз у вигляді програми "Остання барикада". Задум і назва програми — досить гучні, бо асоціюються з однією київською кав'ярнею, яку називали і українською резервацією, і

осередком сучасної української міської культури, що ностальгує за селом, і "бандеровським" клубом у центрі столиці, але врешті-решт просто закрили, бо Олесь Доній — власник кав'ярні, "став на про" з владою і вже розплатився й передвиборчим офісом, який просто розгромили. Що вже про бізнес говорити, якщо він

ОПІВНІЧНІ БІЙЦІ «ОСТАННЬОЇ БАРИКАДИ»

ДИСКУСІЯ НАВКОЛО...

має один прибуток — популярність у колах української інтелігенції. Причетність до телепроекту самого Олеся Донія — очевидна, бо й сам він є учасником майже всіх програм, а заяв стосовно того, що програма вкрала назву кав'ярні — не було.

Святе місце порожнім не буває, і "Остання барикада" продовжила своє життя у вигляді публічних засідань завісідників кав'ярні та їхніх одностудійців. Стосовно одностудійства, то програма стала чи не єдиною, яка транслює на всю Україну хороше відповіді на запитання, що обговорюється у штормовому режимі. Складається враження, що всі проблеми, які турбують народ і націю, мають два аспекти вирішення чи дві думки, що варті уваги — моя і неправильна. На фоні екзальтованих вигуків учасників, що зливаються у бджолиний гул і діють на глядачів певного режиму як снодійне, час від часу з'являється абсолютно неземний силует ведучого Михайла Бриниха, який ще в рекламному зображенні, прикриваючи свої екзотичні вуха, був схожим на олімпій-

ського Бога, а зачесавши коси, радує око своїм інопланетним ликом і манерою поведінки. Атараксично (за старим словником іноземних слів, атараксія — почуття не властиве членам радянського суспільства), відслуховуючи той чи той шквал правильних думок, що хвилями перекривають неправильні, він прищиплює або свій висновок, або попереджає про те, що й не треба згадувати — про рекламу, яка і цю програму годі бубликами.

З того, що вже було, маємо туманне уявлення про думку експертів, тобто учасників передач, стосовно "Камасутри" та її впливу на формування свідомості й сексуально-економічного стану України, знаємо і про те, "що то гроші!" для митця і справжнього таланту. Перед сном з'явилися факти популярності мемуарно-документального жанру, засвідчили парочку думок наших олімпійських конкурентів, які і в цьому розуміють нас як Боги. В одній з перших передач хор учасників, яким ще не вправлявся керувати ні ведучий, ані ведуча (їй, до речі, чомусь постійно соромно за те, що відбувається в студії), прозвучали і концеп-

туальні засади передачі — висвітлення правильних думок усіх зірок каналу "1+1". Отож даруйте: від перших передач цієї програми склалися враження, що не спиться опівночі всім ведучим цього каналу один без одного. Такого сплаву енергетичної напруги, за моїми спостереженнями, не переживала жодна з програм. Не дарма ж, мабуть, кожного з учасників "Останньої барикади" вчасно посадили у "правильну" програму і надали статусу ґуру. Чи то внаслідок подій, що вирували останнім часом і поставили багато запитань до виробників каналу, чи українська думка соромиться свого волевиявлення, але в "Останній барикаді" вона або звучить лишень у хорошому виконанні зірок-одностудійців, або тихо відмовчується, — переконанням, з думкою про те, що її все 'дно перекричить "правильні" герої програми.

Лариса БЕЗСМЕРТНА

Повторні розкопки Успенського собору. 1988 р.
Археолог Ю. Лукомський

Влітку 1914 року, стверджує дослідник життєпису Я. Пастернака відомий львівський археолог В. Петегрич, Я. Пастернак як випускник Львівського університету брав участь у роботі археологічної експедиції під керівництвом Я. Чекановського, що досліджувала пам'ятки трипільської культури в печері "Вертеба" (с. Білче Золоте на Тернопільщині). Ці розкопки стали початком його наукової кар'єри. Під час польової практики з археології він проводив також цікаві антропологічні дослідження, наслідком яких стала вартісна наукова праця "Антропометричні дослідження населення південної Жовківщини", що вийшла у світ аж у 1919 році.

На здібного студента звертає увагу В. Гнатюк, який дає йому рекомендацію на роботу до національного музею у Львові, де тоді директором працював відомий мистецтвознавець І. Свенцицький. За дорученням митрополита Андрія Шептицького молодий дослідник вивчає українську церковну старовину та збирає для музею цінні експонати. Але Перша світова війна і наступні події закинули Я. Пастернака в складі австрійської армії на Італійський фронт, де він дослужився до звання поручника. Після Листопадового зриву 1918 року переходить у ряди VII бригади Української Галицької Армії, а в складі Херсонської дивізії побував на Наддніпрянщині...

1 жовтня 1922 року він переїжджає до золотого Праги, щоб продовжити навчання в славетному Карловому університеті. Стрімке входження Я. Пастернака в когорту студентів археологів того часу, на думку дослідника "празького періоду" його життя, сучасного вченого зі Львова Т. Романюка, сталося завдяки дружній підтримці найавторитетнішого в тодішній Європі знавця історії та культури слов'янських народів, професора археології Любора Нідерле (1865—1944 рр.) Слухачами семінару з археології у всесвітньо відомого славіста разом із Пастернаком були такі знані пізніше вчені, як академіки Я. Філіп, Я. Бем, Я. Хрбїч. Оцінивши здібного науковця з України як "пильного, совісного й амбітного робітника", Любор Нідерле рекомендував його спочатку на посаду асистента археологічного відділу чеського Народного музею у Празі, а потім — асистентом Державного Археологічного Інституту. На підставі наукових досліджень в українських Карпатах Я. Пастернак публікує в 1925 р. працю "Прикарпатська Русь у молодшій кам'яній добі", а згодом захищає дисертацію "Українські Карпати в археології" і 26 березня 1926 року отримує звання доктора філософії. Із гордістю за свою націю вчений пізніше напише у своїй автобіографії: "Я був першим українцем, який одержав доктора як археолог".

Повернення Пастернака до Львова у 1928 році ознаменувалося появою однієї з однією кількох фундаментальних праць: "Гальштатська культура Закарпаття в його природ-

них межах" (1930 р.), "Нововідкриті римські пам'ятки в Галичині і Волині" (1931 р.), "Перша бронзова доба в Галичині в світлі нових розкопок" (1933 р.). А кожне нове число релігійного журналу "Богословія" за 1932 рік відкривалося розділами "Короткої археології західноукраїнських земель" (згодом вийшла окремою монографією). Усе це засвідчило, що історична наука України має першорядного майстра синтетичних студій. Більше того, наукові праці Я. Пастернака, створені в час наближення голодомору на Східній Україні і сумнозвісної "пацифікації" в окупованій поляками Галичині, задекларували рівноцінність українського історичного процесу із сусідніми народами від палеолітичної епохи до княжої доби, а в окремих ділянках господарського і культурного життя — навіть віковічні пріоритети українства.

Пастернак не займався політикою, та його жертвність українській археології прислужилася національній суспільній справі. Прості за викладом і дохідливі за логікою статті вченого в народних часописах "Новий час", "Діло", "Наша Батьківщина", "Літопис Бойківщини", "Життя і знання" будили в народі почуття любові до своєї минувшини та її історичних героїв. Його праця в музеї Українського мистецтва (1928—1929 рр.), керівництво музеєм Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка (1929—1939 рр.) збагатили скарбниці національних старожитностей.

Немалі заслуги дослідника і в царині педагогіки. За викладацьку роботу Я. Пастернак отримав у 1935 році звання доцента Українського Вільного університету у Празі, а в 1936 р. — професора археології Львівської Богословської Академії. Тоді ж для студентів-богословів вчений написав посібник із біблійної археології — "Святе Письмо в світлі археологічних джерел". У 1929 році його обирають дійсним членом НТШ, що, по суті, сповістило світ про народження нового українського академіка.

Протягом свого життя невтомний дослідник здійснив розкопки у понад 60 місцевостях Галичини, Волині, Закарпаття і Чехословаччини. Та навіть у цій спеціальній діяльності пріоритетною проблемою для себе і всієї тогочасної української археології Я. Пастернак визначив княжий Галич.

Чому саме таке завдання поставив перед наукою вчений, адже археологи торували дорогу до старого Галича вже близько 100 років перед ним? По-перше, розшукуючи місцезнаходження княжої столиці, ніхто із Пастернакових попередників не відповів конкретно на запитання: де ж розташовувалось втрачене місто? А по-друге, в історичній літературі нагромадилося так багато гіпотез щодо проблеми локалізації літописного Галича, що вони тільки заперечували одна одну. Тож Пастернак першим зрозумів, який грандіозний археологічний матеріал дасть відкриття міста і повноцінно

ВІН ЗНАЙШОВ КЛЮЧ ДО НАШОЇ ІСТОРІЇ

Видатний, хоч і призабутий, український археолог Ярослав Пастернак народився 2 січня 1892 року у містечку Хирові, що на Самбірщині, в родині греко-католицького священика. Його батько цікавився архітектурою, мистецтвом, добре малював і грав на скрипці. Саме він прищепив синові любов до рідної землі та її неоціненних історичних скарбів.

"Вступивши до Львівського університе-

ту, — пише Я. Пастернак у своїй автобіографії, — студіював археологію в професора Кароля Гадачека і антропологію у професора Яна Чекановського. Починаючи з 1912 року проводив фольклорні дослідження Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка". Великий вплив на формування особистості майбутнього вченого мали лекції видатного українського історика Михайла Грушевського.

розкриє його історію там, де "літопис задвірами обійшов".

Феномен археологічного відкриття Я. Пастернака, здавалося б, випливає із геніальної наукової інтуїції вченого. Справді, захопившись метою відкрити княжий Галич і маючи матеріальну підтримку з боку митрополита А. Шептицького, він у 1934 році вже мав обґрунтовану концепцію: "Старий собор мусив стояти в найближчому сусідстві сьогоденної церкви". Все ж не стільки інтуїція, скільки ретельне вивчення найрізноманітніших історичних джерел привело Я. Пастернака до успіху. Як дослідник із високою європейською науковою культурою, він не просто простежив історію творчих злетів і невдач кожного із своїх попередників, а й віддав належне їхньому поступові в розв'язанні "проблеми номер один" української археології. Таким чином, уперше до систематизації і конкретного аналізу була залучена вся археологічна база з теренів княжого Галича, особливо в огляді історії досліджень архітектурних пам'яток. У літописних джерелах давньоруського часу Я. Пастернак знайшов "акцент" своєї концепції: і Успенський собор, і літописне місто треба шукати тільки на Крилоській горі. А залучення архівних середньовічних матеріалів, що стосувалися історії Галицької митрополії і Крилоса, впритул наблизили вченого до його наукової мети.

Про те, як джерелознавство допомагало Я. Пастернакові робити сенсаційні археологічні відкриття, свідчать, зокрема, дослідження, проведені ним улітку 1935 року в південно-західній околиці крилоського лісу "Діброва". Археолог знав про угорську хроніку анонімного писаря короля Бели, яка містить першу писемну згадку про Галич. Топоніми двох курганних поховань у лісі (Мадярські могили) спонукали перевірити версію іноземного писемного джерела. До того ж, окрім названих, Я. Пастернак послуговувався ще одним історичним джерелом, яке залишалося поза увагою дослідників княжого Галича. Якраз напередодні його приїзду в Крилос завершили свою роботу Лев Чачковський і Ярослав Хмельський, які систематично вивчали терени колишньої столиці й уклали детальну карту (із супровідним текстом) усіх укріплень та церков, що збереглися на терені сіл Крилоса, Підгороддя й Залукви. Саме тому відкриття Успенського собору 25 липня 1936 р. остаточно завершило багаторічну дискусію, де стояв Галич — одна із столиць княжої України-Русі. Велетенські розміри плану фундаментів (32,4х37,5), конструктивні особливості храму (великий чотиристовпний триапсидний храм, з трьох боків охоплений галереями), багатство кам'яного декору і розкіш внутрішнього інтер'єру переконали науковий світ: у Крилосі відкрито рештки однієї з найвеличніших церков середньовічної Європи.

Наступною сенсацією продовжених у 1937 році Я. Пастернаком у Крилосі археологічних розкопок ста-

ло відкриття тлінних останків фундатора галицького кафедрального собору князя Ярослава Осмомисла. Цікаво, що роком раніше вчений передбачив майбутній науковий триумф, пишучи в одному із львівських часописів: "...і якщо саме в 750-річницю смерті Ярослава Осмомисла тлінні останки його, так це буде небувала щаслива подія не лиш для української археології, зокрема церковної, а й для цілого українського народу, і створиться святиня народної традиції, якої у нас досі не було".

Я. Пастернак не довів дослідження собору до завершення, він лише окреслив на сторінках "Старого Галича" контури сенсаційної знахідки XX століття. Його талант археолога довершив також реставрацію картини історії галицької архітектурної школи. Адже, окрім Успенського собору, вченому належить відкриття фундаментів церкви Бориса і Гліба (XIII ст.) в селі Побережжя й дослідження Воскресенської ротонди (XIII ст.). Зрештою, всі розділи монографії мають настільки універсальний характер, що вона стала енциклопедією з археології княжого Галича. "Крилось став місцем відвідин, студій, прогулянок і прощ, — згадує учасник розкопок Дмитро Герчанівський. — Бували тут тепер вчені німці, поляки, українці..., а за рік на свято Успіння Пр. Богородиці біля церкви було близько 14—15 тисяч людей!"

Вінцем наукової діяльності Я. Пастернака стало капітальне

Найкоштовніша знахідка з розкопок на "Золотому току" — золотий емальований колт

дослідження "Археологія України", видруковане в Торонто у 1961 році. "Свою працю "Археологія України" передаю молодим археологам і любителям української старовини з побажанням добитися все нових і кращих успіхів у виявленні правди про роллю українського народу в Східній Європі, його повну національну і культурну окремішність уже з праісторичних часів і тим підтвердити його право на вільне, самостійне життя у своїй батьківщині", — звертався в передмові автор до своїх читачів.

Продовжувач справи Пастернака, відомий фахівець у ділянці

слов'янської і давньоруської археології Вітольд Ауплі, який, починаючи з 1969 року, продовжив стаціонарні розкопки на Крилоській горі, ні на хвилину не розлучався з монографією "Старий Галич". Не боячись переслідувань, з повагою говорив про наукове подвижництво славетного археолога і професора української історії Львівського університету Ярослав Кісь. Книга Я. Пастернака все життя була дороговказом і для доктора мистецтвознавства, професора Прикарпатського університету Михайла Фіголя.

Символічно, що саме в рік, коли Україна повернула собі державницьку самостійність, почалося повернення на Батьківщину Ярослава Пастернака. Восени 1991 року глава УГКЦ кардинал М. Любачівський звернувся до НТШ у Львові з проханням провести у крипті собору святого Юра археологічні розкопки. Дослідницьку групу очолили досвідчені фахівці М. Бандрівський, Ю. Лукомський і Р. Сулик, і 14 листопада вони зробили сенсаційне відкриття. Поряд із численними похованнями у південній частині крипти дослідники натрапили на диктовий князів міг біля похований у катедрі княжого Галича...

Доц., д-р Ярослав Пастернак, директор музею НТШ, дослідник Крилоса".

Отсим заявляю під словом честі науковця, що приложені до цього письма кости — комплексний скелет старшого чоловіка — є ті самі, які я найшов у кам'яній саркофагу серед фундаментів княжої галицької катедрі в Крилосі. Це є тлінні останки основника згаданої катедрі, галицького князя Ярослава Осмомисла, що помер 1187 р., бо, як виказують основні історичні дослідження, тільки він один з усіх галицьких князів міг бути похований у катедрі княжого Галича...

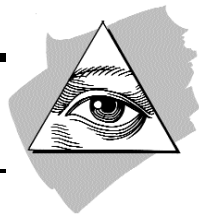
Очевидно, що, відчуваючи наближення війни, археолог попросив у митрополита А. Шептицького дозволу заховати найціннішу у його житті знахідку у святому і найбільш безпечному місці — крипті собору св. Юра у Львові.

А 27 вересня 1997 року львівська газета "За вільну Україну" розповіла про долю двох найцінніших набутоків із розкопок Я. Пастернака: золотого колта, знайденого на "Золотому Току" в Галичі, і кістяної пластини з окладу ікони, на якій зображено бояра-лицаря із Пліснеська, що тривалий час вважалися втраченими для науки. Вирушаючи в еміграцію, вчений вивіз із собою деякі шедеври національної культури, та перед смертю через дружину заповів учениці Ліді Палій передати реліквії історії в Україну, коли та стане незалежною державою.

Повернення книги "Старий Галич" — теж перший крок до сповнення заповіту славетного вченого.

Ігор КОВАЛЬ

● Голова Івано-Франківської "Просвіти"

ДУША ВСЕ Ж ПРАГНЕ ЗБАГНУТИ

Про трипільську культуру сьогодні багато мовиться серед археологів і культурологів, істориків і філософів, ідеологів і політиків, у колі фахівців і аматорів, у студентських аудиторіях і широкому загальному шанувальників її. Видатна цивілізація часом стає вигідними козирями для політичних маніпуляцій ідеологів та культурологів — на шпальтах газет на цю тему друкується чимало дискусійного матеріалу, що потребує об'єктивної оцінки фахівців.

Етнічна приналежність трипільської культури є проблемою походження європейських народів і нерідко подається у перекручуваннях. Як ось у виданому нещодавно Інститутом археології НАНУ тритомнику "Стародавня історія України". Керівник авторського колективу академік П. Толочко заявив у пресі: "...ми впали в небезпечну крайність, підгрибаючи все, що погано лежить, і миттєво проголошуючи це українською історією. Нею вже стала трипільська культура..." І маніфестує спільні зусилля науковців академічного видання: "Ми намагаємося поставити все на свої місця... Головна мета вченого — її величність істина". Керовані ним автори (у погоні за омріяною "істиною") вважають, що трипільська культура за своїм походженням чужорідна Україні, бо трипільське населення прийшло — у скульптурній пластиці образів трипільців відтворено обличчя людей Близького Сходу з великим горбати носами і т. п.

Та чи не напускають науковці на чолі з головним офіційним істориком непроглядного туману такими "істинами" на своїх співвітчизників? Щодо "горбатих носів", то в гончарній пластиці народних майстрів Полтавщини, Чернігівщини, Слобожанщини, Київщини, Уманщини, Поділля (обидва боки Славути) з минулих століть і аж по сьогодні саме ці горбаті носи і є виразними й, мабуть, улюбленими деталями їхнього натхненого образотворення. Тоді, виходить, і вони, наші традиційні гончарі, також прийшли? Досі у більшості археологів, дослідників енеоліту, починаючи від В. Хвойки, який її відкрив, зв'язок трипільської культури з українською історією не викликав сумнівів. Пошлемося на академіка Б. Рибаків (одного з учителів академіка П. Толочка), якого дуже важко запідозрити в українському "патріотизмі" та "міфотворчості", але саме він ствердив ("Новітня концепція", 1990): "Я обстоюю позицію, що українці живуть автохтонно, тобто споконвічно на корінній слов'янській землі. При цьому я спираюся на трьох китів історичної науки: Нідерле, який створив "Слов'янську енциклопедію", академіка Грекова, історика держави і права Юшкова". І раніше, в 1965 р. ("Археология СССР", №1—2) він підкреслював: "тільки слов'ян можна вважати прямими нащадками трипільців". Питаємо в головного офіційного історика П. Толочка: хто ж і чію історію підгрибає? Трипільську культуру, що "погано лежить" на землях українських?

Цілком унісон академікові, своєму патроніві, доктор історичних наук Л. Залізняк у статті "Про трипільців, семітів та незбагненну українську душу" взявся розтлумачувати генезу трипільської культури і заплутався сам... поміж двох сосон. Автор займається вивченням мезоліту (пізнього кам'яного віку) — саме його матеріальною культурою, що не має ознак етніч-

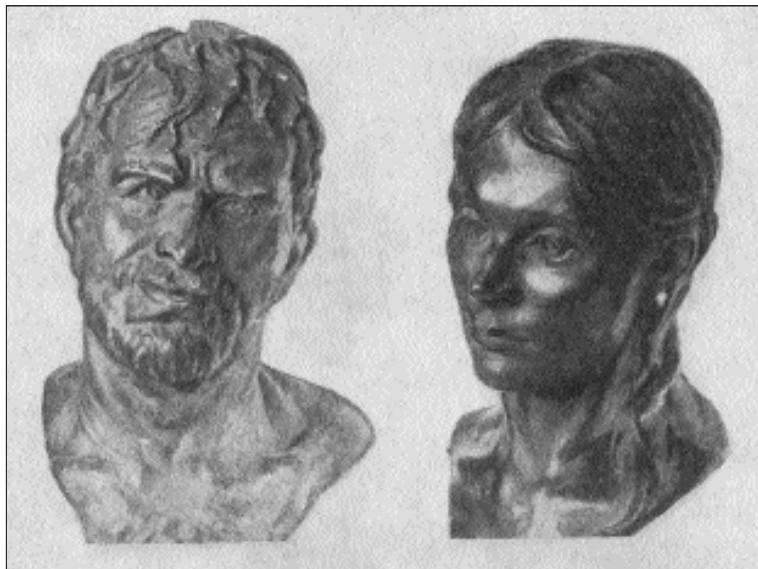
ної приналежності, він намагається переконати, ніби трипільці прибули з Малої Азії: там стався демографічний вибух і надлишки населення розселилися на Балкани, до Індії, Аравії, у Північну Африку. Згодом заселили Молдову та південь і лісостеп України. Проте одне тут неясно: звідки ж у Малій Азії зібралось стільки населення? За територією вона менша за Балкани!

Усе те, що не співвідноситься з точкою зору офіційної археології (хоча академік Б. Рибаків і академік П. Толочко зі своїм колективом видання "Стародавня історія України" — чинники офіційної науки, а які полярні думки стосовно трипільця!) Л. Залізняк іменує аматорством або "міфотворчістю". Однак шановний професор не звинувачує у "міфічності" самоозначень "богообраного" народу і не піддає глумові "Мифы русского народа", а надміри патріотизму в їхніх ідеологіях не наважується (як це б мало впливати з його логіки) віднести до розряду національного безглуздя. Подаючи трипільців як малоазійців, він вказує, що "ці люди належали до східносередземноморського антропологічного типу, ...невисоким зростом, темною пігментацією, скошеним чолом і великим носом своєрідної форми". (Певно, принциповий історик власними очима тепер (!) побачив цих людей з темною пігментацією? Але ж не особливо прихильний до трипільської культури доктор історичних наук Д. Телегін в "Археології України" (Київ, 1994) пише, що населення на території України було одного й того ж антропологічно-

ри Європи і Азії, ще раніше ("Неолит Украины", 1969, "Энеолит Украины", 1974) довів: "Релігійно-космічні уявлення племен бугодністровської культури і генетично пов'язане з нею трипільля були, безсумнівно, індоєвропейськими, що має підтвердження в індоіранській і, особливо, у давньогрецькій міфології й символіці". Сама бугодністровська культура генетично входить у мезоліт, "а разом з тим, як своєрідний етнокультурний міст між неолітом Східної і Західної Європи".

Упродовж XIX—XX століть офіційними чинниками історія українського народу систематично спотворювалася. Ця практика продиктована тенденціями ідеологічного спрямування. Знані класики Маркс і Енгельс визначали, що є народи "історичні" (вважайте, читачу, панівні — цебто завойовницькі), великі, а є "неісторичні", тобто малі, що мають лягти погноєм задля могуття "історичних". Такими безперспективними народами вони назвали й слов'ян. Цілковито за такою указкою професор гарвардського університету О. Пріцак уперто переінакшує історію України-Руси (М. Грушевський своєю багатотомною фундаментальною працею не переконав його), приписуючи заснування Київської Русі хозарами, що були тюрками ("Хозарська держава — попередниця Київської Русі", "Віче", 1992).

Геть не спровокований українським буржуазним (!) націоналізмом, а задля історичної правди поляк М. Красуський 1880 р. на свої кошти видруковує "Древность малороссийского языка", де з допо-

Зовнішній вигляд людей епохи неоліту та енеоліту з Надпоріжжя. Реконструкція М. М. Герасимова

го типу з часів мезоліту, потім неоліту і в добу трипільську. (Для пояснення пропонуємо фото з реконструкції людей цих епох).

Трипільська цивілізація, сформувавшись саме між Дністром і Дніпром, досягла найвищого розквіту й проіснувала як цілість майже 2 тисячі років, а нині закономірно постає велетенською духовною цитаделлю, навколо якої схиляються списи речників ідеї глобалізму. Тож і не дивно, що вона, за умоглядними версіями певної категорії археологів (теорія міграції культур), неначе той циганський табір, мусила блукати по широтах і меридіанах — то була на Близькому Сході, то опинялася на Балканах, увесь час зазнаючи (за чимись міркуваннями!) "ін'єкцій" сусідніх племен, етносів чи етнічних масивів. А між тим доктор археології В. Даниленко, глибинно дослідивши давні археологічні культу-

могою порівняльного аналізу європейських мов обґрунтовує власну тезу: "Займаючись тривалий час порівнянням арійських мов, я дійшов переконання, що малоросійська мова не тільки старіша від усіх слов'янських... а й санскритської, грецької, латинської та інших арійських". (Його висновків ніхто, до речі, не спростував). То чому ж не дослуховуються до цих визначень ті, хто береться написати правдиву історію українців?

У роки панування комуно-більшовицької влади право визначати істину мав всесильний ідеологічний відділ ЦК КПРС, який нічого не вивчав, але вершив долю науки. Традиція таких суддів склалася і в Інституті археології України. Очевидно, що за своїми науковими потугами наші археологи не спроможні аргументувати: з чого ми, українці, постали? де наші прародки? І чи переривається зв'язок по-

ИНВЕКТИВА З ПРИВОДУ

колінь? Та спадковість культур археологічних? То, може, ставаймо до роботи очищати од завалів нашу історію, не рвучи пуповину нашого первородства? Але прислухаймося і до висновків, не заангажованих ідеологічними постулатами, найавторитетніших зарубіжних істориків.

Англійські вчені Кларк і Пігот ("Передісторичні суспільства") визначають: "Між Карпатами й Кавказом місце групи індоєвропейських народів. Вони — предки кімерійців і скитів". І додають: "Середній Схід, Індія, Пакистан, Месопотамія, Близький Схід, колонізовані людьми з території України". Австралійський історик Г. Чайльд ("Досвіток Європейської цивілізації") зазначає: "Міграція з причорноморських степів не тільки на Південний Схід — Месопотамію та Іран, але й на Південний Захід — на Балкани, до Трої. З причорноморських степів у найранішій цивілізації розвивалася індоєвропейська мова". Англієць Сір Леонард Вуллі ("Початки цивілізації. Історія мови") дослідив, що племена аріїв вийшли з українських земель і були творцями нових держав і їхньої культури, де вони поселилися, зокрема і в Месопотамії. Чеський лінгвіст Нідерле довів, що мова трипільців — праслов'янська мова, і вважає коліскою індоєвропейців територію на південь од Прип'яті.

Запитуємо у "знавців": де ж насправді був отой демографічний вибух, що зумовив розселення індоєвропейської спільності? де з'явилися найдавніші хлібороби з огляду на міркування світової історичної науки?

Трипільська цивілізація відкривається нам, нинішнім і майбутнім нащадкам, як найунікальніша оаза духовного буття наших попередників на Євразійському материкі, якщо до вислідження її комплексно докладуть зусиль історики і мистецтвознавці, археологи і мовознавці, астрономи й етнографи, релігієзнавці й архітектори, астрономи і художники, фольклористи і міфологи, естетики і епіграфологи. Ми, сьогочасні, не лише зацікавлені минулим і уважні співпереживачі того прекрасного, що було на нашій землі, не тільки спадкоємці величного побутування і вершинних злетів космовідань наших прапредків, ми, насамперед, є покликані Вищим Розумом уберігати світоносні ідеали нашого перводуху та примножувати плин космопланетарної енергії образотворення. І знаймо: ні хозаромислий О. Пріцак, ні імперієць М. Погодін, ані наш усезнаючий академік Толочко, ні новітній "...знавець" М. Попович, не кажучи вже про різної масті "німців" чи "доброжелателів", не віднайдуть нам правди нашої історії. Ось тому не уярмлена чужими догмами українська душа постійно прагнутиме досягнути давню історію рідної землі і її людності в істинності, а не в кривотлумаченнях.

Олександр ФИСУН,
художник, член НСХУ,
історик мистецтва;

Вадим МИЦИК,

- директор Тальнівського музею історії хліборобства, археолог, лауреат премії ім. В. Хвойки

ДУМКА ВЧЕНОГО

МИ ВСІ МОЖЕМО ХОДИТИ В ЗОЛОТІ

І не тільки тому, що надра України багаті на золото. А передовсім тому, що мідь, на яку також багата наша земля — це вся електротехнічна і електронна промисловість. Нині ми купуємо мідь за валюту. Причому, з Росії. Щорічний імпорт міді в Україну коштує нам до 300 млн. доларів США, тоді як капітальні вкладення в освоєння першої черги родовищ міді становлять суму вдесятеро меншу. І зрозуміло чому: адже самородна мідь залягає майже на поверхні — копай і бери. Для переробки руди використовуються наявні потужності одного з діючих металургійних комбінатів України.

Невеличкий первинний фінансовий поштовх зрушить з місця лавину прибутковості. Бо ця міденосна геологічна зона за своїми параметрами цілком заслуговує бути занесеною до реєстру таких всесвітньо відомих металоносних поясів, як африканський, індійський, китайський і уральський. Причому, витрати на збагачення руди в даному випадку — мінімальні, адже базова самородність міді значно зменшує масштаби такої звичайно кошової операції як флотація із застосуванням адсорбуючих реагентів.

Видобуток власної міді не тільки збільшить бюджет України на суму зо два мільярди гривень, а й стабілізує демографічну ситуацію в тих регіонах, де безробіття перетворилося нині на головний чинник дезорганізації життя.

Анатолій РАДЗІВІЛ

ТЕРМІНОЛОГІЯ

СЛІД ШУКАТИ ТАКОЖ У ДОНБАСІ

Дані останніх років про масштаби міденосності Волино-Поділля України та межуєючої з ним з півночі частини Білорусі дають можливість пов'язати відомі промислові родовища Польщі з перспективними на мідь структурами України (...) в один Передкарпатський міденосний пояс...

Отримано надійні ознаки багатоповерховості покладів та визначення їх розмірів на глибину за протяжністю на підставі означення рудо-контролюючих тектоно-магматичних структур...

Самородна мідь асоціюється з купритом, малахітом. Вкраплена та прожилково-вкраплена самородна мідь виявляється систематично в мигдалекам'яних андезитах і андезито-базальтах... особливо в мигдалінах, виповнених хлоритами і цеолітами.

...У зв'язку з цим слід проаналізувати... пограничні структури Криму... та внутрішній кут платформи Складчастого Донбасу, де... виявлено альпійські прояви, які можуть бути перспективними на мідь.

Зі статті

А. Я. та В. Я. Радзівіллів
"Передкарпатський міденосний пояс та його геолого-структурні позиції"

Геологію знаю не тільки з аудиторії, а й з експедицій. Тому завжди бентежила думка: чому це Україна, яка знаходиться на розломах Українського Кристалічного щита, не має міді? Тим більше, що мідь практично ніколи не буває сама, бо її супроводжують в родовищах інші кольорові метали, а серед них — срібло, золото, нікель тощо.

АРХЕОЛОГІ НЕ ПОМІТИЛИ

Численні вироби епохи бронзи (сплав міді з оловом, залізом тощо), що наповнюють стенди історичних і краєзнавчих музеїв Європи, чомусь, упродовж тривалого часу, не сприймалися як вітчизняний продукт. Вважалося, що мідь для місцевих потреб завозилася з Кавказу, Балкан, Середземномор'я. Причому, ніхто не звертав уваги на два, здавалося б, очевидні факти: по-перше, бронзові вироби східноєвропейської рівнини набагато старші від західноєвропейських; по-друге, за даними археологічних досліджень, ареал поширення східноєвропейських виробів із застосуванням міді вказував на їх концентрацію саме в районі Волині і Поділля.

За часів СРСР про мідь в Україні не було мови навіть серед геологів, а відповідна інформація перебувала за сімома печатками в сейфах геологічного управління Мінцветмета в Москві.

Тому лише з 1992 року розпочато цілеспрямовану розвідку й оцінку покладів міді в Україні. І результати не забарилися. Та ще й які результати! Вченими Інституту геологічних наук спільно із колективами геологорозвідувальних партій уже визначено межі величезної міденосної провінції, яка простягається у формі дуги протяжністю понад 500 кілометрів і шириною до 100 кілометрів по території Рівненської і Волинської областей, огинаючи Карпати, з продовженням на території Польщі.

НЕВІРОГІДНА ОЧЕВИДНІСТЬ

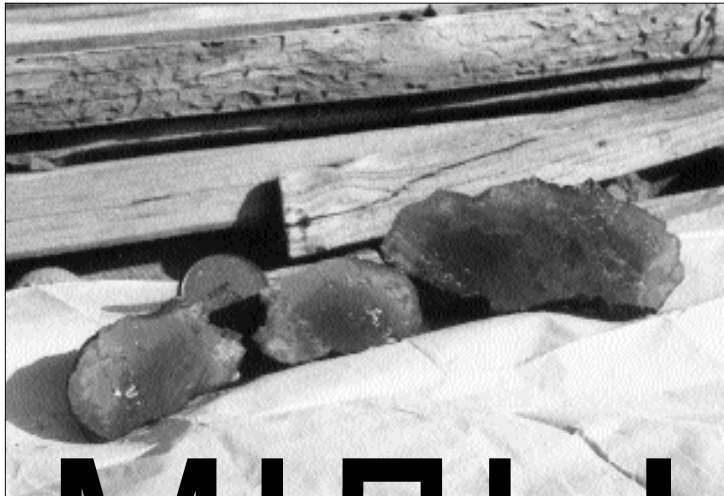
Геолого-пошукові роботи на мідь в Україні продовжуються, але те, що вже відкрито і визначено, дозволяє переконливо стверджувати, що на ділянках Рафаловка (Рівненська область) і Жирічі (Волинська обл.) є багаті поклади самородної міді.

Причому, мідна руда залягає на невеликих глибинах, а подекуди виходить просто на поверхню. **Ресурси лише цих двох, зазначених вище, ділянок становлять близько 20 млн. тонн чистої міді.** І такі насправді чистої, бо аж 99,9 % за вмістом елемента Cu в металевих вклю-

Авторські права українських геологів захищено

І як ви гадаєте, чого це московсько-імперська братія укупі з вітчизняними колаборантами аж зі шкіри вилазить у своєму прагненні одурити народ України та втягнути його до різних "союзів" та "спільних просторів"? Правильно міркуєте: бо хоче забрати наш простір. Разом із нашими величезними національними багатствами, що містяться у наших національних надрах.

МІДЬ!

ченнях несучої породи. Крім самородної міді (5,1 %), в міденосній руді міститься срібло (0,05 %) і золото (1,22 грама на тону). У світовій практиці переробки руд і виробництва кольорових металів прийнято за нижню межу доцільності розробки родовищ вміст в руді міді від 0,7—1,0 %. Тому, як бачимо, українські родовища є насправді унікальними, як за вмістом, так і за чистотою металевих включень. Вочевидь, Бог, створюючи благодатні українські надра, подбав про те, щоб металонесуча розплавлена частина магми посувалася нагору, через щільні в розломах кори, без поспіху, солідно, з тривалим періодом зниження температури, концентруючи мідь, збираючи її у згустки-самородки, що їх ми нині з такою цікавістю і радісною недовірою розглядаємо.

Як стверджує один із дослідників українських покладів міді, завідувач відділення Інституту геологічних наук НАН України, доктор геолого-мінералогічних наук Анатолій Радзівілл, дві зазначені волинсько-рівненські ділянки — це тільки початок освоєння величезної системи родовищ, міді в яких вистачить і на XXII століття.

УКРАЇНА — ГЕОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Наша розмова з Анатолієм Радзівіллом поступово вийшла за межі чисто "мідного" питання.

— **Анатолію Яковичу, які перспективи Ви бачите для України?**

— Україна — це унікальне явище. Саме в цій частині земної кулі — 40х40 (маю на увазі географічну широту і довготу) — сформувалася структура, яка несе в собі всю повноту інформації про геологічну історію планети. Кристалічний щит з розломами вздовж Дніпра, навколишні гірські пасма на заході України і шельф морів на півдні демонструє нам практично

весь спектр аргументів геологічних можливостей земної кулі.

— **Чи немає тут якогось перебільшення, чи є підстави вважати Україну геологічним феноменом планети?**

— Я завжди дуже обережний у висновках. Але шукаючи першопричину всієї динаміки подій на Землі, бачимо, що саме на

Кар'єр на ділянці Рафаловка (Рівненська область); виділено — родовище самородної міді

Кристалічному щиті зародилася перша органічна маса, яка потім дала такі унікальні геологічні утворення як, наприклад, наше Завалівське графітне родовище (найбільше в колишньому СРСР). А наші українські чорноземи — це також цілком законне, хоча й унікальне для планети явище.

— **Охарактеризуйте, будь ласка, геологічну мапу України загалом. Адже відомо, наприклад, що в нашій державі здійснюється промисловий видобуток золота, алмазів, дорогоцінного каміння, рідкісних металів, не кажучи вже про енергетичну сировину...**

— Так склалося, що геологію нерідко розглядають як прикладну галузь, яка начебто має існувати для потреб політиків. Дійсно, у нас присутні практично всі корисні копалини: від унікальних глин до важких металів і рідкоземельних елементів. Тільки шкода, що геологію багато хто не сприймає як провідну і фундаментальну природничу науку, як

БАГАТСТВА РІДНОЇ ЗЕМЛІ

складову частину нашої національної культури і традиції, як розділ планетології.

І саме в цьому дуже великого значення набуває Україна, її територія, як певна модель геологічної історії Землі. У нас представлені всі геологічні структури, причому, в такій послідовності, в якій творилася і нарощувалася материкова частина за рахунок океанічної.

Так що маємо, з одного боку, величезні багатства в корисних копалинах, а з другого — підвалини для зрозуміння того, хто ми є, щоб ставитися до свого власного та суспільного життя не лише з позиції задоволення поточних потреб споживання, а й з позицій оцінки можливостей планетарного розвитку. Як сказано в Святому Письмі, — "Із землі вийшов, у землю повернешся". Земля, геологічна наука, дає основу для концепції розвитку живого, яке вийшло з неживого.

— **Саме так: "...тоді ж то Господь Бог зліпив людину з пороку землі і вдихнув у її ніздрі подих життя..."**

— Глина була першим матеріалом... Ви подивіться: де зародилися перші цивілізації? Там, де льоси, де глини. Трипільська культура — це культура глини, яка дала світові сонячну кераміку. Академік Вернадський прирівняв діяльність людини до геологічної, планетарної діяльності.

— **Ваша діяльність, Анатолію Яковичу, також була планетарною, далеко від України...**

— Так. Майже півтора десятиріччя років пропрацював у геолого-

розвідувальних експедиціях на Колімі, у Верхоянні...

— **І що там шукали?**

— Спочатку уран. Але потім, коли в Україні було відкрито великі родовища урану, ці роботи на Колімі припинили. Шукали золото. Відкрили нову золотоносну провінцію на Чукотці.

— **Чи відкриття міді в Україні за Вашою участю було для Вас великою несподіванкою?**

— Мідь в Україні була відома давно у дуже малих проявах, що начебто підтверджувало неможливість наявності великих промислових родовищ. Багато хто дотримувався таких переконань. Нині ці твердження спростовано...

Наприкінці нашої бесіди Анатолій Якович продемонстрував нам зразки самородної міді, промисловий видобуток якої в Україні тільки назриває.

Євген ҐОЛИБАРД

БУДЬМО І СЕБЕ НЕ ГУДЬМО!

Уявіть собі, що з 1991 року усі наші громадяни, хоча б українці, стали патріотами. Я вас запевняю, ми сьогодні стояли б набагато вище і міцніше серед народів світу. Але ж, як сказав відомий політик: "Маємо те, що маємо". Хіба могло бути по-іншому, коли відомі політичні сили ведуть відкриту боротьбу проти України, постійно тримають палицю в колесі українського державотворення? Маючи при цьому значну підтримку. Так кого ж маємо винити? Адже кожен народ достойний своєї влади. Подумайте...

Колись у нашому селі був один п'яниця і один злодій. Сьогодні в Україні 70 тисяч наркоманів і 700 тисяч алкоголіків. А про злодіїв немає що й говорити... І, на жаль, в більшості своїх, все це навів нам вітер зі Сходу. Вітер, який упродовж століть вивірював український патріотизм, сприяв манкуртизму, яничарству в Україні. Тому основана наша сьогоднішня криза — це криза совісті, моралі, гуманізму. Дасть Бог совісті, додасть патріотизму нашим властям і все швидко піде на лад. А поки що ми пишаємося тільки минулим — козацьким патріотизмом, козацьким побратимством, яке ніколи не було порушене; глибокою вірою в Бога наших пращурів, їхньою духовністю. Історичних прикладів для наслідування достатньо, але сьогодні — справа за нами... За кожним із нас!

Розпочнімо хоча б із культури пиття. Тим більше, що малі дози алкоголю можуть бути корисними для організму. "Пий вино, але не упивайся" — заповідалося пращурами. Свого часу М. Горбачов з Є. Лігачовим не прислухалися до цієї істини і завдали непоправних збитків вітчизняному виноградарству та й здоров'ю людей. Німецькі вчені вважають, що завдяки червоному вину життєздатність серця і судин підвищується на 50%. Обстеження пройшли понад 90 тисяч добровольців у Німеччині і США — у непитущих інфаркти міокарда й інсульти відзначалися частіше, ніж

у тих, хто щодня випивав двісті грамів вина. Якщо при цьому врахувати якість життя, то коментарі зайві...

Необхідно всіляко викорінювати наркоманію та паління, передусім, серед молоді і, особливо, дівчат — носіїв надії на здорове демографічне відродження нації. Адже не можна так нерозсудливо сприяти раку легень, виразковій хворобі шлунку, ендартеріїту, який може привести до ампутації нижніх кінцівок, інфаркту міокарда, інсульту, гіпертонічної хвороби, безпліддя, підвищеного ризику вад розвитку дитини, імпотенції тощо. В крові людини, яка випалює пачку сигарет за день, рівень дуже шкідливого оксиду вуглецю — 9,5%, 30—40% випадків смертей від ішемічної хвороби серця, 75% — від хронічних хвороб легень, 90% — від раку легень. За даними ВОЗ, в Україні від хвороб, які пов'язані з палінням, щорічно вмирає понад 100 тисяч чоловік. Заради чого такі жертви?

Формуванню **здорового способу життя** не в останню чергу сприяє чи не найкраща у світі українська кухня. Чого вартий український борщ — джерело вітамінів, мікроелементів тощо, оспіваний великим Гоголем вареники в сметані, мед, напої-настойки, сало, яке свого часу буквально врятувало націю тощо (на наше щастя вороги — мусульмани — не їли сала). Величезне значення при цьому мав — та й нині має — рослинний світ. Помірне раціональне харчування, утримання при ньому, періодичні пости — запорука здорового способу життя. Давня народна мудрість радить: сніданок треба з'їсти самому, обід розділити з другом, а вечерю віддати ворогу...

Любов та повага впродовж подружнього життя, раціональні сексуальні стосунки, формуючи позитивні біополі, сприяють ЗСЖ.

Фізкультура і спорт — один з основних чинників формування ЗСЖ. Ми добились — і в цьому надзвичайно велика заслуга верховного отамана козацтва України, генерал-полковника А. В. Попови-

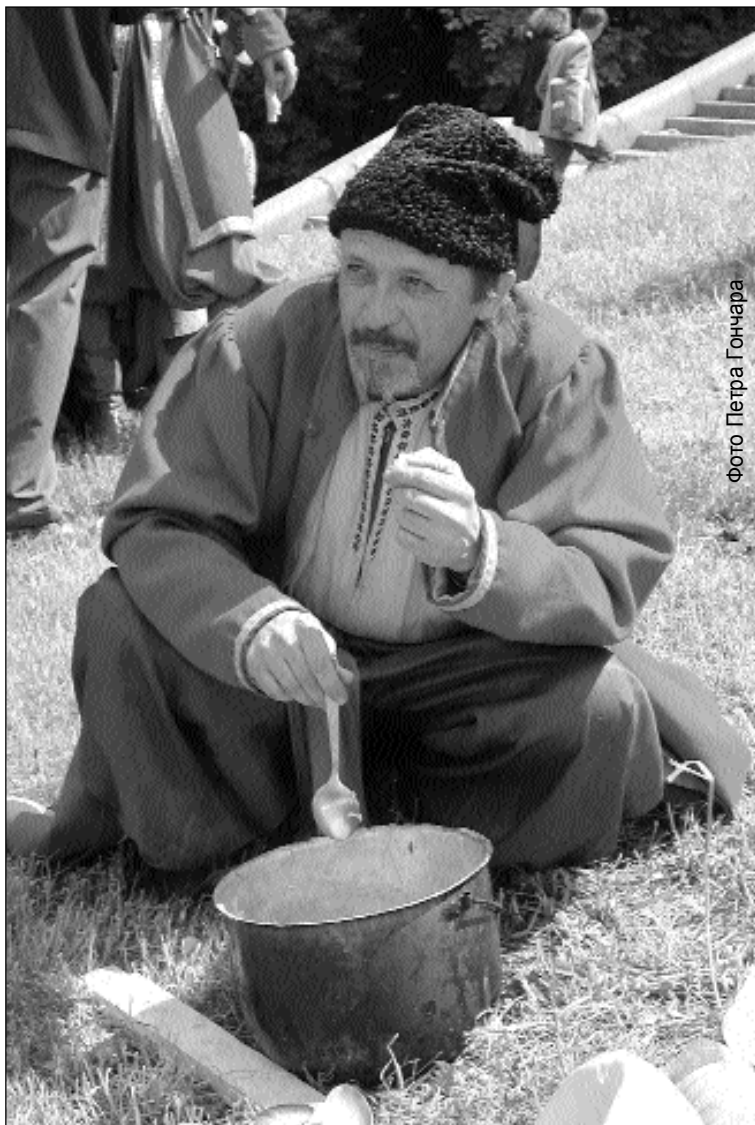

Фото Петра Гончара

ча — включення козацького двобою до складу олімпійських ігор. Необхідно виховувати на козацьких традиціях молодь, дітей. Слід впровадити козацтво в школі, починаючи з козачат, джур і далі — козаків. Адже Україна — це козацька держава, ще з Богданових часів.

Велике значення у формуванні ЗСЖ у наших предків мала профілактична медицина, що зводилась, як ми сьогодні говоримо, до народної та нетрадиційної меди-

цини. Величезну роль при цьому відігравала фітотерапія, плодово-ягідне лікування тощо. Згадаймо Чар-зілля козака Мамаю. Козак Мамай грає, співає або сидить у щонайглибшій задумі. Біля нього пляшка і чарка. У зубах — люлька, але палить він не тютюн, а м'яту, материнку, підмаренник... "Процесу" пиття ми не бачимо. Він або вже випив, або ще збирається пити свій особливий "авторський" напій, створений мудрістю

В НОТАТНИК ПАТРІОТА

українського народу. Пісня — слово, звуки інструменту, люлька, напій чи напої, спис, кінь, дуб — все це для єдиного: відігнати злі сили від рідної Землі, органічно злитися з гармонійним навколишнім світом та Всесвітом... Адже п'є козак Мамай не звичайні, а особливі напої, які дійшли до нас у наукових знаннях фітотерапії як наріжного каменю народної медицини праукраїнців та українців. У цьому плані слід особливо відзначити величезні заслуги народного лікаря, академіка Української академії оригінальних ідей Євгена Товстухи, професора Ю. М. Войтенка, президента КМІ УАНМ В. В. Поканевича, академіка Ю. П. Спіженка, Н. П. Зубицької, Київського медичного інституту асоціації народної медицини, який уже випустив сотні лікарів народної та нетрадиційної медицини. Ми пишаємося тим, що цей специфічний навчально-науково-лікувальний заклад є одним із перших і найавторитетніших у світі.

Необхідною умовою для подальшого розвитку галузі охорони здоров'я в Україні є координація зусиль усіх задіяних у цьому процесі — Уряду, Міністерства охорони здоров'я і представників медичної громадськості — та спрямування безкорисливої допомоги міжнародних донорських організацій на розв'язання найважливіших проблем галузі. Необхідність реформи у сфері охорони здоров'я очевидна. Проблема полягає в тому, щоб зробити правильний вибір — послідовна реформа не може бути здійснена методом "залаткування дірок". У її підґрунті має лежати цілісна модель організації системи медичної допомоги, яка буде перспективною з огляду на світові тенденції розвитку системи охорони здоров'я та реалістичною, адекватною соціально-економічним можливостям.

● **Дем'ян ГОРБАТЮК**, професор, генерал-осавул

«СПАСЕННА ПЛАНЕТА» ДАЄ ШАНС

Зваблені дешевими гаслами щодо найдешевших житла, хліба, електроенергії, чи зможемо врешті-решт збагнути, що ця ефемерна дешевизна обертається знеціненням самої суті людського життя? Занехавши ріки, ліси й угіддя, збезчестивши саме поняття про гармонію довкілля, хліборобську працю, чи зможемо сподіватися — бодай у далекому майбутньому — на гармонійне суспільство? Адже зневага до споконвічного Храму природи, даного нам "на вирість", не може не повернутися зневагою до людини та її "богоборчих" змагань! Ось чому будь-який спротив інерції зневіри божественній суті української хліборобської цивілізації, як і самої людини, маємо сприймати вдячно й захоплено, то більше, коли надходить цей спротив од жінки, самою долею приреченої бути берегинєю домівки, родини, краю. Ідеться, власне, як про фундаментальний проект Світлани Іовенко "Чорнобиль поруч", виданий торік у "Дніпрі", так і про наше ставлення до свого громадянського обов'язку, що дедалі більше сповзає у прірву "непротилежності злу"... Саме його мали на увазі жінки-переселенці з

мертвого міста Прип'ять, об'єднані в Київський міський клуб "Земляки", п'ять років тому виступивши із закликом до всіх землян екологічно-духовного спротиву плондруванню довкілля.

"Почуй нас, людство!" — таку назву мало звернення, опубліковане в газеті МОЗ "Ваше здоров'я". Слава Богу, йому судилося бути почутим: уже п'ять років щорічна Міжнародна акція "Спасенна планета" з благословення святийшого Патріарха Філарета зорганізовує людей доброї волі на духовне оздоровлення нашої Землі. Текст цього звернення англійською, італійською, німецькою, французькою, японською мовами, розміщений в Інтернеті 1997 р. (in World Wide Web — <http://www.wsu.edu: 8080/~brians>), зачитують священники в церквах, учителі — дітям, передруковують газети й журнали... Триває не тільки постійне насичення вібраціями благодаті довкілля — так готуються наші ближні до головного дійства, що припадає на 26 квітня кожного року. Про це читайте у зверненні.

ПОЧУЙ НАС, ЛЮДСТВО!

Звернення жертв чорнобильської катастрофи до кожної людини планети

Любий друже!

Ким би Ви не були — безпритульним жебраком чи можновладцем, праведником чи останнім грішником, видатним ученим чи домогосподаркою — почуйте наш голос із древнього Києва, з епіцентру Чорнобильської трагедії — останнього попередження Людству. Ви ж бо не можете не бачити, не відчувати, що всі ми, люди Землі, хибними вчинками, порочними ідеями, злими думками та нелюдськими діями привели планету до останньої межі. І ніхто не порятує нас від неминучої загибелі, якщо самі не захочемо допомогти собі та всьому живому на Землі. Адже землетруси й повені, екологічні катастрофи, війни та хвороби — наслідок нашої жорстокості та бездуховності.

Хіба Ви, любий друже, можете

не подбати в такий час про долю нашого спільного дому, тобто про власне майбутнє і майбутнє своїх дітей та онуків?! Політики не здатні на це через недолугі протиріччя, що роз'єднують їх. Тільки ми всі разом спроможні зробити перший крок до Спасіння, розкавшись у власних гріхах та байдужості до Святих Заповідей.

Згадайте, як бодай раз у житті Вам чудодійно допомогла сердечна молитва чи невимовно сильне бажання! Тож уявіть, яка то буде могуть, коли ми всі — кілька мільярдів — у кожному куточку планети, в одну мить підведемо очі до неба та підтвердимо Господові — Вищому Розумові Всесвіту — наше спільне прагнення Добра й Любові. Цей потужний енергетичний потік якщо не очистить ноосферу Землі від злоби, агресії, відчаю і зневіри, то зупинить її руйнацію, а скорботний день 26 квітня стане ще й Днем Надії на спасіння Людства.

Для цього від Вас, любий друже, потрібно так небагато:

26 квітня щоразу з 20.00 до 20.10 за київським часом (17.00

— 17.10 за Гринвічем):

зупинитися, якщо Ви у дорозі, прокинутися, якщо Ви спите, відкласти зброю, якщо Ви воюєте, відкинути на ці кілька хвилин усі свої турботи, найприкріші образи та біди і:

- якщо Ви віруєте в Ласку Божу, то зверніться з найщирішою молитвою до Господа (своєю мовою, за своїми традиціями) про очищення і спасіння власної душі та очищення й спасіння планети і людства;

- якщо Ви не віруєте, то присвятити ці кілька хвилин добрим, світлим думкам, щиро побажайте собі любити й допомагати ближнім — бодай одній живій душі.

Господь почує нас!

Просимо всі гуманітарні, культурні та конфесійні громади, усіх людей доброї волі сприяти розповсюдженню цього нашого Звернення.

Контактний телефон у Києві: 8 (044) 534-43-32 — Тамара Боханченко, Голова Київського клубу колишніх прип'ятчан "Земляки".

ВЕЧІРНЯ ЗОРЯ, СВІТЛА ЗОРЯ...

Не раз і не два розпитував у людей, як іти далі — від села до села, хутора, церкви, монастиря, вітряка, лісництва й т. д. Пам'ятаючи їхні настанови, звертав за кладками, за деревами, за крайніми хатами — на нові путівці, й давно вже знаю, що без доброї поради у дорозі не обійдешся, і завжди та порада буде найдоброзичливішою, а щодо подробиць, усі, кого зустрічав, здається, намагалися перевершити один одного і згадати кожну прикмету розпитуваного шляху, аби той невідомий їм по дорожній не заблукав та прийшов, куди йому треба, й напевне, й найшвидше.

...Шанують наші люди (і скрізь по Україні) подорожніх, люблять погостити про дорожку — і далеку, і близьку, і навіть ті, що у житті вважаються небалакучими, на цю тему відгукуються радо, що вже мовити про тих, хто має відкрити вдачу і до слова охочіший.

Людина, в якій запитуєш про дорогу, мовби перебирає почуття відповідальності за твоє, подорожнього, майбутнє, в яке ти вирушаєш, розпрощавшись із нею, і вже сам-один, безборонний у невідомості, де стільки перехрестів та поворотів, оманливих стежок і примарних прикмет, що можуть і завести не туди, куди треба.

Рідко коли відчуєш стільки турбот про себе, як у хвилини розпитування дороги!.. Надто ж, коли розмовляєш не з одним стрічним, а одразу з кількома людьми. Обов'язково у таких випадках спалахне суперечка між тлумачами шляху: як треба йти, а як не треба, і, звісно ж, про шлях, що найкоротший і найпростіший. Кожен із співбесідників не лише вражає турботою про тебе, а й заявляє власне право на краще знання краю, всіх отих орієнтирів, що мають обов'язково впасти в око мандрівників, і які лише він один годен змалювати найточніше. Отже, чим більше людей зустрінеш, тим складнішим у їхній інтерпретації виявиться потрібний тобі шлях, навіть найпряміший, де жодного разу звертати не треба.

Люблю я розпитувати дорогу і навіть тоді, коли добре її знаю, все одно часом запиту: — Не скажете, як пройти?.. За цим запитанням може й інша балачка постати, і людина стрічна запам'ятається, і де зустрів її, не забудеш.

От, приміром, багато літ проминуло, а пам'ятаю, як застав нас із братом дощ у Думанцях. Доїхали сюди автобусом із Черкас, а далі — до Чубівки, Онуфріївського монастиря, треба йти пішки, а дощ... Нудилися під

деревом, у центрі села, нарікали на те, що день пропав, а який мав бути день!..

Один за одним почали з'являтися під нашим деревом люди, теж перейняті на своїх путівцях дощем: бабуся підійшла, чоловік з велосипедом зупинився, ще один завернув — із вудилищем під рукою, дві жіночки з торбинами, видно, до магазину зібралися, а він навпроти нас, та зачинений. Люди одного села, всі вони знали один одного, але допитливо поглядали на нас, нетутешніх, а під дощем, то ще й наче неприкаяних. Отже, на їхню допитливість та співчуття треба було першими озватися. Сказали, що на Чубівку ідемо, воно й недалеко, знаємо, та що поробиш із цим дощем.

— Я ж казав, що літо буде дощове, — мовив чоловік із вудками, звертаючись до нас із пафосом таким, мовбито він саме нам про це казав, а ми сумнівалися.

— А зірки ж ви знали?

— По прикметах. Якщо береза розпус-

титься раніше вільхи — жди дощів. А коли вільха розпуститься, а береза ще ні — буде суша. Раніше старі люди все знали, не те, що зараз, і час по зірках угадували.

— Вечірня зоря, світла зоря... — мовила бабуся, і так її слова задушевно прозвучали, наче щось далеке й незабутнє у них озвалося, може, пам'ять про батька-матір, може, молодість і любов, може, увесь той далекий час, коли люди все знали і про життя, і про щастя, і про ті ж далекі, невідомі нам, зірки.

— Мій дід, було, вийде вночі на вулицю і по Стожарах визначить врем'я, три то чи п'ять часов, — значимо додав чоловік з велосипедом.

— А зараз ті прогнози, що скажуть, те й збрешуть, — розгортає думку одна з жінок.

Зі статечною певністю призвідця усієї розмови — рибалка — продовжив:

— Он я скільки посилав запитань, чого сонце літом ходить посередині неба, а місяць — тільки стороною пройде? А як зима,

навіпаки, сонце тільки по небу черкне, а місяць — всю ніч у вишині. Думаєте, знають?!

— А куди ж ви запроси посилали?

— Забув адреса, бо давно вже посилав, років з двадцять назад. А ви думаєте, що тепер знають? — звертається до мене, просто-таки підкреслюючи іронічне ставлення до всіх отих, хто мав би знати і про сонце, і про місяць.

— А відповіли вам?

— Писали, що розберуться, та й досі розбираються, — сказав уїдливо і вийшов з-під дерева дивитися на небо.

— Видно їх, тих, що про погоду кажуть, змалку марою не лякали і дідків вони ніяких не бачили, — узагальнив чоловік з велосипедом.

Тим часом рибалка повернувся під дерево, до нас, але повідомити нічого утішного не міг.

— Ото, мати, хмара пішла на Чигирин, а, може, й на Кам'янку. Хіба його розбереш, як воно крутиться та й годі.

Дощ нарешті перестав і всі ми полегше-но зітхнули, кожен подумавши про свої шляхи й клопоти, яким зашкодила мимовільна облога.

Шлях нам не треба було розпитувати, знайомий шлях, але ж усі, з ким звів нас дощ під старим деревом, один з-перед одного заговорили про те, як такі найкраще йти до Чубівки.

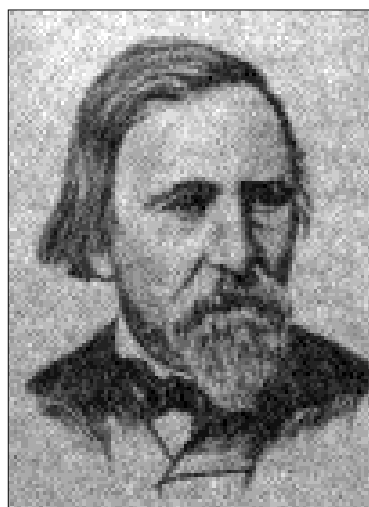
Вже й пішли, а навздогінці долинали поради, де треба нам повернути і що повернути треба ліворуч, а не праворуч, і не біля коляз, а коло старої груші, отої, що їй, мабуть, сто років, самі побачите!..

Побачили ми стару грушу, і повернули, де треба, і в Чубівку, звісно, прийшли, але знову опиняючись на знайомому шляху, я дорогу перепитую, і, здається, кожного разу оповідають мені про неї все докладніше. Тільки от печаль — ні разу я вже більше не зустрічав отої бабусі, що в розмові перед дощем згадала:

— Вечірня зоря, світла зоря!..

Ні слова більше, зосередившись на своєму, далекому, не мовила. Що ж в її душі пригадці тій озвалося?.. — згадаю інколи і з сумом подумаю, що вже ніколи про це не дізнаюся. А було, було ж, мабуть, у тих словах щось важливе і про життя, і про щастя?.. Те, що і нам час би знати.

Анатолій СКРИПНИК
Фото автора

Наполеон Орда

ЕПОХА, ВІДТВОРЕНА ОРДОЮ

дощник жив у Австрії, Швейцарії, Італії, з 1833 — у Франції... І скрізь лунала добра слава про нього — безкорисливого, людяного.

Малодосліджена сторінка його життя припадає на Віленський університет — юнака виключили звідти за участь у таємному студентському товаристві "Зоряне". Виключення лишень прискорило подальший розвиток подій: участь у збройному повстанні 1803—31 рр., поранення, втеча за кордон після придушення народного невдоволення, змужніння й становлення особистості. Отож лише про цей період можна створити прекрасний бойовик.

Ім'я й прізвище цього митця таке ж рідкісне, як і його доля — Наполеон Орда. Народившись у с. Вороцевичі Пінського повіту Мінської волості (тепер Іванівський район) у родині інженера-фортифікатора 11 лютого 1807 року, назавше пов'язав творче своє життя з Україною, хоча вірно любив Литву, Білорусь, Польщу, які платили йому такими ж вірними друзями.

Його романси й пісні на слова С. Вітницького й А. Плуґа співала вся Європа, а Ліст і Шопен захоплювалися мазурками, полонезами й вальсами композитора. До речі, гроші, виручені від продажу виданого ним "Альбому творів польських композиторів", маестро Наполеон роздав менше влаштованим друзям — умів допомагати всім, вважаючи щедрість душі

найвищим благом, яке дається людині.

Як художник, Орда найбільше відомий своїми замальовками архітектурних пам'яток, місцевостей, пов'язаних із життям і діяльністю видатних людей тієї епохи, — на теренах України, Білорусі, Литви й Польщі. Для того, щоб їх зафіксувати, сховавши усю Волинь та Берестейщину. Архітектурні

замальовки художника виділяються точністю й документальністю, що має неочікуване значення, власне, для історії архітектури. А взагалі й нині замальовані Ордою пам'ятки, що не збереглися до наших днів — замки в Ольшанах, Крєві, Пінську, Камінецька вежа, садиби і палаци в Бугановичах, Молодіві, Ружанах, монастирі, серед яких особливо виділяється картезіанський — у Березі Картузькій та багато інших, мають неабияку історичну цінність.

Плідний період у мalarстві Наполеона Орди припадає на Волинь, батьківщину матері, де він працював домашнім учителем у нащадків гетьмана К. Острозького. Доля багатьох картин цієї пори — 60-ті роки XIX ст. — невідома. На диво врівноважений, бадьорий, мужній, він завжди був зразком душевності й витримки. Помер у Варшаві 26 квітня 1883 р., поїхавши провідати хворого друга.

Нашадки волинських вихованців Орди могли б і відгукнутися — нещодавно минуло 195 років з дня його народження.

Картезіанський монастир в Березі Картузькій. З малюнка Н. Орди, XIX ст.

Остап СВІТЛИК

КРОВ НА ПОДВІР'І ШКОЛИ

“ІДИ ТИ, ВЧИТЕЛЮ...”

До кінця уроку інформатики залишалося хвилин із 20. Отримавши за відповідь посередню оцінку, Олег Серебряков повернувся за свою парту і голосно, на увесь клас, обурювався: — Що за вчитель дурний?! Козел і той розумніший! Якби моя мати носила йому конверти з баксами, як це роблять деякі, або дарувала на свята пляшки коньяку, то і я отримував би гарні оцінки! А так нема ніякого сенсу вчитися — однаково я буду поганим! Отака справедливість! Дати б йому по піці!

— Слухай, ти в класі не один! — зробила Олегу зауваження Оксана Шумко з сусіднього ряду. — На перерві будеш обурюватись. Або вийди з класу і в коридорі розмовляй сам із собою. Ти ж заважаєш тим, хто хоче вчитися!

— Закрий пельку! — грубо обізвав дівчину Серебряков.

— Сам закрій пельку! — огризнулася Оксана. Однокласники, які чули цю сварку, були здивовані сміливістю дівчини. Бо Серебряков з шостого класу займався карате, і його, високого, плечистого, задержуватого, побоювались, давши йому прізвище Рембо.

— Що?! Що ти сказала?! — розлючений Рембо похмурив в Оксану важку сумку з підручниками.

— Ідіот! Зовсім здурів?! — заступилися за Оксану її подруги. — Рембо, тобі треба до психіатра!

— Закрийте пащеки, сучки! Бо я вас зараз швидко заспокою! — замахнувся на дівчат Рембо. В конфлікт втрутився вчитель Анатолій Петрович.

— Серебряков, як ти поводишся?! Забув, де знаходишся? Це клас, а не ринг! Це там будеш кулаками вимахувати, а тут веді себе, як належить учневі.

— А хто ти такий, щоб мені вказувати?! — розправивши плечі, загрозливо посунувся на вчителя Рембо.

— Ти не знаєш, хто я такий? Я вчитель!

— Та пішов би ти на х.., вчитель! — голосно, щоб усі чули, вигукнув Рембо. — Я покличу своїх хлопців із секції — ми з тобою розберемося!

— Ти ще мені будеш погрожувати, шмаркачу! Геть з мого уроку!

— На біса мені здалися твої дурнуваті уроки, козел вонючий! — із презирством вимовив Рембо, сплюнув на підлогу і попрямував до виходу. Біля дверей зупинився, з ненавистю зиркнув на Оксану і процідив загрозливо: — А з тобою я сьогодні розберуся після уроків!

І він вийшов з класу, голосно грюкнувши дверима...

ДВА НОЖІ Й ОДИН ПІСТОЛЕТ

Після уроків на спортмайданчику хлопці зійшлися на “розборку”. Рембо, подзвонивши по мобільці, викликав трьох своїх дорослих друзів, а також привів п'ятеро приятелів-школярів. Перелякана

Оксана від чергового зателефонування додому брату Сергію, і він прийшов зі своїм другом Олександром.

— Це ти є Рембо? — підійшовши до Серебрякова, запитав Сергій, тримаючи праву руку в кишені куртки.

— Я. А ти хто такий?

— Брат Оксани. Крутим себе виставляєш? Думаєш, тебе усі бояться? Затям собі, Рембо, якщо ти ще хоч пальцем торкнешся моєї сестри... — Сергій вийняв з кишені пневматичного пістолета, навмисне затиснувши в кулаці гвинт рукоятки, щоб пістолет був схожий на бойовий. Але Рембо не злякався пістолета.

— Сховай свою пукалку! Кого ти лякаєш?! — загарчав Рембо, і в його руці зблиснув ніж. Один із приятелів Рембо також витягнув ножа. Сергій вистрелив в асфальт біля ніг Рембо — спалахнула жорстока бійка. Рембо і його приятель нанесли Сергієві та Олександрові кілька ножових поранень — кров бризнула на асфальт.

Бійка тривала недовго, близько трьох хвилин. Потім хтось викликав міліцію і “швидку”. Двох поранених відвезли до лікарні...

НЕПОСИЛЬНИЙ ТЯГАР

Ще триває слідство, але в кабінеті директора школи Івана Сергієвича Савченка ми розмовляємо про причини цих драматичних подій.

— Їх дуже багато, — тяжко зітхає директор. — Почну з особистості Серебрякова, із сім'ї, де він виховується. Хлопець кілька років успішно займається карате, завдяки цьому здобув авторитет серед однолітків. У школі поводить себе, нібито він король. Часто конфліктує зі вчителями. На жаль, у цих конфліктах батьки завжди ставали на бік хлопця, підтримуючи цим авторитет школи в його очах. Зрештою це і спричинило трагедію.

— **Тобто відсутність єдиних педагогічних вимог у сім'ї та школі згубно вплинула на характер Олега?**

— Безумовно. Сліпа, невимоглива батьківська любов нівечить дитину — це закон! На жаль, значна частина сучасних батьків педагогічно безграмотні: через це вони упереджено та необ'єктивно ставляться до дій вчителя, до його вимог, а внаслідок цього страждають діти.

— **Рембо при всьому класі послав на три літери вчителя. Нечувана раніше зухвалість! Іване Сергієвичу, чи не зда-**

ється вам, що усі ці сумні події стали можливими внаслідок того, що в суспільстві різко впав престиж професії педагога, а сам учитель став соціально незахищеним?

— Безумовно. На жаль, держава дуже мало уваги приділяє школі. Педагоги отримують принизливу платню за свою важку, нервову працю, вони не оточені в суспільстві тією турботою і пошаною, якої варгі. Хоча тепер у школі залишилися лише справжні професіонали, віддані педагогіці: всі випадкові люди давно пішли на базар або в комерційні структури. Сучасному педагогу неймовірно важко працювати! Держава переклала на його плечі непосильний тягар, перетворивши вчителя у “хлопчика для биття”, бо і сім'я, і суспільство відповідальність

жорстоким обличчям зла — така типова ситуація для нашого сьогодення?!

— Хочеться бути оптимістом, але ви маєте, на жаль, рацію. Зло вкорінилося в душах молоді, і в наш час добрим, благородним бути невидібно. З телеекранів, зі шпальт газет та журналів в душі молоді вихлюпується стільки бруду, зла, жорстокості, цинізму, що вчитель з його гуманістичними ідеалами нерідко нагадує Дон Кіхота, який зі списом кидається на танк. На жаль, учитель не може протистояти океану злості, байдужості, користолюбства — це жорстокі реалії. До речі, те, що сталося, виявило бездуховність та аморальність ваших колег-журналістів, які несуть відповідальність за духовне обличчя нашого сучасника. Уявіть,

го телеканалу, питає: — Кров на місці бійки зміли?

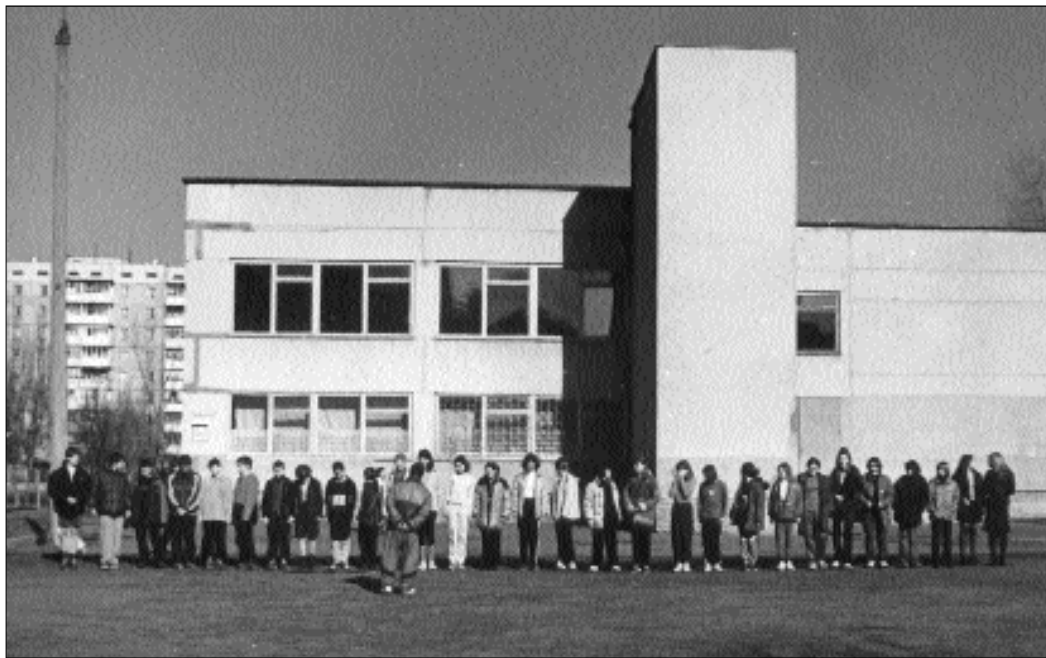
— Так, ми все почистили, щоб не травмувати дітей та дорослих.

— Для чого ви це зробили?! — обурився оператор. — Треба було почекати, поки я зніму. А тепер як я зроблю видовищний телерепортаж?

Я не витримав і говорю йому: — Як вам не соромно?! В гонитві за сенсацією ви настільки збайдужіли, що не відчуваєте чужого болю! Вам абсолютно байдужі долі тих, про кого ви пишете статті, знімаєте фільми! Як так можна працювати? Ви ж нівечите душі людей! Вас треба судити як співучасників цього та інших злочинів, бо ви не допомагаєте нам виховувати порядних людей, а лише заважаєте!

— **Згоден із вами, Іване Сергієвичу: деякі наші колеги морально спустошені настільки, що не мають права працювати в журналістиці. Пригадую, кілька років тому на першій сторінці популярної масової газети з'явилася замітка про замовне вбивство на вулиці Костьольній. Анонімний журналіст, цинічно розповівши про злочин, “засвітив” єдиного свідка, вказавши місце, де той свідок працює. Після цієї публікації довелося охороняти свідка від злочинців. На жаль, такі випадки не поодинокі. Які ж головні уроки трагедії?**

— Суспільство мусить повернутися обличчям до школи, якщо ми хочемо жити не в джунглях, а в цивілізованій країні. Треба підвищувати педагогічну культуру суспільства, захистити молодь від руйнівної дії низькопробних “творів” масової культури. Необхідно цілеспрямовано і послідовно пропагувати серед молоді правові знання, повагу до закону та його представників. І, безумовно, треба карати таких, як Серебряков, щоб іншим не кортіло вимахувати кулаками перед об-

Подвір'я школи, де відбулася кривава “розборка”

за недоліки у своїй роботі перекладають на совість учителя. Хіба це справедливо? Трагічні події, що сталися в нашій школі — це трижовний сигнал, попередження суспільству. Якщо ми хочемо жити в цивілізованому суспільстві, треба більше уваги приділяти школі та особистості вчителя. Хочу нагадати слова Бісмарка про те, що “державна починається зі школи”.

— **Іване Сергієвичу, чи не здається вам, що події, про які ми розмірковуємо, продемонстрували безсилля добра перед**

телефонує мені журналістка з однієї відомої, солідної газети, питає: — Це у вас різня відбулася після уроків? А трупи є? Зарізали когось?

— Ні, — відповідаю. — На щастя, обидва поранені залишилися живі.

— Який жаль! — розчаровано вимовила журналістка. — А я надіялася, що бійка закінчилася трупами. Який був би сенсаційний заголовок: “Два трупи на подвір'ї школи!” Жаль!

Телефонує оператор з відомо-

3,3 ТИСЯЧІ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ — ОФІЦІЙНІ ЗЛОЧИНЦІ

Будь-яка нормальна людина тримається на безпечній відстані од цього суспільного явища. Доросла людина покладається у перипетіях життя лише на себе. Інша справа — діти. Уся суспільна нечисть усмоктується їхньою психікою без запобіжних гальм. Пропускати дітей через нашу виховно-трудоу “резервацію” не важко. По колу. Усе життя...

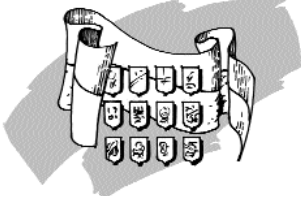
За інформацією Державного департаменту України з питань виконання покарань, сьогодні у нас 3,3 тисячі дітей (від 14 до 18 років) відбувають покарання в 11 виховно-трудоу колоніях. Більшість засуджено за дрібні крадіжки, кожний четвертий — за розбій чи пограбування. Кожну двадцятку дитину (!) засуджено за навмисне вбивство. Департамент наголошує на “зростанні чисельнос-

ті засуджених за тяжкі злочини”.

Щодо терміну покарання. Кожного третього підлітка засуджено від 1 до 3 років, половину — від 3 до 5 років. Понад п'ять років “трудоувишуватися” будуть 17,4 % дітей.

Загалом дитяча пенітенціарна ситуація відображає дорослу соціальну тенденцію. 46,8 % засуджених дітей — з неповної сім'ї, 6,7 % — сироти. А взагалі, невідомо, коли 97 % підлітків, які потрапили сюди вперше, вийдуть звідси востаннє.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

Це відомі слова Лесі Українки. Отже, стосуються вони й Вінниччини. Не раз мандрувала її шляхами — і щоразу душа тішилася від рідкісної краси цієї землі.

Цього разу дорога проспалася від Тульчина на південний захід — і то були нові враження, від яких замирало серце. Та все по порядку. Отже, Тульчин, перші згадки про який — від 1607 року. Цікаво, що в документі Львівського магістрату 1648 р. містечко згадується під назвою Нестервар. Історики досі не можуть дійти спільної думки про такі незвичну тодішню назву, яка згодом змінилася на Тульчин — теж загадкового походження.

У війні 1648–54 рр. Тульчин було визволено від шляхетського війська повстанцями під керівництвом М. Кривоноса та І. Ганжі. Та врешті за Андрусівським договором місто залишилося під Річчю Посполитою, а невдовзі його загарбала Туреччина — до 1699 року. З другої половини XVIII ст. Тульчин належав польським магнатам Потоцьким. Про це нагадує яскрава пам'ятка, що нині є власністю нашого народу: величний палац, поруч якого був розкішний парк "Хороше" з водограями, альтанками, ставками, мармуровими і бронзовими статуями. Саме місце його розташу-

лася ліпнина та мармурове облицювання стін. У палаці Антополя — психоневрологічна лікарня (між іншим, до людей з особливими потребами тут ставляться з усією відповідальністю). Що нині в палаці Комаргорода — до речі, досить нетипова споруда — не зрозуміло. І там, і там — здичавілі парки, за якими ніхто не доглядає: звичне явище у наших широтах. Саме там уперше побачила величезні ясени, котрі могутньою, ще зеленою, кроною підкреслювали глибину неба. І хоч які краєвиди на неповторному рельєфі Вінниччини відкривалися очам — наприклад, у Бронниці, понад Дністром, на високій горі — але попереду було справ-

...раму, точніше, до Буші 1884 р. відкрив укр. Антонович. Отже, на м'якшій, вирізь-ень, люди-авколішки, у, оленя з і стоїть за на рамка з

На археологічному з'їзді в Одесі того-таки 1884 р. цей рельєф класифікували як рідкісну пам'ятку монументальної скульптури часів язичництва слов'ян. Щодо часу його створення, то думки істориків розійшлися майже на півтори тисячі років — від початку нової ери й аж до XVI століття! Мистецтвознавець Д. Степовик у книзі "Скарби України" наголошує: цей рельєф — унікальний, подібного немає ніде, його ні з чим порівняти. Упродовж XX ст. про нього згадують у всіх дослідженнях з історії культури східних слов'ян. Чітке зображення оленя, півня й дерева прочитується як символи, що прикрашали язичницький храм. Храм мав наземну та підземні частини, які сполучалися печерами.

Д. Степовик нагадує: 1961 р. український археолог В. Даниленко, який очолював експедицію, що розкопувала територію поблизу рельєфу, спробував розшифрувати текст у рамці. "Аз єсмь Миробог жрец Ольгов" — такий був напис глаголицею. Експедиція виявила і прочитала на рештках кам'яних стін інші написи. Там зустрічаються імена язичницьких ідолів Перуна і Хорса, князів Олега та Ігоря. Отже, часові рамки створення рельєфу — період князювання Олега (882—912)? Скульптурний Миробог — найдавніший відомий нам портрет у східнослов'янському мистецтві? Хоч як є, вібруюча аура таємничості оповиває це зображення просто неба. Добре, що місце доглянуте, є частиною Бушанського заповідника. Уявляється: деінде цей рельєф став би місцем паломництва туристів, які з усього світу намагалися б потрапити до унікального місця. Та — не в нас... Воно має особливо охоронятися — від руйнівних сил стихії та й від рук сучасних варварів, які скрізь люблять фіксувати: "Тут був я"...

Південно-західна частина Вінниччини понад Дністром — місце поселень ще з часів палеоліту. Саме біля сіл Лядови, Нагорян, Озаринців існували стоянки первісних мисливців за пізнього палеоліту — 40–13 тисяч років тому. Отже, благословенна земля обжита з давніх-давен.

Людмила ТАРАН

●

РОДОСЛОВ

ШЛЯХ ЛЕМКІВСЬКИХ ЦЕРКОВ

Лінія Керзона розділила нас, лемків, каже історик Андрій Шляхтовський, у двадцять років умовно на польських і словацьких. Операція "Вісла" — депортувала нас у Крим, Запорізьку область. Але кліматичні умови, навколишнє середовище не дали змоги більшості з нас адаптуватися там, і другою батьківщиною нам стала Галичина. Тут вирости наші діти, внуки, збереглась наша культура, звичаї. Кожні два роки охочі їдуть до столиці Лемківщини — містечка Криниці. В лісі (недалеко від містечка) маємо культурний центр, де проводимо фестивали, "лемківські ватри", відвідуємо села наших дідів-батьків, запишуємо фольклор, бо небагато тут лемків, їх більше в Словаччині та Україні.

Цього року в середині літа на зафрахтованому автобусі ми здійснили давню омріяну екскурсію "Відвідини лемківських церков". Майже в лісах, у невеличких містечках стоять дерев'яні старовинні церкви, дуже гармонійні у цьому гірському пейзажі. Більшість давно вже стали костьолами, однак зберегли, на наше відчуття, душу українського храму. Через півстоліття після операції "Вісла" ці храми ремонтуються, реставруються, кілька з них повернули греко-католикам. В Криниці недавно у співпраці з українським архітектором-лемком Григорієм Лібовичем з Тернополя збудовано православну церкву за кошти, які виділяє Європейський союз. Україна не вклала туди ні копійки, хоча щорічно на рівні прем'єр-міністрів Польщі і України в цьому курортному містечку проходять економічні форуми і, звісно, гостей знайомлять з дуже маленькою лемківською громадою, яка доживає віку і з великими потугами утримує музей "Лемківщина" та кілька українських шкіл. Адже це ж не Богом забута земля, а географічне місце гілки українського роду, якого знає цивілізований світ Європи.

Погляньмо, каже п. Андрій, поляки лише на теренах Галичини відремонтували понад сотню костьолів, недільних шкіл, своїм коштом в Івано-Франківському університеті ім. В. Стефаника відкрили на факультеті "українська філологія" польську філологію, а також польські класи в школі № 14. Зараз поляки старанно відбудовують костьоли в центральній (Лівобережній) Україні, впевнено просуваючись на схід. Є села в Галичині, де проживає 15–20, іноді змішаних, родин, і це дає підставу полякам відреставрувати костьоли. На Лемківщині приблизно така ж ситуація з українцями, але ніхто їм не допомагає.

Варто усвідомити, що реставрація і відновлення церков Лемківщини — не менш важливе завдання, ніж реставрація їх в Галичині чи Києві. Це також наші корені, частка української цивілізації. І дуже важливо, як вона демонструватиме Європі нашу культуру, зрештою, це імідж України. На етнічному фестивалі в нашому місті очікується делегація лемків з Криниці, де вони радо зустрінуться зі своїми братами, а хор "Лемківщина" готує розширену програму, аби разом з гостями показати свою Лемківщину минулого і сьогоdnішнього дня. Успіхів вам, дорогі лемки.

Степан БОЙКО

P. S. У містечку Шаргороді на Вінниччині в 1999 році на реставрацію польської катедри св. Магдалини витрачено 500 тис. злотих, і стільки ж на костьол в м. Вінниця. В обох костьолах є органи, бібліотеки, а служби ведуться польською і українською мовами.

«КРАСА УКРАЇНИ — ПОДІЛЯ...»

вання та масштаби вражають і тепер, хоча споруда, якщо й не втрачена остаточно, то заслуговує на куди кращу долю. Звісно, всі ці зайшли експлуататори добряче визискували наш народ, але нині те, що він створив, може стати предметом його власної гордості, чи не так?

Історія Тульчина багата на яскраві факти, пов'язані з постатями інших культур. Цілий рік тут жив російський полководець Суворов, тут написав свою "Науку перемагати". З 1806 по 1807 рік перебував І. Котляревський. Тульчин посідав значне місце в історії декабристського руху. Бував тут і Ю. Словацький, і О. Пушкін, і наш художник І. Сошенко. Гонти й Залізняка саме в Тульчині провели трагічні останні дні, чекаючи на страту...

Про визначного композитора М. Леонтовича (хто не знає бодай його обробок народних пісень, зокрема "Щедрика" й "Дударика"?), нагадує пам'ятник. Родом він — із цих країв, а загинув за таємничих обставин у домі своїх батьків.

Є в Тульчині красназнавчий музей, є й ентузіаст-красназнавці, як-от В. Святелик, котрий вибирав по архівах матеріали й, по суті, власними силами спромагається видавати брошури з історії міста. Гарно написав він в одній із них: "Як у краплі води відбивається увесь світ, так в історії Тульчина віддзеркалюється історія всієї Європи". Хоч як крути, а все це завдяки магнатам Потоцьким...

Зізнаюся: нічого не знала про уцілілі садиби та палаци у Антополі й Комаргороді. Власниками двох перших сіл були польські графи — відповідно Четвертинський і Комар. Коли шляхтянка Косаківська, що володіла маєтком у Мурованих Курилівцях, відмовилася присягнути на вірність Катерині II, її власність було конфісковано й передано тому-таки Комарові (й такі сюжети траплялися серед польської знаті). Нині в пам'ятці архітектури XVIII ст. у Мурованих Курилівцях — школа-інтернат. Палац, звісно, перебудований, але розпочато роботи з відновлення інтер'єру в окремих приміщеннях, де зберег-

жне диво. І воно відкрилося знову-таки на горі, і знову над Дністром — побіля скельного монастиря с. Лядова.

Співав вітер, "горовий і п'яний" (М. Зеров), ще буйне різнотрав'я горнулося до ніг, а перед зором величний Дністер вигинався могутнім луком, грав плесом проти сонця. Внизу, по той бік, — уже Молдова, і там, і тут, куди сягне зір, — поважні, величні гори із білими вапняковими складками, які нагадують про колишнє праозеро. Подумалося: земля творить мовчазну молитву до неба, й собі праглося помовчати, вслухаючись у вічність. Гори поросли кизилом, що якраз дозрів і обсипався на землю, скумпією з яскравим листям, бруслиною: їм тут привільно й затишно. І скрізь — шматочки кремнію, який так чудово очищає воду.

А що ж сам скельний монастир? Заснований він, за окремими свідченнями, Антонієм Печерським, існує донині. У 1939 році храм, відовбаний у скелі, було зруйновано совітами. Зараз є невелика скельна церква, будується нова. Дістатися туди на прощу — справа непростя. Але дорога до храму не зростає.

Інший, сказати б, прахрам, абсолютно таємниче свідчення людського генія, не дає спокою своєю загадковістю. Маю на увазі святилище в знаменитій Буші на Ямпільщині. Так, це місце переважно асоціюється з яскравою сторінкою в історії визвольної боротьби українського народу проти польських поневолювачів. Саме тут, у місті-фортеці Брацлавського полку, героїчно тримали оборону проти польської шляхти. У лютому та березні 1654 р. вороги намагалися оволодіти Бушею, але це їм не вдалося. У листопаді цього-таки року 60-тисячне військо знову оточило фортецю. Козаки та місцеве населення мужньо оборонялися. Коли більшість захисників загинули, дружина сотника Завісного Мар'яна, щоб не потрапити в полон, висадила в повітря пороховий льох. М. Старицький увічнив ці героїчні події в драмі "Оборона Буші"

Співака і композитора Ігоря Якубовського не часто можна побачити по телевізору, почути по радіо, але ті, кому довелося познайомитися з його творчістю, стають його шанувальниками назавжди. Його пісня як молитва — тиха, енергетична, глибока і чарівна. Та й зовні Ігор схожий на молодого високочолого Шевченка. Він — один із небагатьох, хто звертається у своїй творчості до поезії генія і кожну з пісень на його слова не пише, а створює, народжує співпереживанням. На цій поезії виховувався. Вона формувала його світоглядний аргумент. Згодом коло його поетичних уподобань розширилося. Полюбив поезію Ліни Костенко, Олександра Олеся, Євгена Плужника, Василя Симоненка, Богдана Лепкого, Володимира Сосюри, Марії Влад, Анатолія Тарана, Миколи Удовиченка, Леоніда Федорука та інших, близьких йому по духу майстрів слова. “У словах цих митців, покладених на музику Ігорем Якубовським, не знайдете загальноприйнятого. У них — інтенсивний пошук себе, туга за красою. Мелос таких пісень несе в собі музично-стильові прикмети різних напрямків: романсового, елегантного, медитативного”, — читаємо у передмові до компакт-диска “Золотої осені нектар”. Більша частина пісень на слова цих авторів створені під враженням від прочитання і мелодія приходила нібито сама, звідкілясь.

Сучасна українська співана поезія, яка була і є стрижнем жанром цього співака, на його ж думку, може мати продовження у романсі, якщо поетична основа твору стане сплавом духу і мелодії. Ігор Якубовський створив десятки прекрасних сучасних українських романсів, які знає і слухає молодь. “Саме тому я замислився над такими проблемами, як митець і земне буття, почав ці-

ЗАКОХАНИЙ У ПОЕТИЧНЕ СЛОВО

кавитися літературою і науками, що намагаються пояснити природу творчості, феномену митця. Найдоступнішою, як на мене, є теорія Лазарева, його трактування релігійних канонів. Останнім часом захопився і східними філософськими теоріями. Буддизм, як і теорія Лазарева, дає відповіді на запитання стосовно пошуку гармонії душі, сумісності творчості й реального життя. Шукаю відповіді на свої запитання у цих книгах, адже бути ліриком у наш прагматичний час — дуже важко. Доводиться і сім'ю годувати, і спонсорів шукати. Самі розумієте, як не просто записати диск чи організувати концерт”, — розповідає він.

І згадалися мені знову ж такі рядки з передмови: “Пісні, зібрані у цьому альбомі, сповнені світлотіннями почуттів — почуття ці мінливі й рухомі, легковажні й багатозначні. Вони ніби утворюють свій, хитромудрий малюнок, — малюнок Долі. Можливо, власна доля, життя до деякої міри визначили характер музики Ігоря Якубовського, закоріненість у музичну трепетність, романтичний мелос, навіть тоді, коли він тільки пробував голос”.

На долю Ігор не нарікає, хоча народився в м. Копейську Челябінської області в родині висланців з Тернопільщини. Жив із батьками там недовго, у школу ходив уже в Україні і по закінченні її вступив до Київського інституту культури. Отримав фах диригента оркестру народних інструментів. Як музикант досконало володіє баяном та гітарою. Як співак долав юнацьку екзальтацію і знайшов свій неповторний стиль, коли звернувся до ритмо-мелодики поетичних рядків. На сьогодні вже має три компакт-диски (“Ко-зацьке весілля”, “Спогади про дощ”, “Золотої осені нектар”) та звання лауреата Міжнародного фестивалю “Романси Славутича”.

— Чому і коли ти так серйозно захопився високою поезією? Хтось тобі радив чи сам вибирав перлини поетичної творчості, адже не кожна людина, що має навіть філологічну освіту, так глибоко відчуває слово, мелодію непересічних поетів?

— Стосовно поезії Тараса Шевченка, то “Кобзар” був улюбленою книгою ще з дитинства. Батьки любили Шевченка, я знав його твори напам'ять. Якось близькими, до

душі, були його біль і туга. З ними, цими почуттями, мені й творилося як композитору, коли залишався сам на сам зі своїми переживаннями. Але до роботи за творами Кобзаря я ставлюся так — не можна поставити собі завдання сьогодні чи будь-коли почати і закінчити працювати над твором. До цього треба прийти і на це є свій час, який рано чи пізно настає, можливо, не найкращий у земному розумінні час. Шевченка треба вистраждати і зрозуміти, що ти дозрів до його творчості. Просто так братися за його поезію — це великий гріх.

Уже у досить зрілому віці, цікавлячись поезією (я нею захоплювався завжди), не міг просто читати Ліну Костенко. Її поезія творила з моєю душею дива. Музика лилася, мов навіяна якимись вищими силами. Мої композиторські уподобання не сприймають просто римованих під мелодію рядків. Не те, що я не сприймаю попси, як це називають, — просто мені не співаються і не звучать вірші для віршів. Музика і поезія

ким?

— Не думаю... Душа моя здатна страждати і співпереживати горю — і чуже, і своє, — але, мабуть, Бог усе ж мене любить. Я ще дуже молодим мав можливість займатися улюбленою справою. В армії служив в одному з кращих військових ансамблів. Працював довгий час директором клубу одного з військових санаторіїв під Києвом, де мав усі умови для творчості.

Одружився рано, але на своїй єдиній, яка народила мені сина та доньку. Моя дружина — медик, але дуже любить музику та пісню і терпить разом зі мною всі негаразди смиренню. Розуміє мене і мої потреби як творчої особистості. Вона прекрасний психолог і часто бере на себе вирішення проблем побуту. Хоча мені частіше доводиться це робити. От Вам і високий політ і творчість. Без порозуміння з дружиною та її допомоги я не відбувся б як митець.

Життя диктує свої мелодії...

Останнім часом я працюю художнім керівником у київському ліцеї, що дає мені неабияке задоволення і творче натхнення. Адже, коли ти твориш і маєш таких шанувальників як діти та молодь — це твій настрій і твоє майбутнє. Мої ліцеїсти знають і співають мої пісні, поважають мене як керівника. Хіба ж можна нарікати на долю, маючи таке? Мабуть, гріх. Хоча не все абсолютно рівно у моєму житті було...

— А що це за проект “Простір музики”?

— Проектом цей задум поки що не можна назвати. Це — пісенний та інструментальний гурт, покликаний працювати в жанрі сучасної акустично-електронної музики (від фольклору до джазу — року та фьюжн). Але створюється він разом із відомим автором і виконавцем Сергієм Морозом. Двадцятого квітня ми будемо презентувати частину цього спільного проекту на моєму авторському вечорі, що відбудеться у Київському Будинку вчителя. В майбутньому, ви — маєте рацію, бо я таки вірю у те, що “Простір музики” стане проектом!

Розмову вела
Лєся САМІЛЕНКО

Ігор Якубовський та Сергій Мороз

— це той органічний сплав, який породжує особливу енергетику твору. Не уявляю, як можна співати просто слова, підібрані під просто мелодію. Але попсою можна заробляти на життя і популярність... Не отримаєш лише того задоволення, яке дається від вистражданого твору. Справжній митець і легка доля — це несумісні субстанції.

— А твоє життя було страдниць-

ЗА ДВОМА ЗАЙЦЯМИ ПОЛЮЮТЬ...

Донецький Академічний український музично-драматичний театр крок за кроком завойовує авторитет у місцевого глядача, ставши чи не єдиним з форпостів відродження традицій національного театрального мистецтва на цих теренах. Зупинила мій погляд звичайна театральна тумба, на якій українською були написані назви вистав. Хто не ходив донецькими вулицями, той не зрозуміє екзотики моменту: так відверто стояти тумбі, на якій державною мовою пишеться про вистави, що йдуть у театрі — просто небезпечно. Але вона стоїть, ніким не зіпсована, не розбита, не обмальована всіма барвами лінгвістичних шахтарських вправ. З усього су-

доча, під божою охороною.

Моя несподівана знахідка і зупинка, яку я зробила біля стін музично-драматичного театру, стали першими кроками до самого театру і знайомства з дивовижними людьми, які талановито творять театральне диво і є національносвідомим осередком міста. Ви не повірите, але і в стінах театру я почула українську мову, якою спілкуються не всі, лише творча група театру і директор. Познайомила нас пані Марія Олійник — заступник голови Донецької “Просвіти”, яка є завжди бажаною гостею у цьому храмі мистецтва. Саме від неї я почула захоплені відгуки про Марка Матвійовича Бровуна — директора, ху-

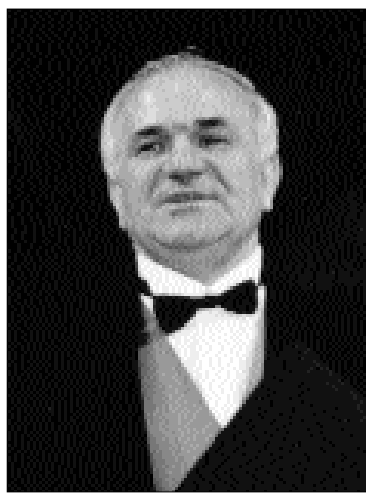
дожного керівника, заслуженого працівника культури України, члена Спілки театральних діячів України і просто талановиту та ініціативну людину. “Це, мабуть, один галичанин...” — подумалося мені, бо з того, що я знаю про українство на Донбасі, складається враження, що лише вихідці із західного регіону є рушійною силою сучасної національно-визвольної боротьби в Донбасі. Усе, що тут відбувається, інакше не назвати, — просто час інший, методи також інші, зброя відповідає проблемам третього тисячоліття — інформаційна та духовна. Нею продовжується зрощення свідомості українського населення, нею ж намагаються і чинити опір українські патріоти, яким не хочеться бути у статусі меншовагартісних “рускоязычних”. І все те, що розповів мені Марко Бровун, дає підстави для оптимістичних роздумів стосовно загального стану свідомості населення столиці Донбасу.

Театр, що має більше 50 % українського та україномовного репертуару, є одним з найрентабельніших і найпопулярніших у Донецьку. Квитки на вистави — дефіцит, їх не просто придбати напередодні вистави. На деякі з найпопулярніших уже за місяць розбирають. Наша розмова тривала декілька годин, що промайнуло дуже швидко, бо все, про що розповідав мені директор театру, зовсім не відповідало моїм поверховим враженням про Донець та його мешканців. І сам він, Марко Бровун, як з'ясувалося, зовсім не “західняк”, а корінний мешканець Донецька у третьому поколінні, але з тих, кому ніколи і нікуди не хотілося, бо вріс корінням і

душею в цю землю. Це зовсім не завадило йому мати друзів з театральних кіл як київських, так і московських, багато побачити і показати своє в близькому і в далекому зарубіжжі, а головне — перетворити Донецький музично-драматичний театр ім. Артема в осередок української духовності.

Говорили про все, ніби старі знайомі. Співучасниками розмови були і молоді студентки донецького університету, які не мають комплексу меншовагартісності і, за їхніми словами, непогано почуваються у тому ж таки зрусіфікованому Донецьку, який, як з'ясувалося, має осередки, де українці спромоглися реалізувати свої автентичні духовні потреби. Це середовище складає донецька інтелігенція. І не випадково такі відкриття донецького соціуму спіткали мене в театрі, який до Марка Бровуна двадцять два роки не ставив українських вистав, а з його приходом на посаду директора став одним із найпрестижніших.

Дитячі вистави українською на сьогодні переважають. Постановка класичної п'єси Михайла Старицького “За двома зайцями” — найкраща в Україні і потрапити на цю виставу не так просто. “Запорожець за Дунаєм” — одна з кращих. “Сватання на Гончарівці”, “Шельменко-денщик”, “Наталка-Полтавка” та й інші мали неабиякий успіх і за кордоном. Літературно-музична композиція “Побачення у часі” за творами Василя Стуса, музику до якої написав заслужений діяч мистецтв, головний диригент театру Євген Кулаков, мала резонанс не лише в Донецьку, а й у Києві. На прем'єру з'їхалися численні столичні

Марко Матвійович Бровун

гості. Театральна критика на цю подію зреагувала позитивно.

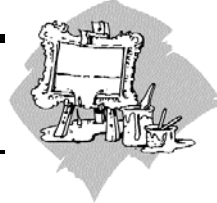
Дитячі вистави українською — гордість колективу та директора. Донеччани без упередженості приводять на них своїх дітей. Адже малюки в захопленні!

Незабаром відбудеться прем'єра донецької “Енеїди”. Готуються до неї з почуттям високої відповідальності за престиж театру, адже київська, що йде в театрі ім. Франка — це висока планка, піднятися на таку висоту під силу не кожному. Хіба що Марку Матвійовичу Бровуну, якому не бракує енеївського запалу ні в чому.

Л. С.

Сцена з вистави “За двома зайцями”

У церкві, розписаній у Катеринославі 1911 року “українським Чурльонісом” — Юхимом Михайловим, — й досі спортзал... Кілька виступів преси у цій справі не мали жодного ефекту.

Про уродженця Таврії українського художника Юхима Михайлова (1885—1935) вже розповідалося на сторінках преси. Та все ж нас турбує доля творинь “українського Чурльоніса” — саме так назвав свою статтю про нього 1986 року в “Літературній Україні” палкий пропагандист спадщини художника Юрій Васильович П’ядик із Києва. Торік влітку мені пощастило ознайомитися з роботами Михайлова у приватній колекції Юрія Васильовича. Вразило, що роботи в цій колекції зовсім маленькі. Але ж не розмірами визначається мистецька вартість твору...

Основну спадщину митця його дружина, рятуючи картини, вивезла за кордон — спершу до Німеччини, а потім до США. Там відбувалися виставки його робіт 1989—1990 років. Кореспондент Асошіейтед Прес, інші американські мистецтвознавці вітали сонячний український талант (власник колекції, зять художника Юрій Чапленко надіслав мені ксерокопії статей). Той же Юрій Чапленко разом із дружиною, донькою художника Тетяною підготував і видав 1988 року у США розкішний альбом, присвячений життю і творчості Юхима Михайлова. Талант, який зродився в таврійських Олешках, але був засланий у непривітний північний Котлас (ось вам антитеза: південь-північ, сонце-хмарі...), відкрився світові!

До речі, порівнюють його з литовським художником Чурльонісом неспроста: у творчості обох дивовижно поєдналися живопис і музика, а завдяки метафоричності їх вважали символістами. Окрім того, обидва спиралися на традиції національного фольклору.

Ось що згадувала вдова митця

Ганна Олексіївна Михайлова (1890—1979), корінна москвичка, яка всім серцем полюбила Україну і її народ. За спогадами Ганни Олексіївни, того року чоловіка послали в касарні (казарми) Катеринослава. “Полкове начальство, дізнавшись, що має художника, взяло його до бригади, що розмальовувала полкову церкву. Нелегко було це робити, бо стелю треба було малювати, лежачи на спині, на дошках. Спина терпла, фарба крапала на обличчя. Але це вже було справді тримісячне свято: без догляду начальників, улюблена робота за фахом!...” (цитую за збірником: “Юхим Михайлів. Його життя і творчість”, виданим

про цю прикметну споруду майбутні архітектори і будівельники? Навряд...

Колишній храм страшенно стиснутий зусбіч різними господарськими будівлями, ангарами, гаражами тощо. Його навіть сфотографувати до ладу важко! Це — зовні, а всередині? Стеля і стіни храму забілені в ті часи, коли нас оберігали від релігійного опіуму. Юні гімнасти охоче позують під бадьорим плакатом “Привет участникам соревнований!” Директор спорткомплексу повідомив, що вже були тут представники церкви (чи церковної громади) і порушували питання про повернення храму віруючим...

Колись, на початку століття, ця церква стояла на просторій Абрамівській площі. 1930 року, у розпал індустріалізації, площу віддали під будівництво нинішньої Придніпровської академії будівництва та

полку, яка збереглася дотепер всередині подвір’я будівельного інституту (зараз у ній спортивний зал). У цій церкві в 1918 р. мене хрестили, а всередині церковної огорожі була похована моя бабуся — Марія Костянтинівна (померла десь в 1923—1925 рр.)

Я докладно цитую різні джерела, щоб переконати і себе, і читачів, що йдеться саме про церкву, яку розписував Юхим Михайлів. На старих фотографіях збе-

ПРИ БИТІЙ ДОРОЗІ ІСТОРІЇ

1988 року в США).

Де ж та церква? Чи збереглася вона? Чи не втрачена у руйнівних хвилях войовничого більшовицького безвірництва? Такі питання виринали, коли ми з краєзнавцем Валентином Старостіним у грудні 1997 року вирушили на пошуки цього храму. На нас чекала невеличка сенсація, якою хочеться поділитися із зацікавленими читачами — церква частково віціліла. Стоїть вона, щоправда, без куполів-бань і використовується зовсім не як культова споруда. В ній нині спортзал Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. Подумалося: чи знають

архітектури (якийсь час цей заклад називався Інженерно-будівельним інститутом і лише віднедавна дістав нинішню назву). Мій знайомий, нині покійний, викладач Дніпровського гірничого інституту Віктор Максимович у рукописній праці “Моє місто” (1984) згадує, що до революції його дід мешкав саме навпроти, у цьому куточку старого Катеринослава:

“У той час місце перед його будинком являло собою майже порожню т. зв. Абрамівську площу (вона зараз уся зайнята будівлями інженерно-будівельного інституту). Якраз навпроти будинку розташовувалася церква 228 піхотного запасного

реглюся зображення цієї Хресто-воздвиженської військової (ще казали — офіцерської, а директор спорткомплексу каже — гусарської) церкви, збудованої в характерному і досить типовому для того часу неоросійському стилі. Її спорудження завершилося 1911 року, що збігається з появою в місті Юхима Михайлова. Отже, практично немає сумніву в тому, що він розписував саме цю, а не якусь іншу церкву. Є також відомості, що куратором або консультантом при будівництві був відомий у місті фахівець, любитель церковної старовини, дослідник архітектури Володимир Машуков, який під час Першої світової війни

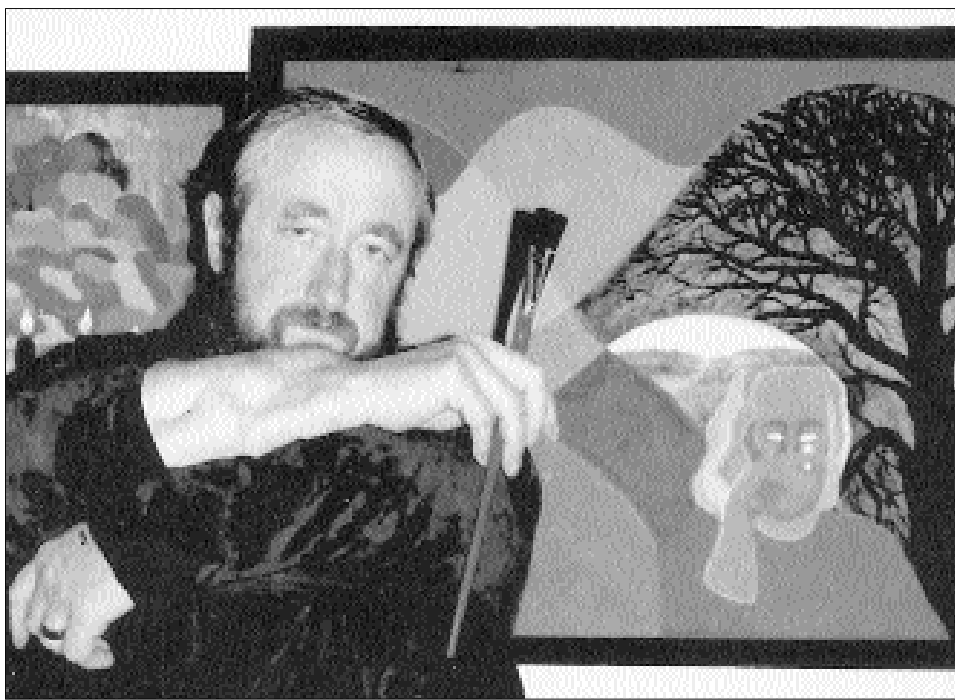
фотографував у Галичині тамтешні церкви. Цікаво й те, що з Катеринослава Михайлова перевели служити у Крим — до Севастополя... Та це — окрема й малодосліджена сторінка його біографії.

Підсумок: храм, розписаний Михайловим, стоїть давнім символом агресивного безбожництва. Несамовіть згадується ще один улюблений символ художника Михайлова, символ України-чайки: “Ой горе тій чайці, чаєчці-небозі, що вивела чаєняток при битій дорозі”. Скільки ж можна залишатися нам при битій дорозі Історії?

●

Микола ЧАБАН,

БАРВА І ХАРАКТЕР —

Стефан-Арпад Мадяр за роботою

З нагоди 385-ї річниці друкарні Києво-Печерської лаври, в приміщенні якої нині розташований Музей книги і друкарства України, фонд останнього поповнився торік унікальними експонатами. Серед них і лаврське видання “Тріоді пісної” 1640 р., що побачило світ у той час, коли на чолі книговидавничої справи тут стояв визначний релігійний і культурно-освітній діяч, засновник Києво-Могилянської

академії митрополит Петро Могила. Видання “Тріоді” цікаве саме вміщеними у ній “синаксарями” — короткими оповідями про життя святих, переклад яких із грецької на українську мову зробив Тарасій Земка. Цінність великоформатної книги доповнюється ще й майстерним художнім оформленням, багатим на барокові гравюри.

Музейну колекцію поповнили книжки, ви-

дані XVIII ст. у Києві та Чернігові, а також мініатюрний “Псалтир” 1-ї половини XIX ст. До зібрання книг XX ст. належить рідкісне видання “Прикрас рукописів Галицької України”, що здійснене 1922 р. у Жовкві (Львівська обл.). Усі ці книги — щедрі дар талановитого київського художника, відомого видавця й мецената Стефана-Арпада Мадяра, що багато років підтримує тісні зв’язки з Музеєм книги і друкарства України.

Визначальна риса характеру С.-А. Мадяра — залюбленість у рідний край, його своєрідне мистецтво. Народився Стефан-Арпад на мальовничій землі Закарпаття у небагатій родині угорця Йосипа та словачки Марії. Як найдорожчу реліквію сім’я зберігала картину відомого закарпатського художника першої половини минулого століття Адальберта Ерделі, — зображений ним літній сад став першим художнім досвідом хлопчини, який ще в дитячі роки захопився малюванням, особливо берегів Латориці. А здобувши фахову освіту на графічному факультеті Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова, став неабияким живописцем та графіком, що засвідчили його виставки “Варіанти безконечності”, “Колір енергії, енергія кольору”, котрі з великим успіхом експонувалися в Австрії, Німеччині, Угорщині, Швейцарії.

Отож Стефан-Арпад Мадяр по праву вважається одним із провідних фахівців України в галузі історії мистецтва, іконографії. А ще в його доробку — робота у видавництвах як художника-графіка, ілюстратора книг, причому багато з них на престижних книжкових вернісажах були удостоєні найвищих нагород. Він також один із тих, хто відроджував сучасне книгодрукування релігійної літератури в Україні.

Багато діячів культури, співробітників музеїв, мистецьких установ із вдячністю говорять про спонсорську діяльність митця — активного члена благодійної міжнародної організації “Тріумф серця”. Окрасою зібрання Музею стали придбані за його допомогою і такі книги, як “Євангеліє” (1733 р.) з ілюстраціями Аверкія Козачківського, знаменитий “Києво-Печерський патерик”, виданий лаврською друкарнею у 1859 році, “История графа Рымникого князя Итальяского Суворова” (1853 р.) з багатьма чудовими ілюстраціями Тараса Шевченка, широко знані Гоголівські “Вечера на хуторі близ Диканьки” (видання 1874—1876 рр.) з літографіями видатних художників Костянтина Трутовського, Івана Крамського, Іллі Рєпіна.

Плідна діяльність С.-А. Мадяра — художника і вченого у теоретичній та практичній дослідницькій роботі в галузі кольорознавства, впливу кольору на сприйняття людини. Він творець унікальної теорії, яка обґрунтовує зв’язок внутрішнього кольорового біорезонансу людини з навколишнім середовищем. До речі, ця теорія дедалі більше знаходить різнобічне практичне застосування.

Отож ця мудра і щедра на добро людина робить усе, що може, для піднесення духовності і культури в Україні. Мистецтво його посправжньому служить красі — спільному нашому благу.

Микола ГЛАМАЗДА,
мистецтвознавець

●

«КУЛЬТУРНІ», ЩО СТАЛИ «ГЕРОЯМИ»

Широкомасштабна акція, що пройшла Україною, мов смерч, мала адекватний вартості події резонанс. Власне журналісти, незаангажовані в процес, що мав назву «Культурні герої», так і не втімили благодійницьких намірів організаторів фестивалю, а те, що почули і побачили на власні очі, спричинило до того, що вони (очі) мало не повлазили від здивування. У деякого й досі від почутого стирчать вуха. Діагнозом може бути запитання: «Де ж тут зарита «Собака Павлова» (назва досить популярного і відомого музичного колективу, що працює у жанрі експериментально-рефлексивної, діагностико-медитативної музики з елементами поп-музики)? Квитки на виступ у Донецьку коштували немало, хоча концерт джазової музики проходив у рамках фестивалю. Пояснити цей факт можна лише так — розумні організатори піар-кампанії, що прикинулася фестивалем, напоролися на не менш розумних, які під маркою участі у рекламно-фестивальному дійстві ще й заробити спромоглися. Дійсно треба бути героєм, щоб протягом десятиліття творити таке і не мати визнання. Прийшло воно до вже визнаних і давно відомих, яких для себе, здається, лише зараз відкрили патрони «Культурних героїв». Судячи з того, що вже всі ми почули і побачили — культури нема, а герої є. Для того, щоб потрапити у клан «культурного героя», насамперед, треба бути або не визнаним, або транснаціональним, або голим і безсоромним.

Особисто мені, на жаль, випало побувати лише на Донецькому відтинку широкого шляху, яким прямував «Культурний герой». Та й з того, що почула і побачила, винесла ли-

Лідер групи «Собака Павлова»

гичному факультеті Донецького національного університету (українське відділення) і була удостоєна честі потрапити у буклет, тобто підсумкове видання фестивалю, про себе (на сторінках цієї епохальної книги) розповідає так: «Пишу, щоб не залишилося всередині. Сканую себе та дійсність. «Трахаю все, що рухається» (спасибі, поручику Ржевський)... Відчуте — висловлене, висловлене — відкриває порожнечу...»

Поруч цікава і майже традиційна Єліна Свенцицька, що пише прозу російською, а поезію — українською, хоча народилася в Самарі і є доцентом кафедри філології Донецького національного університету, виглядає дуже скромно, бо пише, коли «залишається тільки одне:

виданої «з коліс», буквально у день закінчення фестивалю, що максимум уваги присвятив особам організаторів, які час від часу коментували процес і нагадували народу про свою благородну справу. Перше враження від поліграфічного видання «Фестиваль «Культурні герої» було вражаюче сумним. Перечитавши все, що знають і думають про нашу культуру метри, думаю лише про одне: спасіння — фестиваль, який врятує голу і безкультурну Україну і покаже їй своїх героїв. Єдине, що вразило мене як читача, який має причетність до слова — дика безграмотність (орфографічна, граматична, лінгвістична). «Чи на редактора грошей не вистачило, чи просто така безапеляційна впевненість авторів та видавців так підірвали імідж «культурних героїв» — подумалося мені.

З того, що сподобалося експертам і надруковано в буклеті, як на мене — нового мало. Але без відкриття не обійшлося. Гурт мандрівних дяків «Вертеп», про який дізналася з буклету, спричинив до почуття втрати чогось вартісного у своїх знаннях. Втрачати «Щось take» (назва молодіжного гурту, що працює у стилі поп-рок), судячи з усього, можна, але побачити в підсумковому виданні фото оголених дівчат, що безсоромно глузують з усього довкілля, думаю, шанувальникам краси оголеної і безсоромної жінки буде цікаво. Коментарі відсутні. Охами та ахами тут нічого не поясниш. Треба бачити.

У моду «Культурні герої» ввели й анонсування, того, чого ще ніхто не бачив. В Івано-Франківську, наприклад, відбулось обговорення фільму, якого ще ніхто не бачив. Про це чесно написано в тому ж таки виданні «Фестиваль «Культурні герої».

Участь у будь-якому фестивалі — це, зрозуміло, ніколи не зайвий інформаційний привід і, до того ж, можливість отримати безкоштовну рекламу. Перлин з-поміж циганського сміття (хай вибачить мені циганський народ), у підсумках виявилось, що нема. А не перлини на активну розкрутку і не тягнуть. Мабуть, саме тому з екрану телевізора можна було побачити погребіння рояля, яке стало подією у Львівському музичному блоці і удостої-

лося честі бути показаним і щедро прокоментованим. Гаплик академічній музиці, яка в Україні, судячи з висновків музичних експертів, втратила до себе інтерес.

Андеграунд — жанр талановитих, але напівграмотних митців, цікавих у сенсі порівняльного аналізу. Коментувати його, як правило, просто неможливо, хіба що вигуками: «Ох!» та «Ах!» Перед відвідувачами виставок і театральних імпрез чи концертів стоїть складне завдання — організувати якнайбільшу кількість зморщок на лобі чи у міжбрів'ї і не видати свого стану нерозуміння справжнього, «чистого» мистецтва. Знавці самодіяльного мистецтва, як правило, апелюють за вуха притягнутими термінами і щоб якось

прояснити картину, що претендує на явище, користуються методом порівняльного аналізу. Представники цього пласту культури, тобто, в перекладі на українську, — діти підземелля, творять, мислять і роблять все не навпаки, а всупереч, проявляючи свою неповторну творчу харизму. Їх не мало, вони, власне, є типовими для молодіжного середовища та «невизнаних у силу

творців вищезгаданого жанру. Саме в такий час митці-революціонери мають шанс на визнання та підтримку. У найближчі історичні епохи на вістря потреби потрапив пролеткульт, що був сплавом живої революційно-агітаційної енергетики і творчих зусиль представників того ж таки «низького» мистецтва, яке у наш час має назву планетарного звучання — андеграунд. Це було дешево і сердито. А головне, — справляло враження на пролетарські маси.

На такі роздуми навів мене фарс-мажорний задум СДПУ(О), що (важко заперечити) найефективніше використали всі знання про рекламу та інформаційний привід як одну з її складових. Продемонструвати свою благодійницьку, народницьку позицію та ще й напередодні виборів — не завадить, а поділитися з обійденими та ще й митцями — це просто зворушливо і досить дешево. Не останньою є деталь, що доповнює картину фестивалю «Культурні герої». Вона, ця деталь — просто настрий електорату, що представляє всі регіони України і методи його поліпшення за рахунок уваги до тих, хто вже готовий був віддати свої голоси лівим радикалам. На андеграунд, схиливши голови, здивилися соціал-демократи оновлені, що стимулює до роздумів про

Гурт мандрівних дяків «ВЕРТЕП»

ше один висновок — поза межами здорового глузду і в пустелі бездуховності культурні герої почуваються досить комфортно. Музичні гурми отримали, за пристойні гроші, пристойний концерт за участю джаз-колективів Донеччини і «Собаки Павлова». Від так званого вернісажу, що відбувся у приміщенні донецького «Бізнес-центру», враження однозначне — собака Павлова, як результат експерименту, зарита саме тут. З літературою з'ясувалося, що її в Донецьку трохи є, але з українською, судячи з усього, не просто. Знайдені молоді поетеси просто порадували своєю наявністю в літературі. Окрасою української, за експертними оцінками, стала Марія Хаткіна, яка навчається на філоло-

писати, коли важко та боляче до самих кінчиків пальців». У Донецьку фестиваль не мав ні великого розголосу, ні підтримки народу. До того ж такі народи належать і журналісти, які мали нагоду зустрітися з метрами від усіх жанрів мистецтва та журналістики і в подальшому просто посоромилися своєї некомпетентності. Назвати те, що побачили, своїми іменами після зустрічі з такими... можна було, лише вигукнувши: «Ох!» Повторююсь, але, на жаль, мої враження від живого дійства поширюються лише на Донецьк.

Водночас відбувалися і Дніпропетровські зоряні пошуки. У пошуках надбань чи знахідок цього регіону довелося звернутися до книги,

Івано-Франківський гурт «Перкалаба»: «Коли кажуть, що люблять скрипку, то переважно не додають, що найбільше люблять чардаш у виконанні вуличного весільно-кабачкового музики...»

обставин», що склалися. Відповідно, вічна проблема батьків і дітей асоціюється з не менш філософською — митець і суспільство. Китайська приказка «Не дай вам Бог жити в епоху перебудови» повністю відтворює парадоксальність ситуації, яка стосується мистецтва андеграунду, що за своєю суттю є плодом харизматичного волевиявлення митця і стану суспільства. Перебудова суспільства є найкомфортнішим енергетичним станом для

появу нових шоу-див, які плодяться мов таргани, що вийшли з підпілля в яскравих сюртуках після обробки засобами інформації, які екзальтовано коментували кожну знахідку чи відкриття фестивалю. Титул «Культурний герой» стимулює до росту духовних карликів, носіїв п'ятого елементу в суспільстві, яке для них протягом десяти років було віртуальним, бо все, що сповідувалося державниками, було для них чужим і далеким від власної солодкої мрії. Тому і створювалися шедеври транснаціонального звучання, які і тут, на Україні, були і будуть вторинними, і там, у цивілізованому світі, оригінальністю не вирізнялися б. Хіба що за кордоном твори таких митців спроможні купити. Цікаво, чи розкошелися хоча б один із олігархів і чи придбав хоча б один з шедеврів, що торгували собою і виставлялися у рамках фестивалю? Тут не визнають, а там помітили. Та ще й купили... «Ох! Ох! Ох!»

Напитися з горя та похмелитися з радістю — кажуть у народі. Ця народна приказка могла б стати гаслом «Культурних героїв», бо асоціюється майже у всіх з тяжким похміллям та пісенькою Висоцького: «...помню, Машка была и подруга ее, помню, что целовался с обоими...»

Донецька поетеса Марія Хаткіна

• Леся САМІЙЛЕНКО

СВІДЧИТЬ Ірина КОЗАК, ВАРТОВА НАШОГО СУМЛІННЯ

Онука Таїсонька, уже цілком самостійна, хоч і не повнолітня ще дівчинка, частенько просить її прогулятися вечірнім Мюнхеном, аби порозмовляти: "Ну-мо, бабуню... Ходімо!"

— Про що ж ти хочеш порозмовляти? — ревниво допитується її Роксоляна, Таїсина матінка.

— Про все на світі! — відповідає задержуватися.

Атож, дня на розмови не вистає. День любить усілякі дорослі турботи. Щоправда, їх у Почесного Голови Мюнхенського Пласту Ірини Козак нині не так уже й багато — здоров'я почало підводити... Дастесь взнаки пекельний вогонь Другої світової війни, що випав на її покоління. Але ж навіть і Таїсоньці подеколи важко повірити, що завжди така рухлива, діяльна бабуня Ірина сьогодні не зможе вийти з нею...

Якось на запитання кореспондента українського радіо, які зміни спостерегла вона в Україні за ці роки, відповіла, що значно побільшало російськомовної літератури, до того ж ворожої народній моралі, що ніколи не заохочувала всюдозволеність. А ще поскаржилася, що Таїсонька дорікає їй за киян, котрі не знають української. "От скажіть, як я маю пояснити свої онуці-підліткові такий парадокс: ми у німецькому Мюнхені навіть на вулиці розмовляємо українською, маємо свої книгарні, школи, православні й католики моляться в одній церкві громади нашої, а в Києві за цілий день можна не почути й слова рідного?! Що б сказав на це Тарас Шевченко, як гадаєте?"

Інтерв'юєрка знічено мовчала. Та й що вона могла відповісти ветеранові Української Повстанської Армії, котра власним життям утверджувала й утверджує право свого народу на самобутність, на сповідь перед Господом — адже не тільки кожен із нас готується до такої сповіді, кожен народ (нація!) також зобов'язані знати своє призначення і строк, у який мають приготуватися. Хіба ж не це мав на увазі Бандера, заповідаючи нам безсмертне гасло патріота: Бог і Україна? За долю Вітчизни своєї усі ми відповідальні перед єдиним Господом.

Любити Бога й зневажати рідну землю — неможливо. Тому Бога потрібно було заперечити. Лишень більшовики-сатаністи змогли примушувати до цього людей — зректись Отця, котрий любить нас так, що й Сина свого єдинородного віддав, аби врятувати цей здичавілий світ.

Її документальна публіцистична праця "Нищення Москвою українських церков" не тільки витримала кілька видань у ФРН, а й стала основою для ґрунтовних праць на цю тему в Україні, Росії, Польщі. Багаторічна співпраця із засобами масової інформації виробили точність і стислість висловлювань, а почуття відповідальності й самодисципліни, набуті в діючому русі Опору, під орудою Тараса Чупринки, кристалізували в цій жінці незламний характер і дивовижну працездатність.

УПА — гордість і слава її покоління. Це про УПА французький президент де Голль сказав: "Якби я мав таку армію, яку має ОУН, німецький чобіт не топтав би французької землі". Зібрані й систематизовані документи свідчать: УПА в Другій світовій війні довелося

стояти і проти фашистів, і проти більшовиків. І зовсім не випадково саме напередодні нападу на СРСР гітлерівцями було заарештовано лідера націоналістів Степана Бандеру, а в Києві розстріляно його батька й вивезено до Сибіру сестер — Марту, Володимирі й Оксану. Рідні брати Степана Бандери Василь і Олекса були закатовані 60 років тому у фашистському концтаборі "Освенцим", а Богдана Бандеру гестапо вдалося-таки вистежити в Україні, де героїчно боролися в підпіллі кілька тисяч оунівців: Придніпров'я, Донбас, Кубань. Недарма ж, довідавшись про Акт проголошення незалежності України у червні 1941 р., Гітлер віддав наказ негайно знищити оунівське підпілля: "Айнзац-команда С\5 СБ і СД. — О.У. 25.XI.1941. — Команда — Денний наказ ч. 12432/41. Г.Р.С... Стосовно: Організація Бандери "Стверджено поза всяким сумнівом, що організація Бандери готує повстання в Райхскомісаріаті (Україні) з метою встановлення самостійної української держави. Всі члени Організації Бандери мають бути... після суворих дізнань таємно зліквідовані..."

Кінна стежа УПА, 1946 р.

Ірина Козак переконана: ще й досі Україна не знає правди про УПА, та обов'язково знатиме її. Це несправедливо, коли справжні народні герої — невідомі. Саме тому невтомно працює над спогадами, де кожен побратим оживає, мов партизанський ліс напровесні. Оживає, щоб жити вічно у пам'яті народній. Адже гинули герої зі "Ще не вмерла!" на устах.

Не можна передати жодними словами, як раділи свідомі свого покликання юнаки й дівчата Волині, самовіддані вояки УПА, коли, слідом за пастирським листом митрополита УГКЦ Андрея Шептицького, котрий закликав український народ "розвинути усі Богом собі дані сили", аби вистояти у тому пекельному герці, вони читали послання митрополита УАПЦ Полікарпа Сікорського: "В цю велику хвилину звертаюсь до вас, любі діти, словами св. Ап. Павла: "Благаю вас іменем Господа нашого Ісуса Христа, щоб те саме говорили ви всі і щоб не було між нами розділення, але щоб були з'єднані в одному розумінні і в одній думці". (Ап. Павло Корин. гол. 1, ст. 10). Любити Бога, любити Батьківщину — це найбільша чеснота. Служба Батьківщині — найбільший обов'язок. Нехай Господь милосердний допомагає Тобі,

народе мій, і Тобі, Уряде наш, будувати Самостійну Українську Державу, а моя молитва за вас перед Престолом Всевишнього буде за вами. В цей великий час всі українці мусять об'єднатись, всі мусять працювати спільно, бо в єдності — сила і ту єдність мусимо показати на ділі. Не треба нам партій, не треба нам боротьби між собою. Всі мусимо об'єднатися при нашій Святій Православній Церкві, при нашому Урядові, при нашому Національному проводі..."

Чому саме духовна перевага УПА, а не фізична поразка визначила долю України? Бо справжні духовні пастирі, як і справжні герої, завжди були з народом — за найтяжчих випробувань. Одержуючи сьогодні листи зі США від Ореста Городиського, що був координатором УПА 60 років тому на Донеччині, виконуючи обов'язки перекладача, чи від колег, які знали Івана Равлика, закатованого разом із дружиною Мирославою у грудні 1941 р., Ірина Козак завжди з великим душевним трепетом згадує ще живих... Їх із кожним роком усе меншає, але яких героїчних долі ці люди, Україно!

Іван Равлик був керівником Служби Безпеки ОУН, хоча знали

цього чоловіка в ролі начальника української поліції у Львові. Це з його допомогою було зірвано кілька гестапівських акцій щодо ізоляції та ліквідації польських і єврейських діячів культури й науки, — жодне прізвище не пройшло через комендатуру. Залишаючись для оточення ставлеником фашистів, цей видатний діяч оунівського руху Опору пішов на смерть, аби врятувати підпілля. Саме завдяки таким українським героям воно й змогло не тільки протриматися за тотального переслідування, але й дати окупантам урок надзвичайної мужності й самопожертви, коли Берія та Жуков запропонували Сталіну депортувати всіх українців до Сибіру. Це звідтоді ім'я бандерівець і стало ненависним для поневолювачів — ним називали навіть литовців, грузинів... Адже лишень за виняткової ситуації можна було полонити бандерівця. Живими герої не здавалися, бо знали: ідеали Міжнародного Червоного Хреста, гуманізму для НКВС — пустий звук. Закатують і невинного.

Та була в тій демонстративній зневазі до фізичної смерті й цілком реальною, — вона достеменно знає це по собі, — надмета, усвідомлена сливе кожним воїном УПА: ви, безбожники, можете що завгодно

Ірина Козак

сподіяти з моїм тілом, але безсмертна моя душа належатиме тільки Всевишньому. Так і Україні, в переконанні Ірини Козак, духовним подвигом, самопожертвою героїв заповідана в Бозі свобода й незалежність. І кожен воїн почувався живим каменем у тій заповіданій будівлі.

Доводилося бути їй розвідницею і зв'язковою, медсестрою і шифрувальницею, хоча, здавалося б, офіційні обов'язки заступника керівника Українського підпільного Червоного Хреста не потребували надмірних зусиль. Та тільки той, хто не раз прокидався в криївці з примерзлим до соломи волоссям, хто над усе ставив наслідок спільної справи, а не особисту вигоду, збагне, що то значить — активізувати народну свідомість на відчайдушний опір ворогові. Взірцем для неї — в усьому! — був Шухевич. Друзі звали його Шух. Але все, сказане Шухом, виконувалося беззастережно. Пройшовши тюрми, — Березу Картузьку й Бригідки, — школу оборони Закарпатської України і підступність НКВС, Роман Шухевич (Тарас Чупринка) над усе цінував точність. А відверта й рішуча, Ірина вирізнялася ще й тим, що вміла відстояти свою думку, — саме це сподобалося Романові Шухевичу одразу. "Друже Ірино, здужаєш організувати жіночу мережу на тутешніх теренах? Це вкрай важливо нині..."

Була втішена увагою легендарного командира. Але ще більше тим, що він (Шух!) їй довіряє. Адже головний командир УПА мав одночасно очолювати державницький центр (УГВР) і політичний рух (ОУН). А на них із Катрусєю Зарицькою лягав обов'язок подеколи тримати в пам'яті навіть те, що Чупринка ще тільки формував — як документ чи розпорядження. Але на те вже не було ради...

...Так і випало Ірині Бистрій (Козак) з роду Савицьких провести командира в останню путь — 1950 р. І так ось пильнує тут, у Мюнхені, могили вірних, легендарних Твоїх синів, Україно, — Степана Бандери й Романа Шухевича. Пильнує зі щирою вірою, що Ти визнаєш їх прекрасний подвиг не даремним. І полюбиш так, як любиш Тебе наша квітеньська Таїсонька (Тася).

Дай, Боже, аби й ровесниками її, у Тобі й Тобою сущих, розквітала Ти все рясніше.

Остап СВІТЛИК

ОБ'ЄДНУЄ ЛЮБОВ, А НЕ ЗНЕНАВИСТЬ

Ветерани-патріоти стурбовані роз'єднаністю нашого суспільства на протилежні табори з багатьох політичних питань, — далеко не всі хочуть суверенної, об'єднаної однією ідеєю, Батьківщини України. І так у всьому: і в політиці, і в економіці, і в політичному житті.

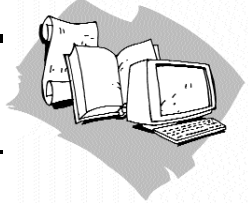
Чому так? Бо ми, виходить, малоцивілізовані люди. І саме тому ветерани, очолювані генералом Герасимовим, не бажають визнати ОУН-УПА воюючою стороною у 2-й Світовій війні.

Як же можна не визнавати народу повстанську армію, підтримувану народом не тільки на заході України, а й в інших областях? Бандерівці знищували насланих до Західної України спеціалістів, які агітували за "Радянську владу", і то — спочатку попереджали. А по-звірячому чинили розправи з людьми енкаведисти, вишкolenі в спецшколах і перевдягнені під бандерівців (про це свідчать і очевидці, й архівні матеріали), щоби викликати зненависть до Західної України і посіяти розбрат між регіонами. Дехто з недолугих братів-українців і досі "західняків" обзиває бандерівцями, бандитами. Навіть наголошують, що в прізвищі Бандера звучить — бандит. Помиляєтеся! Бандера італійською, іспанською — це прапор.

Але з позиції генерала Герасимова (лист № 526/07 від імені Ради організації ветеранів України до голови Верховної Ради п. І. С. Плюща) випливає висновок, що турбують генерала та підпорядкованих йому ветеранів не стільки залишені живими учасниками війни, члени ОУН-УПА, як їх нащадки та прихильники. А це вся Західна Україна та всі національно-патріотичні сили України. Отже — знову громадянська війна? Як у "добрі старі часи"?

Це тільки у нас, в Україні, не визнано учасниками 2-ї Світової війни воїнів ОУН-УПА. У всіх країнах, учасників цієї війни, давно — з ініціативи держави! — відбулося примирення між протилежними таборами вояків. Адже головне — Батьківщина, яку вдалося захистити у битві з фашизмом. Об'єднаймося ж у синівській любові до неї! Скільки нам залишилося жити — "бандерівцям" і "червоним" ветеранам-комуністам?

П. А. КРИВДИК,
голова Черкаського
обласного відділення
Всеукраїнського
об'єднання ветеранів

З УСІХ СКАРБІВ НАЙДОРОЖЧА

Близько ста епітетів дібрали і записали у синонімічні ряди учасники студентського конкурсу з української мови, який проведено напередодні Міжнародного дня рідної мови в Новомосковському кооперативному коледжі економіки та права. Зверніть увагу, що це — майбутні юристи, економісти, бухгалтери, товарознавці, організатори обслуговування населення, які навчаються в коледжі. Але кожний із учасників конкурсу — поет, бо любить і шанує рідну мову, бо кожний усвідомлює, що майбутні державні службовці і просто громадяни України зобов'язані досконало знати, володіти і користуватися державною мовою.

Відшліфовують і поповнюють свої знання і вміння студенти на заняттях з “Ділової української мови”, на посиденьках клубу “Таємниці слова”. А в цей день вони залюбки прийшли на студентський конкурс з української мови, який проводиться згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України від 08.01.02 № 1/9-4 та розпорядженням Укоопспілки. Циклова комісія мовних дисциплін коледжу приурочила цей конкурс до Міжнародного дня рідної мови.

Стало доброю традицією в коледжі, що під час проведення Тижня мови, або Міжнародного дня мови (21 лютого), або Свята української писемності (9 листопада) на кожному навчальному кабінеті з'являються крилаті слова про красу, багатство і значимість української мови. І в день конкурсу зібралися учасники у світлиці. На столах вишивані рушники, у вазі червоні кетяги калини, портрет Олени Теліги, бо вшановували конкурсантів пам'ять, засвітили свічку пам'яті поетеси-патріотки, яка загинула 21 лютого в Бабиному Яру. А на грудях у кожного візитна картка “Мова — життя духовного основа”.

Три події... Міжнародний день рідної мови, день пам'яті Олени Теліги, студентський конкурс з української мови імені Петра Яценка. Гармонійно злилося все в єдине дійство, бо організатори і учасники свята духовно піднялися до рівня великих борців за утвердження державності української мови. Розпочавши це свято, я наголосила, що завдання кожного громадянина України, майбутнього фахівця — шанувати, берегти, утверджувати рідну мову, бо мова — це генетичний код нації і

ми повинні бути готові передати нащадкам наш скарб — рідну мову.

Творчий настрій на святі-конкурсі було створено поетичною хвилиною “Натхнення”. Перед студентами виступили переможці обласного літературно-музичного конкурсу-фестивалю, присвяченого пам'яті Олени Теліги “Щоб далі йти дорогою одною”. Читала публіцистику Олени Теліги “Партачі життя” дипломантка першої премії Мар'яна Лазуренко, яка брала участь і у всеукраїнському святі. Дипломанти II премії студентки коледжу Марина Жарова, Оксана Кравець артистично, натхненно прочитали композиції на вірші Олени Теліги та місцевих авторів, зокрема Миколи Сарми-Соколовського у супроводі вокального тріо студентів Вікторії Підкидь, Олени Ковері, Марини Жарової.

Одне із завдань конкурсу — скласти 4 поетичні рядки про мову. Юні поети свої думки, почуття і ставлення до мовної проблеми висловили натхненими рядками. Наведемо окремі з них: “Так хочеться почути рідне слово, і більш нічого... Тільки б спів лунав” (В. Гордієнко). “О мово рідна! Ти прекрасна і єдина. Для мене — скарб усіх земних скарбів” (С. Люта). “Мово моя українська, Моя невагомна душа” (О. Напханько).

“Прощай, українська мово, чаруй красою нас” (Я. Шилова). “Так хочу, щоб рідна моя Україна Солов'їну мову підняла з руїн” (Т. Богатирьова). “Рідна мова найсолодша, З усіх скарбів найдорожча. Солов'їна, колицкова, Наша мова барвінкова” (С. Семенченко).

Радію за своїх національно-свідомих студентів... Відповідаючи на запитання конкурсної роботи: “Ваші ділові пропозиції. Що необхідно зробити, щоб виконувалась 10 ст. Конституції України та рішення Конституційного суду про державність української мови”, конкурсанти відповіли по-діловому, як патріоти. Ось деякі думки:

Щоб виконувалася ст. 10 Конституції України і рішення Конституційного суду від 14 грудня 1999 року № 10 рк/99, які зобов'язують застосовувати державну українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків у роботі, діловодстві органів державної влади та місцевого самоврядування, в навчальних закладах, необхідно:

— Виховувати повагу, любов, шанобливе ставлення до рідної мови, починаючи з коліски, з дитсадка, зі школи аж до вищих навчальних закладів.

— Виділити більше годин для

вивчення української мови у школах і вузах.

— Більше проводити олімпіад, конкурсів, змагань знавців української мови (так як робить радіо, проводячи “Контрольну роботу з української мови”, а не оті “лототрони”, на які виділяють колосальні суми грошей...

— В усіх державних установах проводити навчальні курси з української мови та культури спілкування.

— Слід обов'язково поставити питання не лише про володіння державними службовцями українською мовою, а й про культуру мовлення.

— Ретельно, з участю громадських і державних організацій проводити атестацію державних службовців на рівень знань та умінь користуватися державною мовою.

— Відновити діяльність державної комісії з мовних питань.

— Розробити закони про контроль за виконанням 10 ст. Конституції і рішення Конституційного суду.

— Не допускати до державних посад осіб, які не володіють державною українською мовою.

— Не реєструвати депутатів, якщо вони не володіють українською мовою.

— Не допустити запровадження в Україні другої державної мови — російської. Якщо за 10 років державні службовці не оволоділи мовою держави, то після прийняття статусу другої мови і не подумают це зробити.

— Приватний бізнес у всіх його галузях в Україні повинен дотримуватися мовного законодавства, а не орієнтуватися на російську та іноземну мови.

— Створити державні комісії контролю за виконанням ст. 10 Конституції України.

— Розробити державні штрафні санкції щодо порушників 10 ст. Конституції і рішення Конституційного суду та культури мовлення.

— Встановити суворий контроль за ЗМІ, особливо телебачен-

ням і пресою, де постійно принижується авторитет української мови, де пропагується культура мовлення різного роду виступами “кроликів”, “сердючок”, “кумів” та шустових.

— Засуджувати шовіністичні випадки проти української мови.

— Обмежити тираж і розповсюдження низькопробної, аморальної російської преси.

— Збільшити тираж, зняти податки на видання української преси і книги.

— У рекламній діяльності дотримуватися ст. 37 Закону про мову назв. Встановити штрафні санкції за порушення мовної норми (державна українська й інша мова) в оформленні назв установ і магазинів, реклами української продукції.

— Кожен громадянин України, а особливо корінні українці, повинні усвідомлювати свою відповідальність перед історією за долю української мови, адже втрата мови народу — це занепад, це деградація, це смерть нації. А отже — злочин перед народом і світом.

Варто прислухатися до порад студентів! Устами молоді говорить істина і майбутнє. А завершилося свято-конкурс піснею Віктора Баранова “До українців”. Член журі, голова товариства політ'язнів і репресованих, член ради товариства “Просвіта” м. Новомосковська Михайло Кирилович Шевельов подарував учасникам конкурсу свою книгу “Ув'язнена юність” із автографом. А переможцями конкурсу студентських робіт з української мови члени журі визнали: Василю Гордієнко — з групи товарознавців; Марину Жарову — з групи юристів; Вікторію Терещенко — з групи юристів.

Усі троє нагороджені грошовими преміями та рекомендовані для участі в обласному конкурсі.

Ось так у Новомосковському кооперативному коледжі економіки та права вшанували Міжнародний день рідної мови. Будемо вдячні газеті “Слово Просвіти”, яка розповідь читачам про наше свято.

Емма ШАПОВАЛОВА,
кандидат філологічних наук,
викладач коледжу.

● голова товариства “Просвіта” м. Новомосковська, член журі

ДУХОВНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Ухвалений ще 28 жовтня 1989 року Закон “Про мови в Українській РСР” практично не виконувався і не виконується. Українська нація опинилася перед сумною альтернативою — бути чи не бути їй узагалі, бо століттями не тільки відбувалася тотальна русифікація, — деформувалася цілісність національної психіки українського народу.

Інколи чуються побоювання, ніби в Законі про мови простежується насильницьке впровадження української мови. Але хіба може бути насильницькою українізація в Україні? Звичайно ж, ні. Насильницькою українізація була б у якійсь іншій державі.

“Тільки той народ може вважати себе здоровим, тільки той народ може впевнено дивитися у свою будущину, всі сфери діяльності якого перейняті його мовою і культурою. Це розумів Ломоносов, який ламав франкомовну традицію російського дворянства, це розуміли великі уми Європи, які в ім'я життя своїх націй відмовлялися од латини. Мова — найголовніший організа-

тор духовного життя, єдності й розвитку народу. Там, де їй загрожує смерть, настає хворобливий розклад нації, там, де мова гине, помирає народ”, — наголошує Дмитро Павличко. І це стоїть не тільки українців, а й білорусів, росіян, євреїв, болгар, вірменів та інших, котрі населяють нашу державу.

Якщо ми хочемо збудувати цивілізовану державу, то маємо дбати про її культурні засади. Ось короткий уривок із промови Миколи Бухаріна, виголошеної на з'їзді комсомолу в Москві 6 травня 1928 року: “На Україні ми бачимо іноді, як руські елементи, особливо зі старого урядницького апарату, нізащо не хочуть вивчати українську мову. Вони бачать у систематичному проведенні українізації вияв чогось такого, що підриває честь і славу Росії. Вони до цього часу в душі дивляться на Україну як на “Малоросію”, що повинна постачати вареники та “малоросійське сало”, танцювати голака тощо. Оця панська, антипролетарська, великодержавна ідеологія проникає і в низи”.

Про те, що панська великодержавна ідеологія за часи більшовизму зміцніла в “низах”, свідчить сказане 1989

року бригадиром вибійників шахти імені Стаханова А. Ляшком. “Якби українська мова, — просторікував він під час розмови з Михайлом Горбачовим, — допомагала добувати вугілля, всі ми, шахтарі, стали б нею балакати...” Цей зденационалізований вибійник не розумів того, що подібне саркастичне трактування значення мови корінного народу України не тільки образливе, а й не додає честі йому ж самому, бо свідчить про брак елементарної культури. Ось наслідки пролетаризації суспільства! Адже жодна мова не може видавати на-гора вугілля. У мови — призначення інше. Духовне...

Зрештою і Ленін писав: “Зважаючи на те, що українська культура (мова, школа і т. д.) упродовж століть придушувалася російським царизмом і експлуаторськими класами, ЦК РКП ставить в обов'язок усім членам партії всіма засобами сприяти усуненню всіх перешкод до вільного розвитку української мови і культури...”

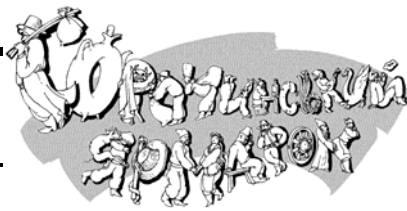
Знаємо, що і Бухаріним, і Леніним усе це говорилося не без лицемірства та лукавства. Але чому ж не наслідують своїх “вождів” (чи не читали, чи іг-

Фото Олексі Ващенко

норують) моїсеєнки та сімоненки? Послухайте репортажі із сесійної зали Верховної Ради України. Як тільки виступає комуніст чи соціаліст, лунає, здебільшого, російська мова. Скільки ж це триватиме? Де ще у світі є такий парламент, який відмовився од мови свого народу?!

Олексі ВАЩЕНКО

Скажіть мені, шановний читачу: скільки письменників живе в Києві? Запишіть: шістсот! Щоправда, не всі вони живуть. Деякі виживають, себто — готуються стати безсмертними. Та мене особисто така кількість “посадових” осіб лякає і вбиває. Бо якщо усіх київських письменників посадити... (посадити за святковий стіл!), то треба... Страшно подумати, скільки треба! Тільки на одну випивку піде гривень тисяч дві! А на закуску? Хіба що моїм спонсором буде увесь уряд неньки-України... То що ж робити? Може, скоротити наше столичне письменство хоча б наполовину? А цю половину ще раз переполовинити?

Тепер скажіть мені: що таке **ювілей**? Тільки не шукайте цього сакраментального слова в Українській Радянській Енциклопедії, бо його там нема. Що ж воно таке? Невже важлива дата? Невже свято? Ні і ні! Для бідного поета — це страшніше, ніж сучасний похоронний ритуал. А для мене — це єдина можливість нагадати про своє існування родичам, друзям і колегам. Забудьте про власні творчі досягнення. Тут головне — накрити стіл. Вельми важливо, аби ваші гості наперед знали, які напої та наїдки їх чекають за празниковим столом. Тоді ви почувєте багато неперевершених епітетів і порівнянь... А краще всього — негайно відмовтеся од першого п'ятдесятиріччя, шістдесятиріччя та інших скромних дат. Подумайте про свій сімейний бюджет. (Тут у голову лізуть нахабні й нікчемні рими: поет — бюджет, поет — буфет, поет — скелет...)

Шановне товариство! Я вношу геніальну пропозицію: треба відзначити лише столітній ювілей! Тоді не всі прийдуть. Та й сам ювілянт може кудись не прийти...

Микола СОМ

БУДЬМО! Усмішка

О! Уже телефонують. Уже готують гарячі промови. Хай їм грець! І де я взявся на свою тверезу голову? Навіщо я сьогодні народився? І навіщо розголосив себе поетом? Якби був гострозубим критиком, то ніхто б мені не ювілей... От що я зроблю: скорочу геть усіх письменників, родичів і друзів. Викреслю дорогий і рідний секретаріат нашої Спілки. І навіть домашнього критика Б. не прийму у свої ювілейні обійми. А ще навіки відмовлюся од авторських вечорів, бо хтось таки прийде. Когось принесе. Когось принесуть... А од всенародного вшанування я не відмовлюся. Нехай святкують. Нехай пишуть. Хай із моїм патретом вийдуть у світ усі газети й журнали.

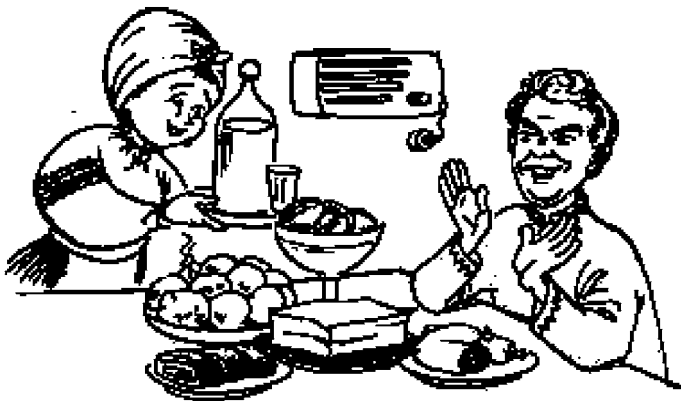
Слава Богу! Я залишився сам із собою. Ще вчора моя оспівана жінка пішла із дому. Мені винесла душі поета. Але на добру згадку залишила мені буханець хліба, кусень сала й цибулину. Ну, а чарчину я сам знайду. Он вона — рідненька й дорогенька! Стоїть собі у старому рибальському валянку.

Сідаю на кухні — за постійним столом свого творчого натхнення! — і вмикаю репродуктор. Українське радіо, яке я ніжно люблю, у мій ювілейний день обіцяє погоду. І раптом... Раптом передають мої власні твори із якоїсь нової книжки. Звичайно, нової книжки у мене немає і вже

ніколи не буде, але на моїй кухні настає веселе пожвавлення. Я різку сало, роздягаю цибулину і наливаю чарчину оковитої.

— Будьмо! За українське радіо! За єдину можливість дійти до рідного народу!

А через дві години мій захриплий репродуктор передає знайомі пісні, що були написані мною ще в мину-

Малюнок Ю. Козюренка

лому столітті. Пісні майже забуті, але їх співають незабутні артисти. Ось чому я знову піднімаю повну чарку.

— Будьмо, дорогі мої артисти! Я п'ю за вас і замість вас. Так само за-

мість вас я дожовую останній шматок сала... А хто і що ж там далі?

Так, це був мій незабутній радіодень. У цей день один маститий літературний слідопит, який хвацько розбирав і збирав мої поетичні рядки, назвав мене (один раз!) видатним поетом, тричі — відомим, сім разів — талановитим і навіть помітним. Я вичавив із себе розчулену сльозу. Мене ще ніхто так нахабно не хвалив. Я готовий був умерти від запізненого визнання. Неймовірно розхвилюваний, я знову кинувся до рибальського валяння, але нічого конкретного там не знайшов. А вже йшлося до обіду. І раптом (знову раптом!) під дверима своєї квартири я почув голосний жіночий плач. Відчиняю двері — і очам своїм не вірю. Це ж моя рідна сере-

обмацати. Сестра Ольга щасливо усміхається й говорить:

— Іще зранку в центрі нашого села на все горло кричить репродуктор. Та все про тебе, та все про тебе! Щось тут не те. Збіглися всі родичі. Почався переполох. Кажуть мені: “Олько! Ти чуєш, як твого брата хвалять у Києві? Видать, він помер. Живих так не хвалять. Збирайся, Олько, та паняй швиденько в Київ. А хоронити будемо в селі, бо в Києві дорожче”. Дак я оце усе покинула — і гайда в Київ...

Розхвилювана сестричка виставляє із могутніх кишків і торбинок багату домашню поживу: повну сулію самограю-перваку, півбодні сала й шинки, довжелезне кільце пахучої ковбаски, квашену капусту і солоні огірки, банку меду, в'язку цибулі і торбешку червонобоких яблук...

Яка благодать! Я вдихаю рідний запах сестриноного начиння і питва. А потім навколішки стаю перед репродуктором, що хрипить на поетичній кухні... Агов! Дороге українське радіо! Ти чуєш мене? Я обнімаю тебе рукою Дніпра і рукою Десни, які омивають мою благодатну Київщину. Низенько тобі кланяюсь і дуже прошу: повтори оцей радіодень чи придумай щось новеньке. Хай мене іще раз похоронять — я не проти. Тільки знай, що в мене не одна ріднесенька сестра. У мене чотири рідні сестри, десять двоюрідних і двадцять дві троюрідні і хтосьнаскільки небожів із Сомової вулиці. Коротше кажучи, у мене півсела рідні. Хоронити є кому... А щедрими дарунками мого села я охоче поділюся із київськими письменниками, артистами і журналістами.

Будьмо! За ваше і моє безсмертя!

Не забудьте мене похвалити...

ЧУТТЯ ЄДИНОЇ ПРОВИНИ

Так буде називатися нова книжка відомого поета, державного і громадського діяча Петра Ілліча Осадчука. Людина він серйозна і солідна, разом із Яворієвським стоїть біля керма Національної спілки письменників України, але у добірному товаристві живих класиків українського

письменства часто чути його дружній чи дошкульний сміх. “Називайте мене просто — Іллічем”, — ця Осадчукова іронічна фраза вже давно і щиро звеселяє всеньку Україну. А його сатира гостра і колюча, гумор вибуховий, іскрометний. Звідки ж море сеї невичерпності, іронії, сарказму і природного таланту? Хочемо знати: як з'явилася назва майбутньої книжки? Про це оповідає сам невтомний майстер-пересмішник, давній друг і вірний побратим цікавих просвітян:

— Назва книжки, певне, вища, серйозніша од усяких пересмішок. Вона продиктована тими суспільними обставинами, у яких ми опинилися. Дуже легко списувати все на відомих вождів, але народ — також творець історії та учасник усіх політичних процесів. У наших негараздах винні не тільки ті люди, що творили зло, а й ті (і, може, навіть більше), хто мов-

чить, не голосує так чи так, а хитро і підступно утримується. Думаю, що ті, хто й нині утримується — найнебезпечніші люди. Ось чому в майбутній збірці є така строфа:

*Немає жодної людини
Безвинної в жорстокий час,
Чуття єдиної провини
В покуті поєднало нас.*

— **Ваші попередні книжки теж були наповнені дошкульною сатирою та веселим гумором. Ми їх пам'ятаємо: “Тетатр перед мікрофоном”, “Літаючі таріли”, “Ресстр українського лайдацтва” та “Паранормальні явища, або Мала енциклопедія великого лицедійства”. Самі назви нам багато кажуть. Звідки ж вони взялися?**

— Гумористом та сатириком я став тоді, коли обирався до укра-

їнського парламенту. Нескінченні політичні баталії, безплідні дискусії викликали в мене не лише обурення, а й щоденний сміх. Деякі народні депутати і донині є народним посміховищем.

— **Як ви, Петре Іллічу, означеєте непереможну силу сміху?**

— Дуже просто і серйозно. Сміх — це природний стан розумної людини, яка бачить явища й події незвичайно перевернутими, такими, що суперечать здоровому глузду. Недарма ж бо хтось із великих сказав: “Сатиричне відображення світу — геніальність навиворіт”. Сміх — це оркестровка думки, яка не реалізувалася, а все інше — зубоскальство.

Розмовляв **Микола СОМ**

Петро ОСАДЧУК

ЧУЖИНЦЯМ У НАС НАЛИВАЮТЬ ПО ВІНЦЯ

Графоман komponує розслинені строфи,
Чорт у храмі танцює зі свічкою.
Україна стоїть на межі катастрофи,
А козацтво співає: “Тихо над річкою”.

Чужинцям у нас наливають по вінця,
А їм хочеться — по виднокруг.
Україна без жодного українця —
Сатанинська мета шовінію.

— Спасите Україну! — волає баберія,
За якою стоїть нам відома імперія.
А я вам скажу не на користь імперії:
— Україну рятуймо від тієї баберії.

Немає жодної людини
Безвинної в жорстокий час.

Чуття єдиної провини
В покуті поєднає нас.

З азійських лісів, з вулканічних планет
До Вкраїни лунає: — Комуністи, вперед!
Як трималися вчора,
так тримайтесь й нині —
Комуністи і мафія завжди єдині.

ЄДИНА РОДИНА

Вчорашні блюдолизи й стукачі —
І на те немає ради! —
Ходять гонорово, як павичі,
Коридорами влади.

Відомий політик Харлампій
Завжди в бойовому строю.

Вірний син кількох різних партій
Відстоює фірму свою.

Зовні — праведник зирить з ікони,
Златовуст — тільки вийде на люди.
Та як злодій в законі пише закони,
То правди нема і не буде.

Немає рівних йому по уму
І — дивина — нема йому заміни,
Особливо, коли він у Криму
Відпочиває від України.

Всі чисті й нечисті
Входять до одного коша.
Немає тут суду честі,
Бо в безчестя закута душа.

І все-таки демократія
розвивається помалу,

Ті поле орали, ті в космос ракети слали.
Ті ліс валили в тайзі,
роздираючи руки до ран,
А на чільному місці в музеях Слави
Красувався один “богорівний” бовван.

Вже пройдено шлях із трагедій і драм,
Ми позбулись іржавих накинених пут,
Та чому і понині, де б мав бути храм,
Над душею нахабно навис агітпункт?!

Імітатори життя.
Майстри імітації
Своєї жертвовності,
Навіть коли жер повністю,
Навіть коли щодо нації
Був у стані прострації,
Свого не збагнувши буття,
Що було ганебною повістю.
І гризною із власною совістю.
ІМІТАТОРИ ЖИТТЯ
Нас вели в майбуття
І привели:
— Далі воза тягніть, воли!